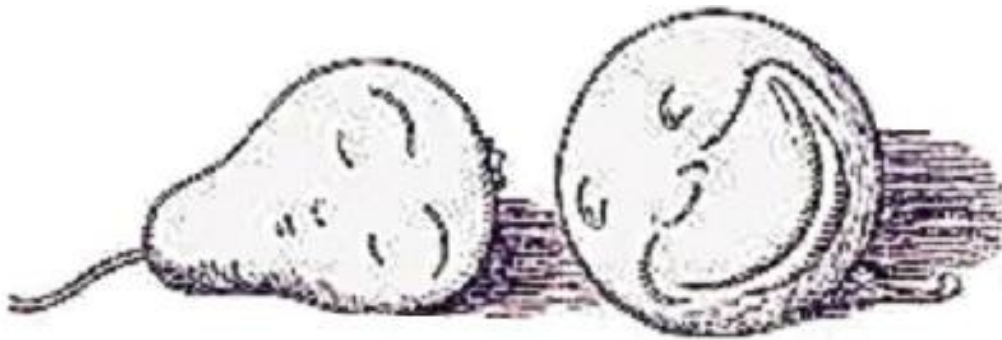

En poetisk fruktbar dobbelthet

*En studie i forholdet mellom livslyst og livslede i
Johan Herman Wessels fortellinger, dikt og
småvers*

Hans Wilhelm Aas Rossvoll-Hontvedt

Masteroppgave i nordisk litteratur i Lektor- og
adjunktprogrammet

Institutt for lingvistiske og nordiske studier
Det humanistiske fakultet

UNIVERSITETET I OSLO

Vår 2012

En poetisk fruktbar dobbelthet

*En studie i forholdet mellom livslyst og livslede i
Johan Herman Wessels fortellinger, dikt og
småvers*

Hans Wilhelm Aas Rossvoll-Hontvedt

Masteroppgave i nordisk litteratur i Lektor- og
adjunktprogrammet

Institutt for lingvistiske og nordiske studier
Det humanistiske fakultet

UNIVERSITETET I OSLO

Vår 2012

© Hans Wilhelm Aas Rossvoll-Hontvedt

2012

En poetisk fruktbar dobbelthet: En studie i forholdet mellom livslyst og livslede i Johan Herman Wessels fortellinger, dikt og småvers

Hans Wilhelm Aas Rossvoll-Hontvedt

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

IV

Sammendrag

Denne avhandlingen er en studie i forholdet mellom de tematiske størrelsene livslyst og livslede i Johan Herman Wessels fortellinger, dikt og småvers. Metodisk blir dette forholdet studert gjennom en tekstanalytisk tilnærming basert på nærlesning av tekstene.

I den sparsommelige Wessel-forskningen er det i stor grad hans ene vellykkede skuespill *Kierlighed uden Strømper* og et fåtall versefortellinger som er behandlet. Diktene og småversene er i liten grad utforsket. Målsetningen med denne avhandlingen er å bidra til Wessel-forskningen ved å presentere nye lesninger av de utforskede genrene versefortellinger, dikt og småvers ved å konkret se på to tematiske størrelser. Videre bidrar avhandlingen med en lesning av Wessels ukeblad *Votre Serviteur Otiosis*, et arbeid som i enda større grad enn de overnevnte genrene kan bidra til å tette et hull i Wessel-forskningen.

Problemstillingen i avhandlingen lyder:

Hvordan kommer livslyst og livslede tematisk til uttrykk i Wessels fortellinger, dikt og småvers, og hva er forholdet mellom disse tematiske størrelsene?

En sentral del av forholdet mellom livslyst og livslede i Wessels tekster, er Wessels selvframstilling og hans lek med roller. Som en del av arbeidet med problemstillingen, blir også denne selvframstillingen og rolleleken utforsket.

Gjennom avhandlingen gis det først et overblikk over Wessel-utgivelser, tidligere Wessel-forskning og den historiske konteksten rundt Wessels liv og diktning. Deretter gis en nærlesning av et representativt utvalg av tekster innen genrene som er valgt: drikkeviser, versfortellinger og dikt, og ukebladet *Votre Serviteur*. Endelig blir diktet ”Til Hr. Jens Baggesen” tatt for seg i et eget kapittel som en avslutning på analysene. Dette utvalget gir til sammen et helhetlig bilde av hvordan man kan forstå forholdet mellom livslyst og livslede i Wessels tekster. Kombinasjonen av tidligere utforskede tekster og tekster som i liten grad har vært omtalt, søker å gi et nyansert bilde av to sentrale tematiske størrelser i Wessels diktning.

Forord

Noen fortjener en takk.

Først og fremst vil jeg takke min veileder Liv Bliksrud for alt det er verdt. Nulla dies sine linia ble det ikke, men jeg kom meg i mål likevel. Takk for det.

Jeg vil også få takke Norske Selskab, og i særdeleshet deres bibliotekar Anders Guldhaug. Gode luncher og bruk av biblioteket har gjort arbeidet med avhandlingen både enklere og mer givende.

En takk må også rettes til mine elever ved Akademiet vgs. Drammen. Uten dere hadde jeg vært ferdig med dette for lenge siden.

Og sist og mest: Ingunn, tusen takk.

Innhold

1	Introduksjon	1
1.1	Presentasjon av prosjektet	1
1.2	Utvalg av primærtekster	3
1.3	Utgaver, litteratur og metode	4
1.4	Gangen i avhandlingen	6
2	Johan Herman Wessel – ettertiden og interessen	8
2.1	Utgivelser av Wessels skrifter fra 1787 til i dag	8
2.2	Wessel-myten	11
2.2.1	Wessel-biografiens problem	12
2.2.2	En dalende interesse?	13
2.3	Litteratur og forskning	15
2.3.1	Wessel i litteraturhistoriene	16
2.3.2	Bøker og artikler	18
2.3.3	Omtalen i Wessel-utgivelsene	22
2.4	1700-tallet – Wessels kontrastfylte samtid	23
2.4.1	Kong Christian 7. og Johan Friedrich Struensee – galskap og fornuft	24
2.4.2	Opplysningstidens dobbelthet.	27
2.4.3	Interessen for 1700-tallet	29
2.5	De små genre	29
2.6	Avsluttende bemerkninger	31
3	Lesninger av drikkevisene	33
3.1	”Naar jeg formaar”	35
3.2	”Den, som aldrig torde drikke”	36
3.3	”Afholdenhed! Du Vises Dyd”	38
3.4	”Mærk derpaa”	41
3.5	Avsluttende bemerkninger: En fruktbar dobbelthet	42
4	Wessels selvframstilling	43
4.1	Lesninger av versfortellingene	44
4.1.1	”Smeden og Bageren”	45
4.1.2	”Sadelen”	49
4.1.3	”Hundemordet”	51

4.1.4	Avsluttende bemerkninger: Diktningens forgjengelighet	53
4.2	Lesninger av diktene.....	53
4.2.1	”Impromptu over Tandpine”	54
4.2.2	”Søvnen”	55
4.2.3	”Vaaren”	58
4.2.4	”Min lille søde Sophie Moer!” – Wessel i rollen som den bedre halvdel	61
4.2.5	Avsluttende bemerkninger: Fra rollelek til kritikerens inntreden	63
5	<i>Votre Serviteur Otiosis</i>	65
5.1	Om bladet – et ukeblad av føljetonger.....	66
5.2	Lyst og lede – Wessels selvframstilling i <i>Votre Serviteur</i>	67
5.2.1	”Stella” – ”Jeg gjerne vil Medchristen skaane”	68
5.2.2	Mellom linjene – ” <i>Votre Serviteur</i> til Anonymus”	71
5.3	Avsluttende bemerkninger om <i>Votre Serviteur Otiosis</i>	73
6	Wessel og Baggesen.....	75
6.1	”Til Hr. Jens Baggesen” – Wessels siste råd	76
6.2	Arven etter Wessel.....	80
7	Avslutning	83
	Vedlegg: Oversikt over numrene av <i>Votre Serviteur Otiosis</i>	88

1 Introduksjon

1.1 Presentasjon av prosjektet

Torsdag den 29. desember 1785 døde Johan Herman Wessel (1742-1785). Peder Johan Monrad, Jens Baggesen og Christen Pram skriver om sin venn og kollegas sykdom og bortgang:

Hans Sundhed var, fra hans langvarige og pinefulde Sygeleie 1776 og 1777, meget svækket. Det aldrig støiende, dog altid til lunefuld Munterhed forhen redebonne Humeur, var derved nedstemt til en vis, ingen besværlig, men taus og uvirksom Melancholie.

...

Efter faa Dagers Sygdom, i hvilke han meer, end længe forhen, var munter og oprømt, døde han den 29de Dec. 1785.¹

Han ble 43 år gammel. Foruten diktning og begersvingertilværelse i Norske Selskab, hadde Wessels liv vært preget av sykdom, depresjon og alkoholisme. Han giftet seg i 1780 med Anna Cathrine Bukier og fikk sønnen Jonas, uten at det later til å ha bedret hans situasjon. De siste årene gikk det raskt nedover: Han var den eneste av de gamle selskapsbrødrene igjen i København, og den tidsriktige preromantikken begynte å få fotfeste, samtidig som Wessels klassisistiske stil var på vei ut. Det samme året han døde skrev Wessel et dikt til den unge dikteren Jens Baggesen, som tydeligvis hadde gjort seg bemerket hos Wessel. Her kan man lese disse linjene:

Rivalen er for sterk og jeg for svag,
Han stiger i sin Flugt, jeg daler;
Men dalende jeg har det Haab, den Trøst,
At tidt jeg læse skal hans Vers med Lyst.²

Wessel er svak og han daler. Denne erkjennelsen har han tatt inn over seg, men han håper likevel han skal få lese flere av sin "rivals" vers. Kan hende dalte Wessel raskere enn han trodde, det er ikke godt å si. Det eneste vi kan fastslå er at han ikke rakk å lese flere av Baggesens utgivelser.

Diktet til Jens Baggesen belyser en gjennomgående tematikk i Wessels skrifter: en melankolsk følelse av forgjengelighet og lede. Men denne følelsen balanseres alltid hos Wessel av en motgående impuls i form av livslyst og munterhet. Francis Bull formulerer dette

---

¹ Jens Baggesen, Peder Johan Monrad, Christen Pram, "Fortale", *Samtlige Skrifter*, av Johan Herman Wessel (København: A. F. Steins Skrifter, 1787), a11

² Johan Herman Wessel, *Samtlige Skrifter*, Bd 2, (København: A. F. Steins Skrifter, 1787), 162

meget tydelig når han skriver at det ”hos Wessel ofte ligger gjemt en smerte bak smilet.”³ Disse to motsåtende følelsene, livslysten på den ene side og livsleden på den andre, er interessante fordi de åpner for en lesning av Wessel som mer enn en lystig gjøgler. De er også interessante fordi de viser en Wessel som er vanskelig å bryte inn i: Viser Wessels jeg-stemme noen gang sitt sanne jeg i tekstene? Er Wessel noen gang ærlig med sine lesere? Denne avhandlingen har som mål å belyse nettopp forholdet mellom livslysten og livsleden i Wessels dikt, fortellinger og småvers.

Følelsen av lede og forgjengelighet er et karakteristisk trekk i det sene 1700-tallets diktning. Hos Wessels samtidige i Sverige, Carl Michael Bellman, som er den av de nordiske dikterne som Wessel har mye til felles med, står denne forgjengeligheten i sentrum for den musikalsk-poetiske totaliteten som hans verk utgjør.⁴ Liksom Bellman inngår Wessel også i den litteraturhistoriske klikken som eksperimenter med litteraturens genre, grenser og språk.⁵ Hans tekster er motsetningsfylte og lekende, med en blanding av alvor og skjemt, som for eksempel i dette lille verset ”Til en Mand, hvis Barn faldt ned fra anden Etage uden at tage Skade”:

Din Siæl af ingen Kummer veed,
Du ei af Næringssorg antastes,
Og Børn du avler, som kan kastes
En femten, sexten Alen ned.⁶

Trond Haugen skriver i sin avhandling om forgjengeligheten i Carl Michael Bellmans *Fredmans epistlar* at han i avhandlingen ”viser hvordan de ulike epistlene henger sammen med, er forutsett av og belyser forgjengelighetsfølelsen i verket”, og videre at han trekker ”linjer mellom dem som viser hvordan de undergraver og kritiserer hverandre”.⁷ Denne beskrivelsen av *Fredmans epistlar* mener jeg har relevans for min studie av Wessels tekster, men det er nødvendig med et forbehold: Wessels småvers, dikt og fortellinger utgjør et større motivmessig mangfold og er innbyrdes mer ulike enn Bellmans *Fredmans epistlar*. Likevel kan de leses i lys av en underliggende tematikk som spiller på følelsen av forgjengelighet. Denne følelsen kommer hos Wessel til uttrykk som en pendling mellom livslede og livslyst,

---

³ Francis Bull, Fredrik Paasche, A. H. Winsnes, Philip Houm, *Norsk litteraturhistorie* (Oslo: Aschehoug, 1958), 2:460

⁴ Trond Haugen, *Forgjengelighetens poetikk: En studie i Carl Michael Bellmans Fredmans epistlar*, Acta Humaniora 192 (Avhandling for graden dr. art., Universitetet i Oslo, 2004), 2

⁵ Haugen 2004, 11

⁶ Johan Herman Wessel, *Digte* (Oslo: Gyldendal, 1942), 339

⁷ Haugen 2004, 4

to tilsynelatende motstridende impulser. Denne pendlingen finner man ofte i dikt der Wessel leker med sin egen rolle, enten som dikter eller som redaktør. Disse impulsene holdes imidlertid i en form for balanse. Denne balansen søker mot å bagatellisere motsetningen, oppheve den og i siste instans undergrave og tilintetgjøre den.

Med dette som bakgrunn velger jeg å formulere problemstillingen for avhandlingen slik:

Hvordan kommer livslyst og livslede tematisk til uttrykk i Wessels fortellinger, dikt og småvers, og hva er forholdet mellom disse tematiske størrelsene?

Et underspørsmål vil være hvordan de tematiske størrelsene spesielt kommer til uttrykk gjennom Wessels selvframstilling i tekstene.

Når jeg velger å avgrense undersøkelsen til Wessels versfortellinger og ”små genre”, er det fordi disse tekstene ofte viser Wessel på sitt beste og mest ”typiske”. De egner seg også godt til å vise Wessels selvframstilling og lek med roller (jf. kapittel 3, 4 og 5). Et annet argument er at disse tekstene har vært lite behandlet i litteraturforskningen, som med unntak av noen av versfortellingene i stor grad har fokusert på skuespillet *Kierlighed uden Strømper*.

1.2 Utvalg av primærtekster

Primærmaterialet i denne avhandlingen består av et utvalg av Wessel drikkeviser, komiske versfortellinger, et utvalg dikt og fragmenter, og ukebladet *Votre Serviteur Otiosis*, som Wessel selv ga ut i årene 1784-1785. Det er fire drikkeviser jeg velger å gi nærlesninger av: ”Naar jeg formaar”, ”Den som aldrig torde drikke”, ”Afholdenhed! Du Vises Dyd” og ”Mærk derpaa”.⁸ For å sette Wessels drikkeviser inn i en tradisjon, og samtidig vise deres egenart, tar jeg i tillegg for meg eksempler fra drikkevisene til andre medlemmer av Norske Selskab. Wessels fire drikkeviser er valgt fordi de egner seg godt til å belyse de temaene jeg utforsker i avhandlingen, og også fordi de viser Wessels egenart som dikter av drikkeviser.

Når jeg skriver om Wessels selvframstilling, fokuserer jeg på tre versfortellinger og fire dikt. Jeg gir nærlesninger av fortellingene ”Smeden og Bageren”, ”Sadelen” og ”Hundemordet”, og jeg utforsker hvordan Wessels selvframstilling i disse tekstene belyser de tematiske størrelsene livslyst og livslede. Jeg begrunner valget av versfortellingene med deres relevans for min avhandling, men også med deres litterære kvalitet. Av de bortimot 40

---

⁸ Drikkevisene er originalt uten tittel. De titlene jeg bruker her, er førstelinjene.

versfortellingene vi har fra Wessels penn, er det en liten gruppe som er virkelig gode. ”Smeden og Bageren”, ”Sadelen” og ”Hundemordet” er etter mitt skjønn representanter for denne gruppen.

Diktene ”Impromptu over Tandpine” og ”Søvnen” utgjør sammen med fragmentet ”Vaaren” og rimbrevet ”Min lille søde Sophie Moer!” tekstgrunlaget for annen del av kapittelet om Wessels selvframstilling. Prisdiktet ”Søvnen” blir ansett som et av de få vellykkede og seriøse sentrallyriske diktene av Wessel. Diktet tjener til å belyse kontrasten mellom skjemtet og alvor i Wessels tekster, samtidig som det i stor grad er det av Wessels dikt som tydeligst viser følelsen av lede, melankoli og forgjengelighet. Fragmentet ”Vaaren” er valgt fordi det med bakgrunn i selvframstillingen åpner for en ny lesning av Wessel som litteraturkritiker. Endelig er selvframstillingen også sentral i diktet utformet som et rimbrev til ”Min lille søde Sophie Moer!” Dette diktet er dessuten utfordrende fordi det ikke finnes i noen Wessel-utgivelse og er derfor meget lite behandlet i Wessel-forskningen.⁹

Av materialet fra *Votre Serviteur Otiosis* tar jeg for meg Wessels kommunikasjon med leserne i form av innsendte bidrag og konkurranser. Her er det meningsfullt å se Wessels stemme som utgiver, redaktør og litteraturkritiker. Litteraturkritikeren Wessel kommer også meget tydelig til syne i versfortellingen ”Stella”, som også behandles som en del av materialet fra *Votre Serviteur Otiosis*.

Den siste teksten jeg går inn i, er diktet ”Til Hr. Jens Baggesen”. Dette diktet er blant det siste Wessel skrev, og det er valgt fordi det på en helhetlig måte oppsummerer og markerer slutten på Wessels forfatterskap, og knytter det opp mot avhandlingens gjennomgående tematikk.

Overordnet er alle de ovennevnte tekstene valgt fordi de er godt egnet til å belyse det som er mitt hovedanliggende i avhandlingen: å studere forholdet mellom livslyst og livslede. Eksempler fra Wessels øvrige produksjon vil bli trukket inn etter behov der det er relevant.

1.3 Utgaver, litteratur og metode

Jeg har så langt det lar seg gjøre forholdt meg til én utgave av Wessels diktning som kilde til tekstene jeg tar for meg. Utgaven jeg har brukt er Monrad, Baggesen og Prams første utgivelse *Johan Herman Wessels samtlige Skrifter* fra 1787. Denne utgaven er valgt fordi den

---

⁹ Meg bekjent er diktet i skrivende stund kun behandlet av Liv Blikrud i artikkelen ”Et leilighetsdikt av Johan Herman Wessel” i *Danske studier* 2011.

ligger tette opp til Wessels egen levetid, og fordi den inneholder gode versjoner av de fleste av tekstene jeg mener er relevante for min avhandling. I noen tilfeller har jeg vært nødt til å gå andre steder for å finne aktuelle tekster. Da har jeg forholdt meg til norske Gyldendals utgave av Wessels *Digte* fra 1942. Diktet ”Min lille søde Sophie Moer!” er lest i Liv Bliksruds artikkel ”Et leilighetsdikt av Johan Herman Wessel” i *Danske studier* 2011

I behandlingen av drikkevisene har jeg i tillegg til utgaven fra 1787 benyttet meg av *Norske Selskabs Vers-Protokol*. Norske Selskab lot trykke denne samlingen i anledning 150-årsdagen for Johan Herman Wessels død i 1935. Den originale versprotokollen fra Norske Selskabs glanstid på 1770- og 1780-tallet finnes dessverre ikke. I 1812 ble Norske Selskab i København oppløst.¹⁰ Året etter ble en rekke av selskapet skrifter sendt fra København til Christiania for å overleveres det relativt nyopprettede universitetet. Uheldigvis forliste skipet under overfarten til Norge og lasten gikk tapt. Blant innholdet var den originale versprotokollen. Den utgaven som kom i 1935 er basert på fire håndskrifter fra årene før 1812. Av håndskriftene fantes det to i Norske Selskab, Oslo, ett i Kongelige Bibliotek i København, og ett i Bergen Museums bibliotek. Disse er igjen avskrifter basert på den originale protokollen, men er ikke like innbyrdes.¹¹ Derfor vil tekstene i utgivelsen kunne variere noe fra dikternes originale tekster. Likevel har denne utgivelsen vært nyttig når jeg har tatt for meg eksempler fra andre medlemmers drikkeviser.

Materialet fra ukebladet *Votre Serviteur Otiosis* har jeg lest i Norske Selskabs bibliotek. Av praktiske og tidsmessige årsaker har jeg ikke hatt mulighet til å benytte meg av disse numrene når jeg har jobbet med versfortellingene. Versfortellingene er derfor lest i *Samtlige Skrifter* fra 1787.¹²

Tekstanalysen vil bære preg av teoriene som tar for seg den tematikken jeg utforsker i Wessels tekster. Melankolistudier og studier i 1700-tallets estetikk vil derfor være deler av avhandlingens teorigrunnlag. Jeg har også hatt god nytte av danske og norske litteraturhistorier og litterære studier i Wessels diktning, samt studier i 1700-tallets genre og litterære strømninger. Litteraturen og teoriene vil bli presentert fortløpende i behandlingen av tekstene.

---

¹⁰ Det nåværende Norske Selskab som holder til i Akersgaten 18 i Oslo ble gjenstiftet i 1818. De regner stadig opprettelsen fra det originale selskapets begynnelse i 1772.

¹¹ W. P. Sommerfeldt, Forord til *Norske Selskabs Vers-Protokol* (Oslo: Norske Selskab, 1935), VI

¹² En oversikt over numrene av *Votre Serviteur Otiosis* og de tilhørende versfortellingene finnes som vedlegg til avhandlingen.

Jeg forholder meg i stor grad til en tekstanalytisk metode basert på nærlesning av tekstene. Samtidig er det nødvendig å ha en hermeneutisk bevissthet om tiden tekstene oppsto i og om forholdene rundt dem. Når tekstene er mer enn 200 år gamle, blir denne bevisstheten mer tilgjengelig for meg i arbeidet med dem, samtidig med en økende bevissthet om ens egen avstand til tekstene. Gjennom kapitlene om Wessel-utgivelser, forskning, resepsjon og 1700-tallet som periode, ønsker jeg å tydeliggjøre denne bevisstheten, og legge til rette for lesningen av tekstene.

1.4 Gangen i avhandlingen

I kapittel 2 vil jeg ta for meg Johan Herman Wessel og ettertiden. Her vil jeg behandle noen av utgivelsene av Wessels skrifter fra den første utgaven kom ut i 1787. Videre vil jeg utforske ”Wessel-myten”: Finnes interessen for Wessel på et nivå som beveger seg utover tekstens rammer? Hva hos Wessel har tålt tidens tann, og hvorfor er populariteten ikke det den engang var? Jeg vil videre gi et innblikk i forskningen og resepsjonen rundt Wessel og den historiske interessen for ham og hans dikt. På denne måten setter jeg min egen avhandling inn i en tradisjon og viser hva som tidligere er gjort på området. Videre går jeg inn i Wessels tid og ser på 1700-tallet og de rammene som lå rundt diktningen. En slik gjennomgang mener jeg er en nyttig forutsetning for å forstå Wessels tekster. Avstanden i tid mellom tilblivelse og lesning gjør det nødvendig å sette seg inn i rammene og tradisjonene rundt tekstene. Hos Wessel er det historiske bakteppet også viktig fordi han i sine tekster i større eller mindre grad forholder seg til mennesker, historier, litteratur og hendelser i samtiden.

Endelig vil jeg ta for meg ”de små genrene” og rokokkoens estetikk, som tenderer i retning av forminskning, både tematisk og innholdsmessig, med hensyn til format. Her finner vi Wessel på sitt mest typiske, og her finner vi også grunnlaget for mange av de strukturelle og tematiske elementene som finnes i Wessels tekster.

Kapittel 3, 4, 5 og 6 er i sin helhet viet til analyser av Wessels tekster. Kapittel 3 inneholder lesningene av Wessels drikkeviser. Her vil jeg kort ta for meg drikkevisekulturen i Norske Selskab, som Wessel bidro sterkt til, før jeg går mer grundig inn i Wessels drikkeviser. Her utforsker jeg balansen mellom lede og lyst, samt den dobbeltheten som skiller Wessels drikkeviser fra visene som kommer fra andre medlemmers penn. I kapittel 4 tar jeg for meg Wessels selvframstilling, slik den kommer til uttrykk i versfortellingene og diktene. Jeg

utforsker her hvordan forholdet mellom leken og alvoret viser seg gjennom denne selvfremstillingen, og videre hvordan dette peker mot forholdet mellom livslysten og livsleden. Kapittel 5 er viet *Votre Serviteur Otiosis*. Wessels ukeblad er så å si ikke studert tidligere, og mitt arbeid med det vil i så henseende være et lite pionerarbeid. I dette kapittelet utforsker jeg Wessels rolle som redaktør, og måten Wessel fremstiller seg selv på i disse tekstene. Som en avslutning på analysene, går jeg i kapittel 6 inn i Wessels dikt til Jens Baggesen. Kapittel 7 tar for seg arven etter Wessel: Hvordan ble hans stil ført videre? Finnes det spor av Wessel i senere diktning? I det avsluttende kapittel 8 trekker jeg sammen trådene fra analysekapitlene og forsøker å komme med konkluderende bemerkninger.

2 Johan Herman Wessel – ettertiden og interessen

Francis Bull innleder Gyldendals *Johan Herman Wessel's Digte* fra 1918 med en setning som på én og samme tid setter Wessel i en særstilling og knytter ham til en tradisjon: ”Omkring 1770 blir i Norden den kunst at skrive vers fornyet av tre mænd, en svensk, en dansk og en norsk: *Bellmann, Ewald, Wessel*”.¹³ Dette skussmålet gir Wessel en posisjon som foregangsmann innenfor norsk diktetekunst, samtidig som det sidestiller ham med hans samtidige i Norden. Da Bull skrev dette, hadde Johan Herman Wessel vært død i nesten 133 år, og det var verken første eller siste gang en slik omtale av dikteren ble skrevet. Jan Erik Vold innbefatter Wessel i sin omtale av Sigbjørn Obstfelder i etterordet til Obstfelders samlede digt fra 2001:

Som nyskapende lyriker, som musikalsk ordmagiker, som dikterisk personlighet tilhører Obstfelder – i undertegnedes øyne og ører – den trange skare hjemlige poeter som 1600-tallets Petter Dass, 1700-tallets Johan Herman Wessel, 1800-tallets Henrik Wergeland.¹⁴

Det er først og fremst Obstfelder Vold skriver om her. Men ved å sette ham i sammenheng med Johan Herman Wessel, Petter Dass og Henrik Wergeland på den måten han gjør, sidestiller han de fire dikterne. Som Bull, inkluderer Vold Wessel i en tradisjon. Wessel er hos Vold en nyskapende lyriker, en musikalsk ordmaker og en dikterisk personlighet.

I det følgende vil jeg ta for meg Wessels samtid og stilling i ettertiden. Dette gjør jeg ved å se på utgivelser av Wessels skrifter, det jeg velger å kalle ”Wessel-myten”, Wessel-forskningen, og 1700-tallet som historisk periode. Til slutt tar jeg for meg rokokkoens ”små genre”.

2.1 Utgivelser av Wessels skrifter fra 1787 til i dag

Gjennom de siste godt og vel 200 årene har Johan Herman Wessels diktning og person vært gjenstand for litteraters, litteraturhistorikeres og litteraturviteres arbeid. Allerede to år etter hans død, i 1787, utga Peder Johan Monrad, Jens Baggesen og Christen Pram det som skulle bli den første i en lang rekke samlinger av Wessels tekster; *Johan Herman Wessels samtlige Skrifter* i to bind inneholder et stort utvalg av hans komiske versfortellinger, en rekke dikt,

---

¹³ Francis Bull, ”Inledning”, *Digte* av Johan Herman Wessel (Kristiania: Gyldendalske Boghandel, 1918), I

¹⁴ Jan Erik Vold, ”Etterord”, *Samlede dikt* av Sigbjørn Obstfelder (Oslo: Gyldendal, 2001), 189-190

delt i kategoriene *Blandede Digte*, deriblant hans mange småvers og epigrammer, og *Alvorlige Digte*, representert ved blant annet prisdiktene ”Nøisomhed” og ”Søvnen”.

I utgaven finner vi også to av Wessels tre skuespill, *Kierlighed uden Strømper* og *Lykken bedre end Forstanden*. Av disse to var det *Kierlighed uden Strømper* som mottok mest heder i samtiden. *Lykken bedre end Forstanden* ble aldri noen stor suksess, og det ”hverken gjorde eller fortiente den Lykke, som hans første Skuespil”.¹⁵ Det tredje skuespillet, *Anno 7603*, er en dystopisk fremtidsfantasi sterkt inspirert av Holbergs *Niels Klims underjordiske Rejse*. Stykket gikk ikke hjem hos publikum og ble aldri oppsatt. At *Anno 7603* ikke fikk den samme mottagelsen som *Kierlighed uden Strømper*, har sine naturlige grunner: stykkets litterære kvaliteter er mildt sagt mangelfulle. I forordet til *Samtlige Skrifter* begrunner Monrad, Baggesen og Pram hvorfor de utelot Wessels siste stykke. De skriver: ”dog udelukkes det, som han selv i Live forbød at bære hans Navn, saasom et i Fior udkommet, ham tillagt Skuespil, under Navn Aar 7603”.¹⁶ At Wessel ikke ønsket å vedkjenne seg verket (”forbød at bære hans Navn”), forteller oss at også forfatteren var klar over stykkets gjennomgående svakheter.

At den første samlede utgaven av skriftene kom ut allerede to år etter Wessels død, vitner om en heder og en takk fra Monrad, Baggesen og Pram til sin venn og dikterkollega. I fortalen skriver de selv frem sine høye tanker om dikteren:

Hans Venner savnede i ham den bedste Ven; Menneskeheden den ædelste, velvilligste Mand; den skønne Litteratur i Danmark sin ypperste Prydelse.¹⁷

Den raske utgivelsen vitner også om en samtidig popularitet. Populariteten vises godt gjennom utgivernes takk til alle som har bidratt, ”være sig ved Hr. Wessels Manuskripters Indsendelse til Udgavens Fuldstændighed, eller ved Subskription til dens Muelighed og Indbringelse”.¹⁸ Subskripsjonslisten er i seg selv nok et eksempel på interessen, og kanskje like mye et eksempel på utgivernes ønske om å få verket ut. Listen består av intet mindre enn 1014 navn, foruten kongefamilien, som er ført opp øverst med 16 eksemplarer til Hans Majestet Kongen, 12 eksemplarer til Hennes Majestet Enkedronningen, 8 eksemplarer til

---

¹⁵ Baggesen, Monrad, Pram 1787, a9

¹⁶ Baggesen, Monrad, Pram 1787, b4

¹⁷ Baggesen, Monrad, Pram 1787, a11

¹⁸ Ibid.

Hans Kongelige Høyhet Kronprinsen og 14 eksemplarer til Hans Kongelige Høyhet Arveprinsen.¹⁹

Videre over på 1800-tallet ble det etter hvert redigert og utgitt flere utgaver av Wessels verk. Det er Israel Levins utgave fra 1862 som ser ut til å ha blitt toneangivende for de utgivelser som senere har kommet ut. I denne utgaven er *Lykken bedre end Forstanden* fjernet, men versfortellingene er like fullstendig gjengitt som i utgaven fra 1787. Samlingen med småvers er forøket med blant annet flere epigrammer. I tillegg til primærtekstene finnes det i Levins utgave et ”Tillæg”, der utgiveren har tatt for seg ”Det Norske Selskabs Versprotocol”, ”Udgaver af Wessels Skrifter” og ”Udviste Digte”. Her argumenterer Levin for de valg han har tatt under arbeidet med utgaven og gir en god oversikt over de tidligere utgavene. Han kommer samtidig med klare antydninger til hvorfor hans egen utgave er mest tro mot Wessels diktning og den wesselske stil og ånd.²⁰ Han legger ikke skjul på at han har støtt på vanskeligheter i arbeidet: Han forteller at de danske bibliotek er mangelfulle, hvilket gjør det umulig å levere en tilfredsstillende utgave av Wessels skrifter uten å gjennomføre en reise til Norge. I tillegg har prosessen blitt vanskelig fordi Levin har ”to Somre maattet afbryde Arbeidet for at foretage Sundhedsreiser”.²¹

Til tross for nødvendige ”Sundhedsreiser” og upraktiske turer til Norge, ble resultatet såpass tilfredsstillende at Levins samling utkom i flere opplag og utgaver utover på 1800-tallet. Det er også tekstgrunnlaget til Levin som senere ble brukt i andre utgaver av Wessels verk. I 1918 kom den utgaven som skulle ligge til grunn for flere senere utgivelser hos norske Gyldendal. Her brukte de Levins utgave som mal, med tekstrevisjon av E. Trøan, illustrasjoner av Theodor Kittelsen, samt et forord av Francis Bull.²² Gyldendals senere utgaver (fra 1942 og fremover) støtter seg i stor grad til Trøans revisjon, Kittelsens tegninger og en nedkortet versjon av Bulls innledning. Da Norske Selskab lot trykke 500 nummererte eksemplarer av Wessels *Digte* i 2005, var dette et gjentrykk av denne siste utgaven fra 1942.²³

I tillegg til disse utgavene, kan det nevnes at *Kierlighed uden Strømper* har blitt oversatt flere ganger til andre språk, som det – for meg bekjent – eneste oversatte av Wessels tekster. *L'amant sans bas* kom i 1838, oversatt til fransk ved Henri de Buchwald. På tysk finner vi

---

¹⁹ Baggesen, Monrad, Pram 1787, b5-c8

²⁰ I. Levin, ”Tillæg”, *J.H. Wessels samlede Digte*, av Johan Herman Wessel (Kjøbenhavn: Reitzelske Forlag, 1862), 369-387

²¹ Levin 1862, 384-385

²² Wessel 1918

²³ Johan Herman Wessel, *Digte* (Oslo: Norske Selskab, 2005)

Der Bräutigam ohne Strümpfe ved Anton Martini fra 1827, før Adam Oehlenschläger skriver sin omarbeidede utgave *Lieb' ohne Strümpfe* i 1844. Sverige fikk sin utgave *Kärlek utan strumpor* i 1888, fritt oversatt av Ernst Lundquist, og Island fikk sin Wessel så sent som i 1999 under tittelen *Kerligheit - men ongar hosur. Sang- og sorgarleikur við 5 táttum og einum epilogi*, oversatt av Axel Tórgarð.

De siste 50 årene har interessen for Wessels diktning i Norge dabbet litt av. Nye utgaver av hans verker er ikke utarbeidet, og det er sjelden de gamle utgavene trykkes på nytt. Av mindre samlinger med utvalgte dikt, kan nevnes Kjell Heggelunds (red.) utgivelse fra 1992,²⁴ og Hanne Lillebo og Oddvar Aurstads (red.) samling *Smeden og bageren og andre komiske fortellinger og vers* fra 2000.²⁵ Dette er i skrivende stund den foreløpig siste Wessel-utgivelsen i Norge.²⁶

2.2 Wessel-myten

Bjørn Linnestad gjenforteller denne historien i sin bok *Vesen gjennom vidd og vers*:

Mot slutten av Johan Hermans liv fikk han en dag besøk av en bekjent. Hjemmet var utpint og utpantet, inventaret var mer enn sparsomt. På bordet lå det to ensomme bøker. ”Neimen, bøker – Er de dine alle?” Wessel: ”Nei, jeg har lånt de fleste.”²⁷

I denne anekdoten fremstilles Wessel som en av sine karakterer. Hele situasjonen bygges opp med det mål å levere en punchline, og det er Wessel som står for den treffende avslutningen. Om historien er sann, vites ikke. Det er heller ikke poenget. Poenget er at personen Johan Herman Wessel ofte ses i sammenheng med den humoren og de karakterene han skriver frem i sine tekster. Han fremstår som vittig, ironisk og skjelmsk, som i historien om legebesøket, der Wessels lege tar opp dikterens tøylesløse drikking. Legen ber Wessel om å moderere seg til ett glass, noe Wessel ser på som problematisk: ”Når jeg tar meg et glass, blir jeg en annen. Så vil den annen også ha et glass”.²⁸ Denne historien kunne vært hentet fra en hvilken som helst vitsebok eller et hvilket som helst revynummer. Det konstruerte og intetsigende innholdet forsterkes av en annen historie: Wessel møter en av sine venner, og han har en

---

²⁴ Johan Herman Wessel *Komiske fortellinger og dikt: i utvalg ved og med forord av Kjell Heggelund* (Stabekk: Bokklubbens Lyrikkvenner, 1992)

²⁵ Johan Herman Wessel, *Smeden og bageren og andre komiske fortellinger og vers* (Oslo: Gyldendal, 2000)

²⁶ Det danske Sprog- og Litteraturselskab i samarbeid med Det Norske Spåk- og Litteraturselskap arbeider for tiden med en vitenskapelig utgave av Wessels samlede skrifter. Utgiveren er Henrik Andersen, Henrik Blicher har tilsyn i Danmark, mens Liv Blikrud er ansvarlig for tilsynet i Norge.

²⁷ Bjørn Linnestad, *Vesen gjennom vidd og vers: Om Johan Herman Wessel* (Vestby: Vestby historielag, 1992), 19

²⁸ Linnestad 1992, 33

svært bekymret mine. Vennen spør om grunnen til Wessels bekymringer, og får vite at det kommer av at han har altfor mange penger på seg. Kort etter møter vennen Wessel igjen. Nå er den bekymrede minen borte; pengene er blitt stjålet fra ham. Historien høres nokså laget ut. Det overrasker heller ikke at Claus Fasting forteller presis den samme historien i sin håndskrevne adektodesamling. Men der handler den ikke om Wessel, men om den greske dikteren Anakreon.²⁹

En mer historisk forankret anekdote stammer fra da Wessel fikk audiens hos minister Ove Høegh Guldberg i håp om å få et lønnet arbeid. Wessel spjåket seg opp i lånte silkebukser og kjole. Da han kom inn til ministeren viste han sin demonstrative likegyldighet ved å rive av seg parykken og trykke den skjødesløst ned i lommen. Guldberg lurte på hva Wessel hadde på hjertet. Jo, han hadde nå håpet på et embede. Hva slags? Det var ikke så nøye, bare det var ”litet at bestille og meget at fortjene”.³⁰ Et slikt spark oppover til autoritetene er ikke uvanlig i Wessels tekster. Kanskje er det da også med utgangspunkt i nettopp litteraturen at anekdotene og historiene har tatt form. Carl Fredrik Engelstad skriver at ”’Myten Wessel’ ville ikke være annet enn en konturløst svevende forestilling hvis det ikke var fordi den knyttet seg så intimt sammen med opplevelsen av hva han skrev”.³¹ Det er i alle tilfeller sikkert at mytene og fortellingene om Wessel er likeså mange som de kjente biografiske opplysningene om ham. I det følgende vil jeg kort gjøre rede for Wessel-biografiens problem, og jeg vil ta en titt på interessen for Wessel og hans litteratur.

2.2.1 Wessel-biografiens problem

Til tross for synkende interesse de siste 50 årene, vitner utgivelsene presentert ovenfor om en interesse for Wessel som har strukket seg langt utover rammene hans dikt ble til innenfor. Mye tyder på at interessen for Wessel ikke alene beror på hans litteratur. Hans myteomspunne liv som medlem av Norske Selskab i København i siste halvdel av 1700-tallet har vel så mye som hans diktning vært en kilde til humor og glede. Som evig student med pengeproblemer, kreditorer på nakken, sykdom og hang til sterk drikke, kan hans korte liv med letthet kobles til hans diktning på en måte som vekker entusiasme hos enhver som leser den.

---

²⁹ A. H. Winsnes, *Det Norske Selskab: 1772-1812* (Kristiania: Aschehoug, 1924), 88-89

³⁰ Linnestad 1992, 35

³¹ Carl Fredrik Engelstad, *Norske Selskabs blomst og Krone: Johan Herman Wessel 1742-1785* (Oslo: Aschehoug, 1992)

Men de faktiske biografiske opplysningene er mangelfulle. Det er i mytene og diktningen vi finner grunnlaget for ettertidens bilde av Johan Herman Wessel. Mangelen på biografisk materiale kan blant annet forklares med Monrad, Baggesen og Prams skepsis til å skrive om sin gode venn. I forordet til *Samtlige Skrifter* fra 1787 skriver de:

Biographen bør, som enhver Historiker, være en om det, han fortæller, paa det nøieste underrettet, upartisk og overhovedet paalidelig Mand. Vare vi end os selv stolteligen bevidste om disse Egenskaber, vi burde dog tage det meget i Betænkning, at levere Hr. Wessels Biographie. Vi havde alle tre den sande Ære, at være Hr. Wessels Venner, og just dette vilde nu, og til enhver Tid, gjøre vor Fortælling mistænkt for Partiskhed. Vi have desuden levet med ham, og vi skrive dette for nær ved hans Alder, for at kunne udviske med paalidelig Upartiskhed de Omstændigheder og Tilfælde, som Forsynet brugte til at bestemme hans Vei i Livet, og hans Tænkemaades Gang. Vi overlade derfor den umistænkte og fri Eftertid, at give hans fuldstændige Biographie, hvortil den, skjønt ei maaskee paa Tryk, skjønt ei her, endog saavidt vi formaae, ikke skal mangle fornødne Data. Her meddele vi allene de almindelige Hovedpunkter af hans Levnet, uden at udtegne Forbindelseslinierne.³²

De tre utgiverne anser seg selv som for partiske til å skrive Wessels biografi. De overlater heller jobben til ”den umistænkte og fri Eftertid”. Likevel, og heldigvis, velger de å gi leseren generelle og rent saklige opplysninger om hans liv. Senere biografiske bemerkninger i forskjellige utgivelser er i stor grad hentet fra disse saklige gjengivelsene.

2.2.2 En dalende interesse?

I en utgave av *Kierlighed uden Strømper* og *Comiske Fortællonger* fra 1967 forsøker André Bjerke å besvare spørsmålet rundt Wessels popularitet: ”Hva kan det skyldes at en så uproduktiv og doven dikter blir husket og lest – ja, endog frivillig lært utenat – 180 år etter sin død?”³³ Spørsmålet er godt, og Bjerke selv kommer ikke frem til noe svar, men konkluderer med at om man ikke kan forklare Wessels udødelighet, er det på sin plass å takke for den: ”Uten ham ville norsk åndsliv *bare* blitt Hans Nielsen Hauge!”³⁴ Likevel fremmer Bjerke en tanke som kan bidra til å besvare spørsmålet: Gjennom en sann anekdote som deler sitt poeng med Wessels fortelling ”Felix, Quem Faciunt Aliena Pericula Cautum!” viser han til Oscar Wilde og tanken om at livet etterligner kunsten, og at nettopp dette er et kriterium for at en kunster er stor, nemlig at livet etterligner ham.³⁵ Fra dette kan man trekke linjen til Wessels allmenngyldighet. I sine dikt inkluderer Wessel fattig og rik, menn og kvinner, tyver

---

³² Baggesen, Monrad, Pram 1797, a5-6

³³ André Bjerke, innledning til *Kierlighed uden Strømper: Comiske Fortællinger* av Johan Herman Wessel (Oslo: Gyldendal, 1967), VII

³⁴ Bjerke 1967, XVIII

³⁵ Bjerke 1967, XV

og hederlige borgere. Ingen utelates, og selv om sticket ofte rettes mot borgerskap og herremenn, fremstilles ingen som bedre eller dårligere enn andre. På samme måte er temaene, poengene og budskapene allmenngyldige utover samfunn og tid. Heroisme, tyveri, hullede frakker, pengenød, kjærlighet og strømper er alle like viktige i dag som da Wessel skrev sine dikt.

Det er snart 50 år siden Bjerke skrev om Wessels popularitet, og siden den tid har populariteten mistet noe av sin opprinnelige styrke. Svenskene har sin Bellman og det er ansett som naturlig at enhver ekte svenske kjenner til hans diktning og liv. Det samme gjelder dessverre ikke lenger for vår Wessel. Når det er slik at man ikke lenger leser Wessel i like stor grad som før, kan det ha sammenheng med flere ting. En generell synkende interesse for lyrikk og dramatikk vil helt klart spille inn. Wessel trues i så måte av det samme som all litteratur trues av: nye medier og interessefelt. Hva gjelder forholdet til Bellman og hans stadige popularitet, vil melodiene og sangbarheten stå sentralt. Gjennom en sterk visetradisjon har de fleste svenske visesangere, fra Evert Taube til Cornelis Vreeswijk og Fred Åkerström, sunget Bellman. At Wessel ikke er tonesatt, kan forklare noe av popularitetsfallet. Et annet hinder knyttet til Wessel spesielt og mye av den danske og norske diktningen skrevet før 1900, kan også være språket. Det krever en viss språkforståelse for å forstå Wessel, en språkforståelse mange i dag ikke innehar. Dette viser seg blant annet i skolen, der norskfaget er avhengig av gode språklige moderniseringer for å kunne gjøre eldre tekster tilgjengelige for elevene. I forbindelse med språkproblematikken, trekker Bjerke frem det faktum at Wessel ikke er oversatt til tysk. Dette stemmer – ut fra hva jeg har funnet ut – når det gjelder de kortere tekstene, altså fortellinger, dikt og småvers. Når det kommer til skuespillene, har vi allerede sett at *Kierlighed uden Strømper* har kommet i tysk språkdrakt i to forskjellige versjoner.³⁶ For å utforske Wessels levedyktighet på tysk, forteller Bjerke videre at han engang gjorde et forsøk på å oversette et Wessel-vers med en tysk venninne. Oversettelsen gikk meget bra, og Wessels stil, versemål og rim passet perfekt i ny tysk språkdrakt med tysk syntaks:

Dass Butterbrot nicht Nahrung ist
und Liebe allen Hass vermisst,
dies Wissen steht mir zu Gebot
von Liebe und von Butterbrot.³⁷

---

³⁶ *Der Bräutigam ohne Strümpfe* fra 1827 og omarbeidelsen *Lieb' ohne Strümpfe* av Adam Oehlenschläger fra 1844

³⁷ Bjerke 1967, XVII

Dette eksempelet kan knyttes til dagens potensielle lesere av Wessel: Det viser at språkproblematikken kan løses, og at allmenngyldigheten fremdeles er der.

Den synkende interessen for Wessel kan selvfølgelig ikke forklares (og snus) så enkelt som det fremstilles ovenfor. At tematikken er mer eller mindre allmenngyldig, og at språket lar seg oversettes og moderniseres, er ikke alene nok til å gjøre Wessel populær. Det er naturlig at humorpreferansene har forandret seg i løpet av de siste 200 årene, og rammene rundt tekstene gjør at det i mange tilfeller vil være vanskelig å forstå innholdet og poengene fullt ut uten å ha satt seg inn i historien, kulturen og samfunnet på 1700-tallet. Utfordringen ligger altså i like stor grad i forutsetningene som i tekstene. Diktningens generelle gyldighet har ikke nødvendigvis tapt seg, men forutsetningene ligger ikke lenger i samme grad til rette for at tilgjengeligheten skal blomstre. Dette vises mest konkret gjennom den fysiske tilgjengeligheten: Wessels tekster trykkes sjelden i nye opplag (se kapittel 2.1). Dette gjør at de stadig blir vanskeligere å få tak i, og at dagens lesere ikke møtes av dem eller får dem presentert som naturlig valg av lesestoff.

2.3 Litteratur og forskning

Vi har i de foregående kapitlene sett at det har blitt gitt ut en rekke samlinger av Wessels tekster, men at interessen for dem har vært dalende de siste femti årene. I forskningen og resepsjonen ser vi noe av den samme trenden. Det er gjennomgående at Wessel har blitt viet liten plass sammenlignet med andre norske diktere. Wessel omtales som oftest i relativ korthet i både norske og danske litteraturhistorier, og det er stort sett det samme fokus på *Kierlighed uden Strømper* og et par av de komiske fortellingene. Den øvrige forskningen er tilsvarende sparsom. Få bøker og artikler er publisert, og kun et fåtall hovedfags- og masteravhandlinger er skrevet om emner knyttet til Wessel. Jeg vil i dette kapittelet gi en oversikt over deler av den Wessel-forskningen som er blitt gjort, der mitt fokus vil være på omtaler i litteraturhistorier, bøker og artikler om Wessel, samt omtalen av ham i noen utvalgte Wessel-utgivelser. Når jeg her velger å forholde meg i størst grad til den norske forskningen, er det ikke fordi den danske er mer mangelfull, men fordi avhandlingens omfang gjør det nødvendig å begrense stofftilfanget. Dansk resepsjon, litteratur og forskning vil trekkes inn der det er naturlig. Av de samme grunnene velger jeg å forholde meg til litteraturhistorier skrevet på 1900- og 2000-tallet.

2.3.1 Wessel i litteraturhistoriene

Jeg mener det er naturlig å begynne med å se på Francis Bulls omtale av Wessel i annet bind av *Norsk litteraturhistorie* ("Norges litteratur fra reformasjonen til 1814") fra 1958. Denne omtalen bærer preg av den historisk-biografiske tradisjonen som Bull bekjente seg til. Her anlegger Bull en historisk-biografisk lesning av Wessel med utgangspunkt i hans inspirasjonskilder og bakgrunnen for hans litteratur. Han trekker frem både La Fontaines fabler og J. B. Rousseaus "contes".³⁸ Wessels stil og – ifølge Bull – genierklærte penn omtales, men småversene og diktene får ingen egen plass. Kan hende faller småversene, epigrammene og deler av diktene innunder den halvpert av Wessels produksjon som Bull mener "man kan skjære vekk ... som likegyldig".³⁹ Skuespillet *Kierlighed uden Strømper* blir på sin side behandlet mer utførlig over flere sider.

I Harald og Edvard Beyers *Norsk litteraturhistorie* fra 1978 blir Wessel behandlet på en lignende måte som hos Bull. Far og sønn Beyer åpner sin Wessel-omtale med en generell analyse av hans forfatterskap:

Han [Wessel] var såvisst ingen rik dikter, men genial på et lite område, parodien og satiren, epigrammet, den muntlige fortellerstil på vers, de små improvisasjoner som ble til i lykkelige øyeblikk i kameratkretsen.⁴⁰

Etter denne innledningen får leseren presentert første del av Wessels biografi. Videre tar forfatterne for seg litteraturen mer inngående, og som hos Bull er det *Kierlighed uden Strømper* som vies mest plass. Stykkets suksess og udødelighet blir av brødrene Beyer delvis tilskrevet Wessels versekunst. Denne versekunsten legger også grunnlaget for småversene, epigrammene og improvisasjonene, som beskrives som alltid treffende med vidd og lune.⁴¹ I omtalen av de komiske versfortellingene, skriver Beyer og Beyer kort om emnene, inspirasjonen og stilen, før de følger opp med biografiske opplysninger om Wessels siste år. Avslutningen hos far og sønn Beyer er verdt å trekke frem. Her peker forfatterne fremover mot Wessels arv, og indikerer på denne måten noe om den wesselske stil og tradisjon. Wessel får her gode skussmål når han tilskrives posisjonen som den største humorist i

---

³⁸ Bull, Paasche, Winsnes, Houm, *Norsk litteraturhistorie* (Oslo: Aschehoug, 1958), 461

³⁹ Bull, Paasche, Winsnes, Houm 1958, 461

⁴⁰ Harald Beyer, Edvard Beyer, *Norsk litteraturhistorie*, 4. utg. (Oslo: Aschehoug, 1978), 105

⁴¹ Beyer, Beyer 1978, 106

felleslitteraturen, rett etter Holberg, og videre når det avsluttes med at det finnes spor av hans diktning hos diktere som Wergeland, Welhaven og Wildenvey.⁴²

Den i skrivende siste stund siste utkomne norske litteraturhistorien, er Per Thomas Andersens *Norsk litteraturhistorie* fra 2001. Som hos Bull og brødrene Beyer, er det *Kierlighed uden Strømper* som får størst omtale også hos Andersen. Wessels øvrige produksjon nevnes, men omtales ikke videre. Andersen tar istedenfor tak i nyere forskning som er blitt gjort på Wessel, og trekker ham frem som (en ekte) rokokkodikter. Her går han også inn på Wessels melankoli, som brytes mot rokokkoens ”eleganteri og dekorative glede”.⁴³ Her trekker Andersen dessuten frem en gravskrift og lar denne tale som et bilde på disse trekkene ved Wessels diktning:

Man sukker, for han er ei meer,
Man husker hva han var, og leer.⁴⁴

I to eksempler fra danske litteraturhistorier ser vi en tendens til at større deler av Wessels diktning vies mer plass. De analytiske aspektene er også tydeligere. Johan Fjord Jensen, Morten Møller, Toni Nielsen og Jørgen Stigel legger i ”Patriotismens tid 1746-1807”, bind fire i *Dansk litteraturhistorie* fra 1983, vekt på det meningsløse og avmektige ved Wessels diktning, at det tilsynelatende didaktiske ved for eksempel hans komiske fortellinger ikke har noe reelt innhold, og at ”pointen kan derfor ofte være, at intet er sket, når fortellingen slutter”.⁴⁵ Denne meningsløsheten viser til en avmakt og lede som er gjennomgående i Wessels diktning, slik Andersen påpeker. Et eksempel på denne avmakten og leden finnes i dikterens gravskrift over seg selv:

Han aad og drak, var aldrig glad,
Hans Støvlehæle gik han skieve,
Han ingen Ting bestille gad,
Tilslidst han gad ei heller leve.⁴⁶

Ved siden av versfortellingene vies *Kierlighed uden Strømper* en del plass i omtalen av Wessel, mens småversene og diktene behandles i mindre utstrekning. Likevel finner vi et par interessante bemerkninger om nettopp disse tekstene. Det står blant annet at Wessels bidrag i

---

⁴² Beyer, Beyer 1978, 107

⁴³ Per Thomas Andersen, *Norsk litteraturhistorie* (Oslo: Aschehoug, 2001), 154

⁴⁴ Wessel 1942, 341

⁴⁵ Johan Fjord Jensen, Morten Møller, Toni Nielsen, Jørgen Stigel, *Dansk litteraturhistorie* (Copenhagen: Gyldendal, 1983), 4:338

⁴⁶ Wessel 1787 (II), 164. De to delene i utgaven har separate sidetall. Parentesene med romertall I og II vil heretter markere de aktuelle delene av utgaven.

Norske Selskabs Vers-Protokol viser en intensjon om at alt som er ambisiøst og oppblåst, skal bringes ned på jorden, liksom det jordbundne også får sin dose av kritikken. Motsetningene i Wessels diktning trekkes også frem, ved at innholdet i diktene næres av motsetningsformler som setter forskjellige livsnivåer opp mot hverandre.⁴⁷ Disse analytiske poengene mener jeg sammenfaller med forholdet mellom temaene lyst og lede, og hvordan disse hele tiden balanseres av motstående prinsipper (se introduksjonen, samt kapittel 2.5 om de små genre)

Som hos Fjord Jensen, Møller, Nielsen og Stigel, behandles Wessels litteratur mer inngående i *Dansk litteraturs historie*, bind 1, fra 2007 enn i de norske litteraturhistoriene. *Kierlighed uden Strømper* vies også her mye plass, men versfortellingene kommer like bak. Her anlegges det et mer litteraturanalytisk aspekt på diktningen, og den meningsløsheten Fjord Jensen skriver om utdypes. I forbindelse med versfortellingene fremheves Wessel her som nihilist, der de komiske fortellingene er uttrykk for en ”facit nul”-tenkning. Målet er til enhver tid å skape en balanse, fra en absurd meningsløshet, via en absurd handling, og endelig tilbake til den absurde meningsløsheten. Her skapes to lag i fortellingen: på overflaten finnes en tilsynelatende balanse, men under gjemmer seg det glade vanvidd, grådigheten og narraktigheten.⁴⁸

Vi ser et tydelig skille mellom de norske og danske litteraturhistorienes behandling av Wessel. Dette beror ikke alene på forskningsmiljøenes tradisjoner, men vel så mye på tradisjoner og strømninger knyttet til tid og perioder. Uansett bidrar alle fremstillingene til å danne et bilde av den omtalen Wessel har fått i norske og danske litteraturhistorier. At Wessel ikke vies like mye plass som mange andre diktere i Norge, kan forklares med, og er naturlig med hensyn til, interessen for 1700-tallet. I Norge er ikke interessen for denne perioden like stor som den er i Danmark. Dette vil nødvendigvis gjenspeiles i interessen for og omtalen av Wessel.

2.3.2 Bøker og artikler

Tendensen vi ser i omtalen av Wessel i litteraturhistoriene, må ses i sammenheng med den forskningen som er gjort på ham og hans tekster. I det følgende vil jeg presentere et overblikk over hva som er skrevet om Wessel i Norge i nyere tid. En slik gjennomgang vil kunne bidra

---

⁴⁷ Fjord Jensen, Møller, Nielsen, Stigel 1983, 337

⁴⁸ Knud Michelsen, Vibeke A. Pedersen, Bjarne Sandstrøm et al., *Dansk litteraturs historie* (København: Gyldendal, 2007), 1:611

til å belyse litteraturhistorienes fokusområde, og samtidig tydeliggjøre bildet av interessen for Wessels diktning.

A. H. Winsnes' bok *Det Norske Selskab 1772-1812* fra 1924 er den første større utgivelsen som tar for seg Johan Herman Wessel. Winsnes skriver om Norske Selskabs historie og mest sentrale medlemmer. Her får Wessel sin plass øverst. Om Wessel vier Winsnes størst plass til *Kierlighed uden Strømper* og biografiske aspekter ved både ham og diktningen. Han forsøker å plassere Wessel i en litteraturhistorisk sammenheng, der han blant annet setter ham opp mot Johannes Ewald.⁴⁹ Winsnes skriver om Wessel som klassisist, og avslutningsvis tilskriver han ham en betegnende og enestående posisjon i den dansk-norske felleslitteraturen:

Han var barn av en tid, en epoke, som var, som var ferdig. Han lo av tragedieimitasjonene, men han var selv uløselig knyttet til det kulturmiljø som hadde fremkalt dem. Han så og har kanskje også forstått det nye som var igjære, men han manglet levende tilslutning til det. Kulturhistorisk gir han oss et bilde av den humanistiske klassicismens indre oppløsning. Men hans latter var med på å skape den muld, hvorav en ny diktning fremstod.⁵⁰

Her fremstilles Wessel som en representant for en brytningstid. Bevisstheten om de nye og etter hvert tidsriktige litterære strømningene er til stede i flere av Wessels tekster, og de kan ses i sammenheng med Wessels bevissthet om at hans tid som dikter nærmet seg slutten. Dette skriver jeg mer om i kapittel 4.2.3 om "Vaaren", kapittel 5 om *Votre Serviteur* og kapittel 4 om Wessel og Baggesen.

Etter Winsnes' utgivelse i 1924, skulle det gå over 70 år før det kom ut et nytt vitenskapelig verk om Wessel og Norske Selskab i Norge.⁵¹ I 1999 ga Liv Bliksrud ut sin bok *Den smilende makten. Norske Selskab i København og Johan Herman Wessel*, en bok som går dypere inn i det litterære ved selskapet, og som i større grad enn Winsnes' bok behandler Wessel ut fra et litteraturvitenskapelig ståsted. Bliksrud skriver om de litterære konvensjonene og strømningene blant Norske Selskabs diktere, og hun tar for seg deres forbilder og motbilder. Om Wessel skriver Bliksrud at det blant litteraturforskerne tradisjonelt har vært to hovedretninger i anskuelsen av ham: enten blir han sett på som en estetisk og muligens politisk opprører, eller han blir betraktet som en apolitisk og lekende rokokkopoet. Bliksrud selv anlegger et mentalitetshistorisk perspektiv, som med grunnlag i bl.a. Jean Starobinskis 1700-tallsstudier kombinerer disse to retningene i to stikkord, revolusjon og rokokko, der barbari og grådighet

---

⁴⁹ A. H. Winsnes, *Det Norske Selskab: 1772-1812* (Kristiania: Aschehoug, 1924), 62-88

⁵⁰ Winsnes 1924, 103-104

⁵¹ Fra Danmark har vi i mellomtiden Harald Langberg, *Den store satire: Johan Herman Wessel og Kærlighed uden Strømper* (København: Gyldendal, 1973)

smelter sammen med lek og eleganse.⁵² Med dette perspektivet går Blikrud videre inn i sentrale tematiske og stilistiske trekk hos Wessel, med utgangspunkt i et utvalg dikt og fortellinger. Videre gir hun fyldige presentasjoner av Wessels tre skuespill, *Kierlighed uden Strømper*, *Lykken bedre end Forstanden* og *Anno 7603*.

Blikruds bok er den fyldigste litteraturvitenskapelige utgivelsen om Wessel som foreløpig er utgitt i Norge. Ved siden av denne og Winsnes' bok, er den norske Wessel-interessen de siste 80 årene preget av et lite antall mindre utgivelser av mer eller mindre litteraturviteskapelig karakter. I 1972 fikk Norske Selskab trykket tre kåserier av Francis Bull i anledning selskapets 200-årsjubileum. Det første av de tre kåseriene er viet Johan Herman Wessel, omtalt av Bull som "vårt selskaps skytshelgen".⁵³ I kåseriet tar Bull for seg Wessels person, stil, popularitet og genius, og verken innholdet i kåseriet eller formålet med det er av litteraturvitenskapelig art.

I 1992 ga Carl Fredrik Engelstad i samarbeid med Norske Selskab ut boken *Norske Selskabs blomst og krone* som en del av markeringen av 250-årsjubileet for Wessels fødsel. Boken er kort og lett tilgjengelig, og selv om den ikke kan betegnes som et produkt av litteraturforskning på samme måte som Blikruds bok, bidrar den likevel til å gi en innføring i og et bilde av Wessels diktning. Her skriver Engelstad om *Kierlighed uden Strømper*, om Wessel og Norske Selskab, om Wessels versekunst, og om ettertidens bilde av dikteren. Han skriver også kort om *Lykken bedre end Forstanden* og *Anno 7603*. Det siste skuespillet vies minst plass, og Engelstad forholder seg til det på samme måte som de fleste andre som har lest det gjør: Han skriver at det ikke har noen hensikt "å hefte seg seg videre med dette velmente men mislykkede, for ikke å si miserable produkt av en syk mann".⁵⁴

Litt på siden, men på visse områder vel så interessant som Bulls og Engelstads utgivelser, finner vi boken *Vesen gjennom vidd og vers* fra 1992. Boken er skrevet av Bjørn Linnestad. Som lege prøver Linnestad å se Wessels liv, fremtoning og litterære produksjon i sammenheng med hans mentale tilstand. Han tar for seg Wessels biografi og person, blant annet med utgangspunkt i Wessels egen diktning. Ut fra dette danner Linnestad et bilde som bidrar til å fremme en teori om at Wessel var manisk depressiv.⁵⁵ En slik fremstilling vil

---

⁵² Liv Blikrud, *Den smilende maktet: Norske Selskab i København og Johan Herman Wessel* (Oslo: Aschehoug, 1999)

⁵³ Francis Bull, *Norske Selskab i København: tre kåserier* (Oslo: Norske Selskab, 1972)

⁵⁴ Engelstad 1992, 82

⁵⁵ Linnestad 1992, 59

nødvendigvis være preget av indisier, og i så måte være noe spekulativ. Likevel er den et underholdende bidrag til Wessel-litteraturen.

I tillegg til de ovennevnte bøkene, finnes det en rekke artikler om Wessel i litteraturvitenskapelige tidsskrifter og antologier. De fleste dreier seg om *Kierlighed uden Strømper*, for eksempel ”Betydning og valør i Wessels ’Kierlighed uden Strømper’” i Olaf Øyslebøs bok *Stilstudier* fra 1969, samt Alvhild Dvergsdals ”Nedrighet og øvrighet i *Kierlighed uden Strømper*” i *Edda* 1, 1996. Dvergsdal anlegger en karnevalistisk lesning av *Kierlighed uden Strømper*, med utgangspunkt i den karnevalistiske litteraturen slik den beskrives hos Michail Bakhtin. Hun mener videre at en slik analyse kan åpne for å se Wessel i lys av den poetiske tekstens egenskaper, slik den kommer til uttrykk hos semiotikeren Julia Kristeva.⁵⁶ Bare unntaksvis har forskerne tatt for seg Wessels øvrige diktning. Også her har Alvhild Dvergsdal bidratt, med sin artikkel ”Johan Herman Wessel: Klassisist? Romantisk? En drøfting med utgangspunkt i hans versfortellinger” i *Nordlit* 11, 2002. Her utforsker Dvergsdal muligheten for å lese Wessel som romantiker, blant annet ved å trekke frem sider ved versfortellingene som lever opp til romantikkens forestillinger og konvensjoner. Hun konkluderer likevel med at Wessel først og fremst bør forstås som en dikter preget av opplysningen og moderniteten som utviklet seg på 1700-tallet.⁵⁷

Forskningens fokusområder og interessefelt vil nødvendigvis påvirke studentene. I Wessels tilfelle er det tydelig at interessen blant studentene ikke er noe større enn interessen blant forskerne. Et raskt biblioteksøk viser at det er skrevet tre hovedfags- og masteravhandlinger om Johan Herman Wessel: I 1997 skrev Kari Skålevik sin avhandling ”*Jeg er alleneste en slags Kopie*”: parodien i Johan Herman Wessels forfatterskap ved Universitetet i Bergen. Ulla L.D. Håndes *Carl Michael Bellman og Johan Herman Wessel: to 1700-tallsforfatteres diktning sett i lys av deres personlighet og samtid* ble skrevet ved Høgskolen i Oslo i 2002, og Camilla Lindblad skrev sin avhandling *Komikk og ironi i Johan Herman Wessels versfortellinger: en hermeneutisk studie i Johan Herman Wessels bruk av komikk og ironi med utgangspunkt i de komiske versfortellingene og tiden de oppsto i* ved Universitetet i Oslo i 2007. Det samme biblioteksøket viser at det heller ikke er skrevet noen doktoravhandling verken i Danmark eller Norge som tar for seg Wessels liv eller forfatterskap.

---

⁵⁶ Alvhild Dvergsdal, ”Nedrighet og øvrighet i *Kierlighed uden Strømper*”, *Edda*, 1:3-18, 1996, 3

⁵⁷ Alvhild Dvergsdal, ”Johan Herman Wessel: Klassisist? Romantisk?: En drøfting med utgangspunkt i hans versfortellinger”, *Nordlit*, 11:37-59, 2002, 58

Ved siden av Wessel-forskningen, kan det nevnes at det har utkommet flere mindre anekdotesamlinger og skjønnlitterære verk om Wessel, for eksempel den biografiske romanen *Kun en Digter*, skrevet av Sigurd Thomsen i 1942, samt den lille boken *Wessel. Biografisk Novelle* av Carl Hermann fra 1872. Her ser vi et godt eksempel på at interessen for Wessel strekker seg utover det rent litterære, og har et vel så godt fotfeste i det biografiske. Samtidig må det nevnes at det ikke er skrevet noen biografi eller monografi om Johan Herman Wessel. Dette kan bero på problemet med de mangelfulle biografiske opplysningene jeg har omtalt ovenfor; med de opplysningene vi har til rådighet, ville en Wessel-biografi mest sannsynlig bli enten tynn eller spekulativ.

2.3.3 Omtalen i Wessel-utgivelsene

Fraværet av vitenskapelige og fyldige populærvitenskapelige utgivelser står i sterk kontrast til den interessen som fulgte de første 150-200 årene etter Wessels død. En kan se at det gjennom hele 1800-tallet ble utgitt en rekke Wessel-utgaver, både det man kan omtale som ”Samlede Digte”,⁵⁸ og flere mindre samlinger med utvalgte fortellinger og dikt. I tillegg til disse ble *Kierlighed uden Strømper* trykket flere ganger, som nevnt både på dansk og andre språk. Felles for flere av disse utgivelsene, er at de inneholder kommentarer og forord, og det er således til disse utgivelsene man må gå for å finne biografiske og litteraturhistoriske omtaler av Wessel. Felles for de utgavene som ble trykket på 1800-tallet, er at Wessels biografi og slektshistoriske tradisjon blir tillagt større vekt enn det rent litterære aspektet. I en fyldig innledning i A. E. Boyes utgave fra 1878 (innledningen er fra 1832), gis en grundig gjennomgang av Wessels liv og den tid han levde i.⁵⁹ Det samme finnes også i Jonas Lies forord til en samling av utvalgte dikt fra 1870.⁶⁰ Med hensyn til Wessels litteratur vektlegger begge disse tekstene den påvirkning diktningen har hatt, særlig i forhold til *Kierlighed uden Strømper*, som – i følge Lie – ”slog ned som en lynstraale”⁶¹ og som i følge Boyes forord vakte mer oppsikt enn noe annen dansk dikting siden Holberg.⁶²

I Gyldendals *Johan Herman Wessel's Digte* fra 1918, skriver Francis Bull en fyldig innledning der han i likhet med Boye og Lie tar for seg Wessels liv og diktning. Også Bull

---

⁵⁸ Til tross for et visst antall utelatte dikt, skuespill og fortellinger.

⁵⁹ A. E. Boye, ”Om Wessels Levnet og Skrifter”, *Johan Herman Wessels Samlede Digte* av Johan Herman Wessel (København, 1878), 1-74

⁶⁰ Jonas Lie, innledning til *Udvalgte Digte* av Johan Herman Wessel (Kjøbenhavn: Steen, 1870), I-XVII

⁶¹ Lie 1870, IV-V

⁶² Boye 1878, 6

skriver om Wessels påvirkning på ettertiden, men langt viktigere for Bull – og det som i størst grad skiller hans omtale fra de tidligere nevnte – er det som har påvirket Wessel selv. Både skuespillene, de komiske fortellingene og diktene blir forklart gjennom påvirkning fra forskjellige diktere og diktertradisjoner, samt den påvirkning anekdoter og populære fortellinger i samtiden må ha hatt. At Wessel lot seg påvirke av La Fontaine da han skrev sine komiske fortellinger, eller at skuespillene – og i særlig grad *Kierlighed uden Strømper* – er direkte inspirert av fransk tragediediktning og selskapsbrødrenes forsøk på seriøse tragedier, er en gjengs oppfatning av påvirkningen for hans litteratur.

Utover dette konkluderer Bull kort med at verken ”Rousseaus naturevangelium, den voksende historiske interesse eller Struenseetidens politiske ideér og begivenheter ser ut til at ha hatt synderlig betydning for ham”, men at det snarere var ”spørsmålene om digtekunstens arter og deres stil og om sprogformens fuldendthet” som interesserte Wessel.⁶³ Disse utsagnene oppsummerer sammen med resten av Bulls innledning det som har blitt det gjennomgående synet på Wessel som dikter og person: Han var godt bevandret i både klassikerne og samtidens litteratur; han holdt fast ved den klassiske stil; som person var han et utpreget bymenneske uten særlig forkjærlighet for naturen; og endelig var tidens politiske strømninger, maktkamp og oppbruddstemning mindre viktig for ham og stort sett beskuet gjennom bunnen av et ølkrus eller et etter forholdene dertil egnet drikkebeget. Hvorvidt dette synet yter dikteren rettferdighet, i særdeleshet hans antatte manglende interesse for samtiden, kan diskuteres. Kildene om hans liv er som tidligere nevnt heller mangelfulle. Nettopp derfor vil det være nyttig å ta en kikk på den samtiden Wessel levde i, enten den interesserte ham eller ikke.

2.4 1700-tallet – Wessels kontrastfylte samtid

1700-tallet kan betegnes som en periode preget av omveltning. Opplysningsfilosofi og nye ideologier vokser frem, ”l’ancien régime” bukker under for nye samfunnsordninger, og verden forlater gamle tradisjoner. Synet på medisin og kropp forandres, og nye kunstformer utfordrer de gamle. Det er gjennomgående at man på denne tiden opplever en blomstring i troen på fremskritt. Troen på fremskritt både i fornuft, vitenskap, politikk, opplyst styresett, kunst, toleranse og sosiale reformer, er ideer som med sitt fotfeste fra 1700-tallet og fremover har vært konstante temaer i den moderne verden. Det er med rette, og med bakgrunn i

---

⁶³ Bull 1918, VI

samtidens egen vurdering av sin tid, at perioden har fått navnet opplysningstiden.⁶⁴ De nye ideene gir seg utslag i revolusjon og samfunnsmessige omveltninger både i Frankrike og Nord-Amerika. I Frankrike styrter opprørerne den eneveldige kongen Ludvig 16., og den amerikanske revolusjonen sørger for koloniens løsrivelse fra den britiske kolonimakten.

Jeg vil i dette kapittelet gå inn på det danske 1700-tallet som en periode preget av kontraster. Jeg mener dette vil kunne gi et nyttig bilde av rammene rundt Wessels liv og diktning. Her vil jeg først ta for meg kong Christian 7. og Struensee-tiden, fordi jeg mener historien om dem gir et illustrerende bilde på periodens kontraster, som samtiden må ha oppfattet som mildt sagt problematiske. Videre vil jeg se nærmere på opplysningsbegrepet, med fokus på de kontrastene og dobbelthetene man kan finne her, før jeg avslutningsvis kort tar for meg interessen for 1700-tallet i dag.

2.4.1 Kong Christian 7. og Johan Friedrich Struensee – galskap og fornuft

På denne tiden var dobbeltmonarkiet Danmark-Norge en konglomeratstat satt sammen av flere underlagte områder utenfor de danske øyenes grenser. Den danske enevoldskongens tittel gjenspeiler også hans rikes geografiske og politiske utstrekning. Han var ”Af Guds Nåde Konge af Danmark og Norge, de Venders og Gothers, Hertug udi Slesvig, Holsten, Stormarn, Ditmarsken, Oldenburg og Delmenhorst”, og bortsett fra de middelalderske levningene ”de Venders og Gothers”, var innholdet i denne tittelen en politisk realitet.⁶⁵ Liksom Frankrike og Nord-Amerika, ble også dobbeltmonarkiet Danmark-Norge på 1700-tallet preget av omveltninger. Vi kan snakke om den pietistiske kong Christian 6. (konge fra 1730-1746), som stengte teatrene og innførte tvungen kirkegang, eller om hans sønn Frederik 5., som i sin tid som konge fra 1746-1766 i motsetning til sin far sørget for gode kår for kunst og vitenskap. Mest oppsiktsvekkende er likevel de omveltingene og hendelsene som fant sted under den gale kongen Christian 7.

Johan Herman Wessel kom til København som student i 1761 og døde i samme by i 1785. Fra 1766 satt Christian 7. ved tronen som eneveldig hersker. Han overtok enevoldsmyndigheten etter sin far bare 17 år gammel. Samme år giftet han seg med den 15 år gamle britiske

---

⁶⁴ Joel Colton, R. R. Palmer, Lloyd Kramer, *A History of the Modern World*, tiende utgave (New York: McGraw Hill, 2007), 297

⁶⁵ *Den Store Danske: Gyldendals åbne encyklopædi*, ”Helstaten”, http://www.denstoredanske.dk/Danmarkshistorien/Den_lange_fred/Det_gamle_samfund/Helstaten, 21.02.12 (oppsøkt 28.04.12)

prinsessen Caroline Mathilde. Deres ekteskap var mislykket fra første stund; kongen viste ingen interesse for sin unge dronning, og tilfredsstillelse fant han andre steder. Disse andre stedene var blant annet Københavns bordeller. Det fortelles historier om hvordan kong Christian 7. og hans svirebrødre raste rundt på nattlige bordellrunder, raserte inventar og banket opp prostituerte. Etter bordellbesøkene bar det ut på gaten, der de forstyrret natteroen for innbyggerne i kongens by. Det ble dessuten sagt at det sto reelle slag mellom kongens følge og nattvektene nesten hver natt senhøstes 1767. Kongen og hans svirebrødre måtte ofte søke tilflukt bak portene på slottene Charlottenborg og Christiansborg for å unngå juling.⁶⁶

I tillegg til disse utskeielsene, ble det ikke bedre av at kong Christian 7. tok seg en elskerinne, Anna Cathrine Benthagen, kalt Støvlet-Cathrine. I seg selv var ikke dette uvanlig, konger tok seg ofte elskerinner. Problemet var at Støvlet-Cathrine var prostituert, og beryktet sådann. Skandalen toppet seg da kongen, sammen med Støvlet-Cathrine, henla sine orgier til slottet. Gjennom oppveksten hadde kong Christian demonstrert rare innfall og luner, blant annet en lystfølelse ved å volde andre smerte. Under de senere orgiene fikk disse sadistiske tilbøyelighetene godt følge av en masochistisk dragning: Kongen kunne jevnlig la sin gode venn grev Holck pryle seg, og han kunne oppføre rene sado-masochistiske skuespill.⁶⁷

En slik oppførsel kunne blitt avskrevet som eksentrisme, hadde det ikke vært for at psykiatere i ettertid har fastslått at kong Christian 7. led av schizofreni. I oppveksten ga han tidvis uttrykk for vrangforestillinger, som at han egentlig ikke var prins, men var blitt forbyttet som barn. Han hadde en forestilling om at denne forvekslingen senere ville befri ham fra kongemaktens lenker. Disse vrangforestillingene kan bidra til å forklare utskeielsene. Som mange andre ønsket Christian 7. å nå fullkommenheten, men middelet for å nå dette målet, var noe avvikende fra det vanlige. Han trodde at han for å bli fullkommen måtte kaste seg ut i utskeielser, for på den måten å fri seg fra kravene og formene kongemakten stilte og krevde.⁶⁸

I tillegg til vrangforestillingene, kunne kongen synke ned i en sløvhetstilstand. I timesvis kunne han fordype seg i sine egne forestillinger, småsnakke med seg selv, og ikke vise interesse for omgivelsene rundt. Sløvsinnet hadde riktignok sin klare motsetning i kongens brå innfall. Det fortelles blant annet at Københavns beboere en aprildag i 1771 var vitne til et mildt sagt selsomt opptrinn: Den da 22 år gamle kong Christian 7. sto på slottsbalkongen og kastet møbler og inventar ned på gaten. Med seg hadde han to lekekamerater, to små gutter.

---

⁶⁶ Øystein Sørensen, *Helt konge: Utagerende umoral i de nordiske kongehus* (Oslo: Kagge, 2003), 35-38

⁶⁷ Sørensen 2003, 39-40

⁶⁸ Sørensen 2003, 41-42

Den ene var for anledningen utkledt som soldat, den andre var, med datidens språkbruk, kongens negerpasje.⁶⁹

I 1769 hadde den tyske legen Johan Friedrich Struensee blitt utnevnt til kongelig livlege med ansvar for kongens helse. Perioden med Struensee har en sentral plass i Danmarks historie. Ettersom kongens sinnssykdom stadig ble mer fremtredende, fikk livlegen Struensee mer makt. Dette endte med at Christian 7. befalte at hans egen underskrift ikke lenger skulle være nødvendig for å vedta lover; Struensees underskrift skulle være tilstrekkelig. Her må vi huske på at kong Christian 7. var eneveldig. Dette innebar at han hadde uinnskrenket makt. Denne makten ble nå overført til Johan Friedrich Struensee. Livlegen hadde forlest seg på opplysningsfilosofi. Mens han satt med den reelle makten, fikk han innført en rekke radikale lover og forordninger i tråd med ideen om det opplyste enevelde. Han innførte blant annet uinnskrenket trykkefrihet og fratok flere embedsmenn og rådgivere både posisjoner og inntekter.⁷⁰ Det siste var én av tingene som skulle bli utslagsgivende i Struensees fall. Den andre utslagsgivende faktoren var at han innledet et forhold til den unge dronning Caroline Mathilde. Dette forholdet var kjent i hoffkretsene, og på ingen måte populært. Det ble ikke bedre av at Caroline Mathilde fødte en datter. Kongen anerkjente barnet som sitt. Alle visste likevel at Struensee var den egentlige faren.⁷¹

Livlegen og opplysningsmannen Johan Friedrich Struensees fall kan ikke beskrives som noe mindre enn en begivenhet. Et plott ble planlagt mot ham, og i 1772 ble Struensee tiltalt for majestetsfornærmelser og henrettet. I dommen mot Struensee og hans medspiller Enevold Brandt, sto det at ”deres højre Haand skulde levende afhugges og dernest deres Hoved; deres Krop parteres og lægges paa Stejle og Hjul, men Hovedet med Haanden sættes paa en Stage”.⁷² Folk strømmet til retterstedet for å få et glimt av begivenheten, og selv for et hardbarket publikum godt vant med offentlige henrettelser, må dette ha vært en brutal affære. En tilreisende forteller dessuten at man flere år etter henrettelsen kunne se restene av de lemlestedde kroppene på skafottet.⁷³ Dronning Caroline Mathilde ble i en hemmelig rettssak skilt fra kongen og forvist. Hun døde tre år senere, 23 år gammel.⁷⁴

---

⁶⁹ Sørensen 2003, 45-46

⁷⁰ Sørensen 2003, 49-51

⁷¹ Sørensen 2003, 44-45

⁷² Aage Friis, Axel Linvald, M. Mackeprang, *Schultz Danmarkshistorie* (København: J. H. Schultz Forlag, 1942), 4:67

⁷³ Friis, Linvald, Mackeprang 1942, 4:68

⁷⁴ Sørensen 2003, 53

2.4.2 *Opplysningstidens dobbelthet.*

Historien om kong Christian 7. og Johan Friedrich Struensee viser et interessant bilde av 1700-tallet. Vi kan si at de sosiale, politiske og kulturelle omveltningene vokser ut av en kaostilstand. Midlene som ble brukt for å oppnå opplysning kan ikke sies å alltid ha vært like opplyste som målet. Da Struensee fikk innført sine reformer, var det etter å ha utnyttet en syk konge og innledet et seksuelt forhold til den unge dronningen. Den brutale og groteske virkeligheten vises også i Struensees henrettelse.

Et slikt bilde tjener til å betegne 1700-tallet som en periode preget av dobbelthet. I sin bok *Den brogede oplysning* forsøker Thomas Bredsdorff innledningsvis å svare likeså kort på spørsmålet *Hva er opplysning?* som spørsmålet i seg selv er kort. Han gir ett ord til svar: fornuft. 1700-tallet og den tilhørende opplysningstiden ”satte fornuften i højsædet, bekæmpede overtro, satte lighedstegn mellom skønhed og nytte”.⁷⁵ Bredsdorff moderer dette svaret noe ved å trekke frem et syn som hos mange litteraturforskere har fått et stødig fotfeste: Ved å kikke nærmere på 1700-tallets litteratur, ser man at den også preges av en hel del annet enn tilliten til fornuften og de enkle strukturene; man finner også en etterlevning fra fortiden og en foregripelse av fremtiden. Foregripelsen av fremtiden peker fremover mot romantikken, gullalderen i dansk, og delvis norsk og svensk, litteratur. Således må deler av opplysningstidens litterære og kunstneriske strømninger havne under benevnelsen *preromantikk*. F. J. Billeskov Jansen har opponert mot denne ideen om at alle perioder peker fremover mot den etterfølgende. For å dempe lysten til å se en tidlig romantikk i tekster fra opplysningstiden, unngår han begge benevnelsene, preromantikk og opplysning, og kaller heller hele den danske litteraturen på 1700-tallet for klassisisme.⁷⁶ Uansett hvilket standpunkt man tar i denne saken, vil de to synene kunne fungere som en illustrasjon på dobbeltheten i 1700-tallets åndsliv og samfunn. Vi ser på den ene side fornuften, på den annen side ånden og følelsene. Bredsdorff presenterer et syn på opplysningens idé som kombinerer disse to sidene. Han mener at man kan snakke om å ha mot til å vite og mot til å føle, og at både viten og følelsene kan ha karakter av opplysning.⁷⁷

Dobbeltheten gjør seg altså gjeldende på flere plan. Ved siden av forholdet mellom fornuft og følelser, har vi også forholdet mellom det pyntede og maskekledte, stilt opp mot det skitne,

---

⁷⁵ Thomas Bredsdorff, *Den brogede oplysning: om følelsernes fornuft og fornuftens følelse i 1700-tallets nordiske litteratur* (København: Gyldendal, 2003), 9

⁷⁶ Bredsdorff 2003, 9-11

⁷⁷ Bredsdorff 2003, 208

brutale og nedrige. Jeg mener Johan Herman Wessels diktning kan betraktes som enn parallell til 1700-takkets dobbelthet. Her fungerer parodien *Kierlighed uden Strømper* som et godt eksempel, fordi stykket nettopp bygges dialektisk opp over motsetningen mellom ideal og virkelighet.⁷⁸ Stykket er skrevet på franske aleksandrinerers med et opphøyet språk; her er arier som synges frem gjennom musikken til den italienske komponisten Scalibrini; oppbygning og tema er som i en klassisk tragedie, med et forviklet kjærlighetsmotiv som ender med ulykkelig død. Vi ser altså på den ene side et forfinet ideal. Dobeltheten oppstår når dette idealet på den annen side kontrasteres av den grådige og enkle virkeligheten, der det slafses i erter og konflikten dreier seg om noe så simpelt som et par strømper. Motsetningen mellom den høye stilen og det vi kan kalle et brutalt innhold, vises godt i denne arien fra Mettes munn:

Saa æltes Blye med vrede Tænder
I Hertes Mund, hvis blotte Rygge,
Ei for at svales, søge Skygge.
I en Allee gevorbnæ Venner,
Som bleve Bøddeler af Tvang,
Og under spilte Huders Klang,
Dem viste Ild med Smidig Green
Paa nys afklædte Ryggebeen.
De præge deres bittre Qval,
I det uskyldige Metal,
Og glemme al den Tieneste,
Det dem i Krigen lader see,
Som dog er overmaade vigtig,
At sige: Naar de sigte rigtig.⁷⁹

Inspirasjonen til *Kierlighed uden Strømper* hadde Wessel fra flere steder. Det er en parodi på franske klassiske tragedier, og den har flere stikk til Johan Nordahl Bruns *Zarine*. Det er også meget sannsynlig at samtiden kunne finne godt innpakke hentydninger til begivenheter av politisk karakter. Harald Langberg skriver at den interessen *Kierlighed uden Strømper* umiddelbart vakte, må forklares med at politisk våkne lesere oppfattet de aktuelle stedene i stykket. De må ha sett at dette var en samfunnssatire, og at karakterene, ”de store” som syndet som de små, også var å finne blant makthaverne som hadde styrtet Streuensee og inntatt ”helterollen”.⁸⁰

---

⁷⁸ Blikrud 1999, 223

⁷⁹ Wessel 1787, 48

⁸⁰ Harald Langberg, *Den store satire: Johan Herman Wessel og "Kærlighed uden Strømper"* (København: Gyldendal, 1973), 103-105

Kierlighed uden Strømper ble til i skyggen av en revolusjon som viser periodens dobbelthet. Dette gjelder flere av Wessels tekster, og motsetningene og dobbeltheten kommer til uttrykk som et gjeldende prinsipp på flere plan i tekstene. Det kan være tematiske og motivmessige motsetninger mellom rik og fattig, og mellom rett og galt, eller det kan være motsetninger på et språklig semantisk plan. Dette skriver jeg mer om i kapittel 2.5 og i tekstanalysene i kapittel 3-6.

2.4.3 Interessen for 1700-tallet

Liksom interessen for Wessel for mange holdes i live gjennom de mange sidene ved hans vesen og diktning, er det mulig at det nettopp er dobbeltheten som tiltrekker ved 1700-tallet. Jeg har vært inne på at den dalende interessen for Wessel kan ha sammenheng med en tilsvarende dalende interesse for 1700-tallslitteraturen generelt. Likevel kan det se ut til at interessen for 1700-tallet, både som historisk og kulturell periode, de senere årene har vært økende. Det forskes på perioden, det skrives populærvitenskapelige bøker, og det finnes flere foreninger devotert til arbeidet med 1700-tallet.⁸¹ Jeg mener denne eventuelle interessen er naturlig. Samfunns- og ideologiendringene som kom på 1700-tallet la grunnlaget for den verden som har utviklet seg til det den er i dag. Noe av grunnen til interessen for denne perioden, kan ligge i den likheten den har til dagens samfunn, også innenfor litteraturen. Den postmodernistiske forvirringen, stilbrytningene, de politiske tumultene og posisjonen til jettet, både i litteraturen og i populærfilosofien, har klare likhetstrekk med strømningene som vokste frem på 1700-tallet og i overgangen mellom det gamle og det nye, mellom klassisisme og romantikk.

2.5 De små genre

Når mange i dag hører navnet Johan Herman Wessel, tenker de umiddelbart på hans småvers, komiske fortellinger, eller gjerne et erindret utdrag fra et epigram. Disse tekstene, de små genre, er da også gjennomgående i Wessels produksjon. Men uttrykket ”de små genre” betegner ikke nødvendigvis korte tekster. I sammenheng med Wessels diktning, er de små genre snarere knyttet opp mot rokokkoen og dens reduktive estetikk. Vi kan se på rokokkoen som en reaksjon på barokkens forkjærlighet for det mektige og grandiose. Med et noe forenklet eksempel kan vi at barokkens store saler ble erstattet av rokokkoens små salonger.

---

⁸¹ Her kan nevnes Norsk selskap for 1700-tallsstudier og tilsvarende selskaper i Danmark, Sverige og Finland.

Rokokkoens reaksjon utformer seg som en estetikk som baserer seg på et reduktivt prinsipp. Dette reduktive prinsippet innebærer en forminskning av det monumentale formspråket som kjennetegner barokken.⁸²

En slik reduksjon er lett å kjenne igjen i Wessels diktning, der både innhold og form preges av en forminskende stil. Det er vanlig å anse den franske dikteren Jean de La Fontaine (1621-1695) som en inspirasjon for Wessel, men mens La Fontaine i sine moralske fortellinger presenterer en gangbar moral, viskes moralen i Wessels versfortellinger ut gjennom tvetydige budskap og slentrende og ledige innskudd fra en tilsynelatende ustrukturert og lat fortellerstemme: "(Jeg ingen har; det gaar / Min Læser ligesaa!)", "Jeg ikke meer fortæller", "Hans fyndige og varme Sprog, / Og Complimenterne med mer, / Jeg gider ikke repetere". Mens La Fontaines fabel var et instrument for opplysningen i dens opprinnelige, moralske form, kan rokokkoens versfortelling sies å være uten budskap eller moralsk kjerne. 1700-tallets versfortelling elsker "unwesentliche Einzelheiten zu berichten, scherzhafte Sentenzen einzuschreiben, und durch Digression, durch tändelnde Unterhaltungen mit dem Leser den Gang der Handlung zu unterbrechen" skriver rokokkoforskeren Alfred Anger.⁸³ Wessels diktning lever i så måte opp til rokokkoens krav om det forminskede, i det at moralen reduseres vekk fra fortellingene og etterlater skjemt og galgenhumor. Videre viser reduksjonen seg på det retoriske plan, gjennom Wessels hyppige bruk av litoter.⁸⁴ Disse underdrivelsene forminsker, ufarliggjør og bagatelliserer meningsinnholdet, på lik linje med reduksjonen av moralen i versfortellingene.

Også Wessels persongalleri passer inn i rokokkoens forminskning. Fattigfolk, bønder og arbeidere er en like naturlig del av fortellingene som adelsmenn og øvrighet. Dette henger, også i følge Blikrud, sammen med "tidens nedbrytning av hierarkier, systemer og verdistandpunkter",⁸⁵ og åpner således for en allmenngjøring av litteraturen og temaene den omhandler.

Hos Wessel underbygges de reduktive prinsippene av en form for nihilisme. Vi kan snakke om et nullstillende prinsipp som styrer tekstene, og som har som mål å føre handlingen og leseren tilbake til utgangspunktet. Det kan skje betydelige omposteringer underveis i historien, men ved utgangen er balansen i numerisk eller økonomisk forstand alltid

---

⁸² Blikrud 1999, 203

⁸³ Sitert etter Blikrud 1999, 205-206

⁸⁴ Blikrud 1999, 207

⁸⁵ Blikrud 1999, 207

gjenopprettet.⁸⁶ Nullstillingen fungerer som en vektstang som sikrer balanse på et nullpunkt og opprettholder en slags status quo. Den språklige tomheten og avmakten som oppstår, skrives frem i tekstene med en retorisk makt, der Wessel benytter seg av negering av proposisjoner og motstiller en stigende bevegelse med en dalende ("Han stiger i sin Flugt, jeg daler").⁸⁷

Den utlignende og nullstillende prosedyren gjør seg gjeldende på alle nivåer i Wessels tekster. Det kan gjelde på plottets makronivå, som i "Smeden og Bageren", der balansen opprettholdes ved at den unyttige bakeren som ikke bidrar til samfunnet henrettes i den nyttige smedens sted, eller det kan virke på et nesten mikroskopisk semantisk nivå. Et eksempel på det siste er "Herremanden", der de ni negativt ladede omkvedene "Og det er ilde, / At ikke osv." motstilles av et positivt ladet omkved i den siste strofen: "Og det er ilde, / At Næstens Kone gjerne vilde".⁸⁸

Disse prinsippene i Wessels tekster kan gjerne kalles matematiske. I så måte sammenfaller de med opplysningens aritmetiske credo, troen på at det kun finnes ett sannhetsbærende nivå, det logisk-matematiske. Når Wessel leker med språket gjenspeiles både oppfatningen av språket som et relasjonelt og logisk system, og empirismens kritikk av språkets avbildende evne. En biografisk anmerkning kan knytte disse prinsippene til Wessels interesse for tall og hans ferdigheter i matematikk. Wessel var særdeles dyktig i fag som matematikk og fysikk, og bar på de samme anlegg som sin bror, matematikeren Caspar Wessel. Det er blitt hevdet at Johan Hermans "formale geni" var av samme art som brorens, som han senere skrev dette korte verset om:⁸⁹

Han tegner Landkort og læser Loven,
Han er saa flittig som jeg er doven.⁹⁰

2.6 Avsluttende bemerkninger

Trådene i de ovenstående innledende kapitlene kan samles med et gjennomgående stikkord: motsetninger. I interessen for Wessel ser vi et motsetningsforhold mellom mangfoldet av myter, utgivelser og gode omtaler, og den sparsomme forskningen. Motsetningene gjør seg også gjeldende i de politiske, kulturelle og samfunnsmessige strømningene i Wessels egen

---

⁸⁶ Michelsen, Pedersen, Sandstrøm et al. 2007, 611

⁸⁷ Blikrud 1999, 216-217

⁸⁸ Blikrud 1999, 218

⁸⁹ Blikrud 1999, 218-219

⁹⁰ Wessel 1942, 340

samtid. Alle disse faktorene er nyttige å ha i bakhodet når man skal lese og forstå Wessels tekster. Det som fremstår som mest sentralt, er likevel de motsetningene som finnes i Wessels egen litteratur, og i de små genrene han gjorde til sitt varemerke.

Å antyde hvorvidt Wessel var opptatt av de motsetningsfylte politiske strømningene eller ikke, blir i beste fall kvalifiserte spekulasjoner fra min side, likevel tror jeg vi kan anta at han fulgte med på dem og visste hva som foregikk. Det jeg med større sikkerhet tør påstå, er at Wessel fulgte med på og var opptatt av de kulturelle strømningene. Som en sen representant for klassisismen, må han ha sett hvordan de preromantiske strømningene spredte seg, han må ha visst at noe var i demring. Denne bevisstheten er noe av det jeg tar for meg i de forestående analysekapitlene, der jeg utforsker forholdet mellom livslust og livslede i Wessels fortellinger, dikt og småvers.

3 Lesninger av drikkevisene

Drikkevisekulturen sto sterkt i Norske Selskab. I selskapets versprotokoll finnes en lang rekke drikkeviser både fra Wessels og andre medlemmers hånd. Gjennomgående hyller disse diktene vinen og Bacchus. Det sosiale fellesskapet rundt begersvingerne står sentralt, som i denne drikkevisen av Johan Wibe:

Viingudens Gaver alt Bordene pryder,
Glassernes Blinken til Glæde indbyder,
Kommer da, Brødre, som Muserne dyrke,
Kommer og skaffer Jer Tænkraft styrke,
Synger og drikker og glemmer al Striid,
Bruger med Glæde den kostbare Tid.⁹¹

Her er hyllesten av vingudens nærvær fremtredende. Bacchus forsterker det sosiale fellesskapet. Brødrene inviteres til å samles rundt vinen, for på den måten å gi sin ”Tænkraft styrke” og ”glemmer al Striid”. Her ser vi også et annet trekk, som går igjen i flere av drikkevisene: Alkoholen fremstilles som en kraft som kan gi livet glede og vellyst. Når vinen kommer på bordet, kan ”ingen Sorg forstyrre denne Fest”.⁹² Denne gleden forsterkes ikke bare av vinguden Bacchus. Med vinen følger også en hyllest av Venus, kjærlighetens gudinne:

Dit Hierte ønsker nok dertil
Et venligt Øye, et muntert Smil:
Ja, kiære Ven, saa drik engang,
Dig da først Venus agter.⁹³

Budskapet er tydelig nok: Gleden og kjærligheten (Venus) kommer først til deg når vinen (Bacchus) er tilstede. Et slikt budskap finnes det flere eksempler på i versprotokollen. Vi finner blant annet et temakapittel viet til det gjensidige forholdet mellom Venus og Bacchus, og til den ildgivende kraften Venus har i vinen. Her dikter Norske Selskab over et oppgitt tema hentet fra Ovid, *Sic Venus in vinis, ignis, in igne fuit* (Venus i vin virket som branner i brann).⁹⁴ Her finner man blant annet denne betegnende strofen:

---

⁹¹ Norske Selskabs Vers-Protokol (Oslo: Norske Selskab, 1935), 17

⁹² Norske Selskabs Vers-Protokol 1935, 26

⁹³ Norske Selskabs Vers-Protokol 1935, 21

⁹⁴ Linjen er hentet fra Ovids *Ars amandi*, første bok (1.244). Passasjen den er en del av lyder:

”Vinen gjør hjertene åpne og egnet for hete affekter,
sorgene flykter og blir druknet i mengder av vin.
Da sitter latteren løst, da er fattigfolk høye i hatten,
da vil òg rynker og angst reise sin kos for en stund.
Da gjør oppriktighet, sjelden i vår tid, samtlige rause,

For Daphnes Haardhed vilde jeg hos Bacchus Lindring hente;
Men Venus, som i Vinen var, min Lue meer antændte.⁹⁵

Halvgudinnen Daphne får her rollen som kvinnen som er ansvarlig for jeg-ets kjærlighetssorg. Han søker lindring hos Bacchus og vinen, men Venus – som finnes i vinen – gjør bare hans kjærlighet og sorg større. Denne bittersøte fremstillingen viser Venus' og Bacchus' krefter, og i begge eksemplene tydeliggjøres samspillet mellom dem. Veien til kjærligheten går gjennom vinen, og sammen forsterker de hverandre. Det er ilden, eroskraftens allegoriske uttrykk, som betegner både Venus og Bacchus⁹⁶, som i dette verset av Wessel:

Kiære Børen, taêr Jer i vare;
Elskov er en enkelt Snare,
/: Mærker! af en enkelt Traad :/
Men gjør Viinen Halsen vaad,
Vi da vist nok Tak skal have:
For Jer Hierte, for Jer Mave,
Begge steds er Ildebrand,
Som kun slukkes slet med Vand;
Thi, som jeg tilforn har sagt,
Ild derved til Ild blir lagt.⁹⁷

Her legges elskov til vin, og ild til ild. Både kjærlighetens og vinens ild treffer hverandre, og resultatet er eksplosivt.

Dette fokuset på Bacchus og Venus finnes også hos Norske Selskabs svenske samtidige, Carl Michael Bellman. Som visene i verseprotokollen, besynger Bellman både i *Fredmans* epistlar og *Fredmans sånger* vinens og kjærlighetens guder. Det er hos dem han lar Fredman finne det han lengter etter. Dette kommer tydelig frem i "Fredmans sång N:r 7, *Til Kärleken och Bacchus*":

Kärlek och Bacchus helgas min skål –
bägge sku firas af ungdom och ålder.
En ger jag hjärtat, den andra min bål,
ty Bacchus ger Astrild härolder.
Femton års flicka och fuller pokal
är hvad i världen helst mig behagar...
Ack, hvad jag önskar uti mina dagar
hos Venus bli fändrik, hos Bacchus korpral!⁹⁸

Bakkhos er guden som slår kunstige fakter på flukt.
Da har det skjedd at en jente har trollbundet ynglingehjertet
mens Afrodite [Venus] i vin virket som branner i brann.
Ovid, *Ars amandi: Kunsten å elske*, gjendiktet av Thea Selliaas Thorsen (Oslo: Gyldendal, 2006), 41
⁹⁵ Norske Selskabs Vers-Protokol 1935, 60
⁹⁶ Bliksrud 1999, 131
⁹⁷ Norske Selskabs Vers-Protokol 1935, 60

Denne sangen presenterer et ønske om å tjene Venus og Bacchus. Kanskje enda tydeligere enn i *Norske Selskabs Vers-Protokol*, likestilles her Venus' og Bacchus' rang i Fredmans konkrete ønske: "Ack, hvad jag önskar uti mina dagar / hos Venus bli fändrik, hos Bacchus korpral".

I *Norske Selskabs Vers-Protokol* bidrar Wessel godt til repertoaret av drikkeviser. Her skriver han om de samme temaene og dikter over de samme motivene som de andre medlemmene. Samtidig ser man hos Wessel en tydeligere ironisk brodd enn i de andre selskapsbrødrenes viser. Det er ikke en entydig livslyst Wessel presenterer, men en dobbelthet som viser samspillet mellom livslyst og livslede. I dette kapittelet skal jeg belyse denne dobbeltheten i et representativt utvalgt av Wessels drikkeviser.

3.1 "Naar jeg formaar"

Som vi har sett i eksemplene over, fremstiller drikkevisene alkoholen som en kraft som skaper glede. Den kan også dempe sorg og stridigheter. Hos Wessel er samspillet mellom den gledeskapende og den sorgdempende kraften fremtredende. Med alkoholen undertrykkes de negative sidene ved livet og hverdagen, som i dette diktet om drikkens plass i ekteskapet:

Naar jeg formaaer, jeg gierne vil
En Draabe drikke af og til;
Om hver en Mand og hver Madame
Kun foretog sig det samme,
De klamredes da ei saa tidt
Om Dit og Dat, og Fias og –t.⁹⁹

Formelt er dette diktet enkelt bygget opp. Her er én strofe med seks verselinjer som alle bygges opp av fire takter. Parrimene skaper et enkelt AA bb CC-mønster, der det midterste rimparet har kvinnelig utgang (Madame-samme), mens det første og siste har mannlig utgang. Det siste rimparet er delvis implisitt, da det siste ordet i den siste verselinjen ikke står skrevet fullt ut, men lar seg tolke ved hjelp av rimmønsteret (tidt-[Skidt]). En slik enkel oppbygning står i stil med diktets innhold og det gjør det tilgjengelig for en festglad forsamling.

Den korte og knappe stilen diktet er skrevet i, er karakteristisk for tiden og rokokkoens estetikk, som viser en forkjærlighet for forminskning (se kapittel 2.5 om rokokkoens små genre). Diktet fremstår som en nips-gjenstand, en miniatyr som ikke har noen hensikt utover å

---

⁹⁸ Carl Michael Bellman, *Fredmans epistlar: Ord och musik* (Stockholm: Bonnier, 1909), 14 (II)

⁹⁹ Wessel 1787 (II), 121

pynte opp og underholde. Samtidig fungerer det på ironisk vis didaktisk og moraliserende, og det byr på en enkel og reduktiv løsning på et nokså vanlig problem: Wessel drikker og oppfordrer andre menn og kvinner til å gjøre det samme, for på denne måten å undertrykke de krangler som oppstår i ekteskapet. I tillegg til den knappe stilen bidrar ordvalget ytterligere til forminskningen. Wessel drikker gjerne ”en Draabe” av og til, altså en meget liten enhet alkohol. Tilsvarende i ekteskapet er det ikke de store krangler og problemer det er snakk om, men kun ”Dit og Dat, og Fias og [Skidt]”. En slik reduksjon av det språklige og det formmessige, bidrar videre til en reduksjon av diktets meningsinnhold og moral. På den ene side løser diktet problemer og skaper livslyst, på den annen side viser det gjennom den reduktive stilen at problemene er bagatellmessige. Likevel er problemløsningen gjennom alkoholen viktig fordi den gjør livet lystigere og undergraver de negative sidene. Dette forsterker Wessels dobbelthet og viser samspillet mellom lysten og leden.

3.2 ”Den, som aldrig torde drikke”

Denne dobbeltheten utspiller seg på mange nivåer i Wessels tekster. Den kan belyse samspillet mellom sorg og glede, med rusen som problemløser, men dobbeltheten finnes også i en lek med konvensjonene. Dobbelttheten og leken eksemplifiseres godt i følgende drikkevise som hyller vinen og krigeren. Wessel forsvarer et sunt og nødvendig inntak av alkohol med en henvisning til de store krigere, som heller drikker vin enn å la motet bli skylt bort med vann:

Den, som aldrig torde drikke,
Torde aldrig noget stort;
Ægte Helte lade ikke
Vandet skylle Modet bort.

Chorus.

Krigeren, for han er Helt,
Takker vinen i sit Telt.¹⁰⁰

Dette diktet er bygget opp som en liten sang for solo og kor. Her er én strofe med fire verselinjer med kryssrimmønster (aBaB), etterfulgt av en korstrofe med to verselinjer med parrim (CC).¹⁰¹ Den tydelige rytmen (fire takter i hver verselinje), rimet og komposisjonen med den markerte kordelen, gjør det sangbart og lett å lære utenat. Dette understreker diktets funksjon som drikkevise til bruk i festlig lag.

---

¹⁰⁰ Wessel 1787 (II), 119

¹⁰¹ Rimet i korstrofen kan ev. angis som AA, avhengig av hvordan man tolker strofeinndelingen.

Diktet fremstår som en argumentasjon og kan tematisk deles opp i tre mindre enheter, hver bestående av to verselinjer. Hver enhet presenterer en påstand som bygger videre på den forrige påstanden og når et høydepunkt i korstrofen. Den første påstanden (1) er at ”Den, som aldrig torde drikke, / Torde aldrig noget stort;”, altså at fraværet av drikke (implisitt alkohol), fører til fravær av store handlinger. Tar man utgangspunkt i at alkohol henger sammen med livsnyttelse, vil påstanden videre hevde at den som ikke tør nyte livet, ikke vil oppnå noe i det. Dette utarbeides videre i den andre påstanden (2), ”Ægte Helte lade ikke / Vandet skylle Modet bort.” Her introduseres helten som den som ikke lar motet skylles vekk av vann. Disse fire verselinjene som utgjør første strofe, består av to setninger. Felles for disse er at de bygges opp av negasjoner: *aldrig*, *aldrig*, *ikke*. Disse negasjonene brytes i korstrofen (3. påstand), som er en positivt konsterende setning: ”Krigeren, for han er Helt, / Takker Vinen i sit Telt”. Her fører Wessel inn et plussbærende prinsipp som motstiller de foregående negative. En slik prosedyre forekommer hyppig i Wessels forfatterskap og bidrar til å balansere tekstelementene.¹⁰² Dette bidrar videre til en forsterkning av prinsippet om nullstillingen (omtalt i kapittel 2.5 om rokokkoens små genre).

I dette diktet skaper motstillingen mellom det minusbærende og det plussbærende prinsippet en stigende bevegelse frem mot vinen (som for første gang nevnes direkte) og krigeren. Men denne fremstillingen av den vindrikkende krigeren som diktets mål og ”moral”, er hos Wessel ikke entydig positivt. Wessel er ingen heltedyrker, og i hans univers er krigeren en negativ skikkelse. Et slikt aspekt finnes tydelig i *Kierlighed uden Strømper*, der helteskikkelsene og deres handlinger parodieres og latterliggjøres.¹⁰³ Også i diktene og fortellingene planter Wessel små stikk til helter og krigere, og viser at han ikke identifiserer seg med gruppen:

(...
 Jeg elsker Fred,
 Og synes, Krig er altid Daarlighed.
 Maaskee jeg syntes, Krig var mere herlig,
 Ifald jeg var saa kiek, som jeg vil være ærlig.)¹⁰⁴
 (Fra ”St. Sebastian”)

Slik åpner Wessels dikt for en ironisk lesning av drikkevisen og hyllesten av krigeren. Krigeren blir et tvilsomt forbilde når vi vet at han hos Wessel ofte fremstår som en antihelt. Videre forsterkes dette av Wessels syn på seg selv og sine bedrifter. I sin kjente gravskrift over seg selv, skriver Wessel at ”Han syntes fød til Bagateller, / Og noget Stort han blev ei

¹⁰² Bliksrud 1999, 217

¹⁰³ Langberg 1973, 49-51

¹⁰⁴ Wessel 1787 (I), 256

heller.”¹⁰⁵ Dette står i kontrast til krigeren som takker vinen, og det blir ytterligere ironisk når vi kjenner Wessels forhold til alkohol. Samtidig bidrar Wessels negative syn på krigeren, og fremstillingen av ham som antihelt, til en sidestilling av de to: Både Wessel og krigeren bagatelliseres, og vinen fører dem begge like langt. Denne sidestillingen kommer også frem i *Kierlighed uden Strømper*, der Mette sier:

De Store synde vel i Grunden som de Smaa,
Men Maaden, som enhver sin Synd udøver paa,
Den eene gjør til Helt, den anden til en Staader;
Du ei Forskiellen veed, Seigneur! paa disse Maader?¹⁰⁶

Her sidestilles ”De Store” og ”de Smaa” gjennom felles synder. Forskjellen mellom dem kommer ikke av *hva* deres handlinger er, men *hvordan* handlingene utføres.

Ironien i drikkevisen bryter med tradisjonen som finnes i versprotokollen, der de fleste visene hyller vinen som en kraft som bringer med seg glede og storhet. På den annen side kan aspektet snus, og man kan si at storhet ikke nødvendigvis er målet i Wessels vise, nettopp fordi han ikke anser heltestatus som en dyd verdt å etterstrebe. Denne dobbeltheten viser Wessels lek med konvensjonene og setter ham i en særstilling blant de andre medlemmene i Norske Selskab. Det gjør også hans særegne poetiske bruk av negerende og konstaterende utsagn, som preger oppbygningen av tekstene. Alt dette vitner om Wessels grunnleggende forbehold: Det positive balanseres alltid av det negative.

3.3 ”Afholdenhed! Du Viser Dyd”

Vi har sett at alkoholen hos Wessel har en problemløsende funksjon, for eksempel i forbindelse med små krangler i ekteskapet. Liksom i de andre drikkevisene i *Norske Selskabs Vers-Protokol*, fremstilles alkoholen også hos Wessel som en kraft som skaper glede og fjerner sorger. Samtidig er forbeholdet og dobbeltheten der som en demper, som en balanserende kraft som trekker ytterpunktene nærmere hverandre. Denne balanserende kraften, mener jeg kan få alkoholen til å fremstå som sorgdemper. Med bakgrunn i dette, mener jeg å kunne argumentere for alkoholens funksjon som et slags antidepressivt middel hos Wessel.

---

¹⁰⁵ Wessel 1787 (II), 164

¹⁰⁶ Wessel 1787 (I), 53

En slik oppfatning av alkoholen som et antidepressivt middel, får hos Wessel en større betydning når man kjenner hans liv og helsetilstand. De fleste som omtaler Wessel, trekker frem alkohol og pengesorger. Francis Bull kobler Wessels drikkfeldighet til hans behov for virkelighetsflukt, og trekker linjene til Carl Michael Bellman.¹⁰⁷ Liksom Bellman og hans alter ego Fredman, er både den biografiske Wessel og jeg-stemmene i hans dikt i borgerlig forstand mislykkede eksistenser. Legen Bjørn Linnestad går videre med dette i sin teori om at Wessel var manisk depressiv. Han mener å kunne vise svingninger i Wessels produktivitet som kan samsvare med svingninger i denne sykdommen, slik disse vanligvis forekommer hos pasienter. Linnestad nevner også alkoholen som en faktor, både i den forstand at manisk depressivitet er ”positivt korrelert til høyere sosial status – men også til alkoholisme”¹⁰⁸, og går inn på alkoholens sløvende effekt, som forminsker både lykken og sorgen.

Når alkoholen på denne måten benyttes som selvmedisinering, får den samtidig en tidsfordrivende funksjon. I perioder av nedstemthet, melankoli, sorg og følelse av livslede, brukes alkoholen for å komme seg gjennom hverdagen til leden er over. Denne måten å bruke alkohol på, som et tidsfordrivende middel mot kjedsomhet, tristhet og bekymring, kommer til uttrykk i Norske Selskabs drikkeviser, som for eksempel i denne tidligere nevnte visen av Johan Vibe:

Traurige Tanker, som Sindet nedtrykke,
Qvælende Frygt for en muelig Ulykke,
Nagende Udsigt i Fremtidens Scener,
Taushed, som skiuler, hvad Hierterne meener,
Lader i Aften vort Selskab i Fred,
Giver til Glæde og Lystighed Sted.¹⁰⁹

I sin avhandling om Bellman viser Trond Haugen til salong- og hoffkulturen og mener at ”Bellman først og fremst oppfattet sin musikalsk-poetiske rolle som det å skape atspredelse for et melankolsk og kjedsomt salongpublikum.”¹¹⁰ Det samme kan sies om Wessel, som gjennom diktningen og alkoholen får utløp for livsledeerfaringen i sitt eget – og sine selskapsbrødres – liv ved å slå an tonen for en alternativ virkelighet, et kort og heftig liv uten bekymringer:

Afholdenhed! du Vises Dyd,
Som jevn og seig, men varig Fryd
I et langvarigt Liv os byder!

---

¹⁰⁷ Bull 1958, 454

¹⁰⁸ Linnestad 1992, 62

¹⁰⁹ *Norske Selskabs Vers-Protokol* 1935, 17

¹¹⁰ Haugen 2004, 184-185

Du tager vel ei ilde op,
At jeg dog heller i Galop,
I kort, men heftig Lyst mig fryder.¹¹¹

I denne apostrofen personifiseres avholdenheten. En slik prosopopeia er vanligvis et patetisk virkemiddel, som hos Wessel får en komisk effekt. Dette bidrar til å bryte med det potensielle alvoret som ligger i begrepene dyd, avholdenhet, liv og død. Samtidig går Wessels jeg-stemme i mot den medisinske oppfatningen av alkoholen som en demper på både sorg og glede, der ytterpunktene fjernes og gleden dempes.¹¹² I diktet tematiseres ikke noen eksplisitt sorg, og gleden som oppstår gjennom alkoholen er heller ikke dempet, men heftig. Wessels jeg-stemme ønsker seg her heller et kort og lystig liv i galopp enn et langt liv med en varig og seig fryd. Den lystige galoppen gjenspeiles i diktets formelle oppbygning. Her er en tydelig rytme med fire jambiske takter i hver verselinje, og liksom i hestens galopp (tretaktet gangart med svev) finner vi her tre trinn: først to verselinjer med mannlig utgang (AA), dernest den tredje verselinjen, svevet i galoppen, som med sin kvinnelige utgang (b) markerer en pause før rimmønsteret gjentar seg (CCb).

Tematisk åpner diktet både for et ønske om livslyst og for en bevissthet om livsleden og forgjengeligheten. Premisset som legges til grunn for et lystig liv, er at det ikke er langt, slik som avholdenheten tilbyr, men kort. Diktet viser to livsanskuelser og setter dem opp mot hverandre: På den ene side presenteres fryden ved det jevne, seige (underforstått kjedelige) og varige, mens den korte og heftige livslysten i galopp på den annen side presenteres som en spennende og farefull ferd. Disse to livsanskuelsene har sine tilhengere, og mens de vise avholdsmennene bekjenner seg til den jevne og seige fryden, plasserer dikterjeget seg selv blant de som heller søker et kort og heftig liv i galopp. Det er motsetningene mellom livsanskuelsene som får frem at alkoholen også her spiller en rolle. Det sies ikke noe direkte om vinens gleder i diktet, men implisitt blir denne gleden den sentrale verdien i diktet, og en del av motsetningen til avholdenheten. Det er altså ikke alkoholen som er i sentrum, men synet på livet, og dikteren rettferdiggjør sin hang til alkohol som en annen og høyere form for visdom, men ikke uten ironi.

Det lille diktet skriver seg tematisk inn i en trend i samtidens lekende diktning. Tanken om at livet er forgjengelig, samt ønsket om å fylle det med noe for å gi det mening og ikke minst få tiden til å gå, er et vanlig element i 1700-tallets diktning i de små genre. Denne formen for

---

¹¹¹ Wessel 1787 (II), 124

¹¹² Linnestad 1992, 62

diktekunst synes å fremstå som en reaksjon på eller en protest mot bevisstheten om livsleden. Den viser at det er verdt å etterstrebe det gode liv, at jaget etter luksus, glede og tidsfordriv ikke er bortkastet selv om døden er forestående.¹¹³ Det er best å nyte øyeblikket og livet mens man har det. Som Vibe skriver:

Den, Skaberen skienkte en oplyst Forstand,
Han elsker og drikker, imedens han kan;
Thi naar man først Foden hos Charon har sat,
Saa siges al Elskov og Viinen god Nat.¹¹⁴

3.4 ”Mærk derpaa”

Motivet forgjengeligheit, et begrep tett knyttet til livslede, vises også gjennom det formende prinsipp som er særlig merkbart i Wessels tekster, som er beskrevet tidligere i kap 2.5. Prinsippet er bygget opp som en antitese mellom to størrelser, for eksempel godt og ondt, fattig og rik, sult og metthet. Hos Wessel opphever disse størrelsene hverandre, slik at resultatet blir null. I diktningen spiller denne nullstillende logikken en stor rolle i den forstand at en tekst bygger opp et innhold eller en tematikk som i neste omgang blir bygget ned. Det tematiske resultatet er ofte en tilbakevending til utgangspunktet. Elementene legges sammen og trekkes fra, og ender til slutt i en nullstilling:

Mærk derpaa:
For det første
Skal du tørste,
Drikke saa.
Siden, naar
Viin er drukket,
Tørsten slukket,
Pis en Taar.¹¹⁵

Både tematisk og formelt er denne strofen på åtte vers delt i to. Den første delen, med rimmønsteret AbbA, tar for seg inntaket av alkohol, mens den neste delen (CddC) tar for seg etterspillet, når tørsteproblemet er løst og vinen må ut igjen. Handlingen trappes opp og fullføres, før den går motsatt vei og ender opp der den startet. Når vinen er ute av kroppen vil tørsten melde seg på nytt. Opp- og nedtrappingen av handlingen gjenspeiler forholdet mellom lyst og lede: Man kan drikke seg opp til lyst, liksom de andre drikkevisene oppfordrer til, men denne lysten og rusen vil alltid forsvinne og vende tilbake til leden som rådet før inntaket.

---

¹¹³ Bliksrud 1999, 202-203

¹¹⁴ *Norske Selskabs Vers-Protokol* 1935, 84

¹¹⁵ *Norske Selskabs Vers-Protokol* 1935, 113-114

Denne nullstillingen reduserer meningsinnholdet til en logisk setning om en naturlig biologisk funksjon. Diktet er i en viss forstand meningsløst. Men diktet viser likevel at den midlertidige gleden som oppstår når tørsten slukkes av vinen, før kroppen igjen tømmes, er verdt å etterstrebe selv om den kun varer et kort øyeblikk.

Gleden fremkalles imidlertid ikke først og fremst av det trivielle innholdet, men av gleden som kommer til uttrykk gjennom de poetiske virkemidlene Wessel bruker. Både den spøkefulle henvendelsen til leseren ("du"), den intime tonen i diktet, og de effektfulle rimene, gir diktet verdi. Dette er igjen et eksempel på et motsetningsforhold jeg mener å finne i Wessels drikkeviser, nemlig samspillet og kollisjonen mellom et trivielt innhold og et formfullendt uttrykk.

3.5 Avsluttende bemerkninger: En fruktbar dobbelthet

Av det foregående har vi sett at det finnes en poetisk fruktbar dobbelthet i Wessels drikkeviser, en dobbelthet som knyttes både til genren, innholdet og tematikken.

Drikkevisenes konvensjoner tilsier at de skal fungere i festlige lag. De skal fungere som sosiale samlingspunkt og muntre innslag av glede. Jeg har forsøkt å vise at det i Wessels drikkeviser finnes elementer som bryter med disse konvensjonene. Wessel forholder seg mer ironisk til drikkevisens konvensjoner enn de andre medlemmene av Norske Selskab. Hans lek med genren åpner for lesninger av drikkevisene der dobbeltheten får en sentral posisjon. Ved å belyse alkoholens funksjon som en kraft som midlertidig skaper vellyst og fjerner problemer, har jeg forsøkt å vise at denne dobbeltheten gjenspeiler forholdet mellom livslyst og livslede.

I det neste kapitlet vil jeg gå videre inn i disse motivene, og jeg vil belyse forholdet mellom dem slik de kommer til uttrykk i Wessels selvframstilling.

4 Wessels selvfremstilling

Wessels jeg-stemmer er nesten alltid til stede i hans tekster. De kan dukke opp i parenteser og korte avstikkere i versfortellingene, eller som et mer direkte subjekt i diktene og småversene. Felles for disse selvfremstillingene er at de sier noe om forholdet mellom livslyst og livslede, mellom lek og melankoli.

Når Wessel fører inn sine små, personlige bemerkninger, fungerer de som estetiske virkemidler i diktningen. Wessel selv installerer spillet mellom seg selv og tekstenes jeg-stemme. I så måte kan de koples opp mot det fenomenet Jon Helt Haarder kaller *performativ biografisme*. Dette begrepet innebærer at biografiske opplysninger ikke inkluderes som en angivelse av konteksten eller bakgrunnen for teksten, men opptrer som et estetisk virkemiddel.¹¹⁶ Men den performative biografismen trenger ikke nødvendigvis å dreie seg om biografiske opplysninger kun knyttet til den talende selv, det kan også være snakk om andre språkshandlinger enn den biografiske bekjennelsen.¹¹⁷ Hos Wessel finner vi eksempler på begge deler: Jeg-stemmen er ofte tydelig i både diktene og versfortellingene, samtidig som biografiske opplysninger om andre personer hyppig blir brukt som komiske virkemidler. Som eksempel på det siste, er det naturlig å trekke frem ”Herremanden”, der det var tydelig for samtiden at Wessel gjorde narr av krigsråd Peter Neergaard (se kapittel 4.1.1 om ”Smeden og Bageren”). Også gravskriftene og småversene er gode eksempler på at Wessel skaper humor på andres bekostning, for eksempel i denne korte gravskriften over brygger Walt:

Her ligger Walt.
Han gjorde Malt.
Og det var Alt.¹¹⁸

Dette eksempelet på en performativ biografisme som ikke handler om den talende selv, kan ses i forhold til et eksempel på den første typen performativ biografisme, der Wessel i en gravskrift over seg selv nettopp bruker sine egne biografiske opplysninger som et komisk estetisk virkemiddel:

Han syntes fød til Bagateller,
Og noget Stort han blev ei heller.¹¹⁹

---

¹¹⁶ Jon Helt Haarder, ”Det særlige forhold vi havde til forfatteren: Mod et begreb om performativ biografisme”, *Norsk Litteraturvitenskapelig Tidsskrift*, 1:1-14, 2005, 5

¹¹⁷ Haarder 2005, 6

¹¹⁸ Wessel 1942, 346

¹¹⁹ Wessel 1787 (II), 164

I dette kapittelet utforsker jeg Wessels selvframstilling slik den kommer til uttrykk på ulike måter i et representativt utvalg av hans versfortellinger og dikt. Når jeg velger å ikke forholde meg til begrepet performativ biografisme i lesningen av tekstene, er det fordi dette ville gått utover avhandlingens fokusområde og avgrensing. Når jeg likevel har presentert begrepet, er det fordi jeg mener det kan bidra til å kaste et interessant lys på Wessels tekster og sette forfatterskapet i sammenheng med nyere forskningsbegreper.

4.1 Lesninger av versfortellingene

Mellom 1775 og 1785 skrev Johan Herman Wessel om lag 40 komiske versfortellinger. Disse ble blant annet trykket i ukebladet *Votre Serviteur Otiosis*, som han selv ga ut i årene 1784 og 1785. Wessels mønster for versfortellingene er den franske dikteren Jean de La Fontaines (1621-1695) moralske fabler.¹²⁰ De bygges opp på noenlunde samme måte, og avsluttes med en moral som hos La Fontaine kaster lys over fortellingens innhold og budskap. At Wessels moraler sjelden bidrar til noen allmenngyldig innsikt, men snarere latterliggjør selve bruken av moral, er noe av det jeg tar for meg i den følgende behandlingen av versfortellingene.

Fortellingene omfatter mange temaer, med stikk til øvrigheten og forbrytelse og straff i de lavere klasser. Som nevnt er Wessel en inkluderende forfatter som beskriver mange lag i samfunnet, fra smed og baker, til fyrster og herremenn. Handlingen og stikkene serveres med en underfundighet og treffsikkerhet som viser den skjelske Wessel. I sin omtale av versfortellingene, skriver F.J. Billeskov Jansen at nesten alle fortellingene ”beviser hans [Wessels] fænomenale Evne til at ridse en handlingsmættet Situation op”.¹²¹ Denne evnen til treffsikkerhet vises også i det formmessige, der Wessel hele tiden har en stødig omgang med sine fritt formede jambiske vers og tidvis rene aleksandrinere. Han trekker også verselinjene effektivt ut og inn, noe Billeskov Jansen mener han har lært av La Fontaine.¹²² Her er et eksempel fra fortellingen ”Posthustet”:

”Ja, her er Brev til ham, det koster otte Styver” –
”I lyver.
”A Jyde er
”Og Fremmed her,
”Og derfor tænker I mig at bedrage.
”Jeg har jo seet Folk større Breve tage,

---

¹²⁰ Bull 1918, XXXIV

¹²¹ F. J. Billeskov Jansen, *Danmarks Digtekunst*, bd 2: *Klassicismen* (København: Ejnar Munksgaard, 1947), 137

¹²² Billeskov Jansen 1947, 137

”Som kun har kostet dem
”Fem.”¹²³

I det følgende vil jeg se nærmere på versfortellingene ”Smeden og Bageren”, ”Sadelen” og ”Hundemordet”. Disse fortellingene egner seg til å belyse Wessels selvframstilling, og videre karakteristiske samspillet mellom lyst og lede som preger Wessels tekster.

4.1.1 ”Smeden og Bageren”

Versfortellingen ”Smeden og Bageren”¹²⁴ hører til noe av det mest kjente i Wessels produksjon. At den har holdt seg gjennom godt og vel to hundre år, kan bero på at denne underfundige fortellingen om rett og galt, moral og rettssystem står frem som typisk wesselsk, både hva gjelder form og innhold.

I ”Smeden og Bageren” oppstår det et problem når smeden som er skyldig i drap ikke kan henrettes, fordi han er uunnværlig for byen. For å opprettholde regelen om at liv skal bøtes med liv, velges den logiske løsningen å henrette den eldste av byens to bakere i smedens sted. Her dukker nullstillingen opp igjen som styrende prinsipp i fortellingen. Bakeren som henrettes i smedens sted er likevel gammel og snart ubrukelig, og ved å dømme ham opprettholdes balansen mellom yrkesgruppene.¹²⁵ Byen beholder en smed og en velfungerende baker.

”Smeden og Bageren” er anlagt som et dikt på taktfaste aleksandrinere, liksom *Kjerlighed uden Strømper*, men versemålet brytes utover i teksten og kun tidvis presenteres fullstendige aleksandrinervers. Som så ofte hos Wessel er rimmønsteret varierende, men tydelig gjennom hele fortellingen, med vekslende mannlig og kvinnelig utgang, samt tidvise papirrim (Ret – det). Foruten de tyske og franske innslagene som i visse tilfeller hjelper på rimene (”Anmerk dog, Læser! dette: / Jeg immer gaar paa de honette”), benytter Wessel seg av sin kunnskap om språk og skaper rim som kan bygge på både norvagismer og dansk talemål¹²⁶:

Slaaer Smeden Fienden paa *Planeten*.
Saa stærkt var dette Slag,
At han saae ikke Dag,
Og har ei siden *seet'en*.

---

¹²³ Wessel 1787 (I), 166

¹²⁴ Wessel 1787 (I), 239-243

¹²⁵ Blikrud 1999, 218

¹²⁶ Trygve Knudsen, ”Norskheter i Wessels skriftspråk”, *Johan Herman Wessel og Norge* av W. P. Sommerfeldt (red.) (Oslo: Fabritius & Sønners Forlag, 1942), 64

Disse formmessige elementene er typiske for Wessels diktning, og de kan også kobles til innholdet i fortellingen. Med oppløsningen av aleksandrinerne som utgangspunkt, kan man se en rask utvikling fra det stabile til det morbide og latterlig komiske. Versfortellingen begynner rolig med en skildring av en smed som har et visst temperament, og utvikler seg i takt med formoppløsningen til en absurd juridisk utlegning (presentert gjennom dommeren). Fortellingen handler om bøting av skade og om det strafferettslige prinsippet ”øye for øye og tann for tann”, om at et tapte liv skal bøtes med tapet av et annet. Som så ofte i Wessels diktning, trekkes det handlingen tilbake til utgangspunktet og status quo opprettholdes: Byen hadde i begynnelsen én smed og én velfungerende baker, fordi den andre bakeren var ubrukelig. Det er også slik historien ender, og justismordet blir til ingenting.

Det er hele tiden motsetninger som strukturerer fortellingen: motsetningene mellom det gode og det onde (symbolisert i den hvite, uskyldige bakeren mot den sorte smeden), mellom rett og galt, mellom det logiske og det absurde. Disse motsetningene inngår i det som konstituerer fortellingen som helhet, nemlig motsetningen mellom skjemt og alvor knyttet til liv og død, livslede og livsløst. Alvoret i temaet forminskes gjennom litotene (”Saa stærkt var dette Slag, / At han saae ikke Dag”), gjennom en avsluttende moral som ikke samsvarer med resten av fortellingens forsøk på moralisering (”Beredt til Døden alltid vær! / Den kommer, naar du mindst den tænker nær”), og gjennom fortellerens bruk av apostrofe, altså en retorisk henvendelse til leseren (”Og saa afsiger denne Dom: / (Hvem, som vil høre den, han kom!)”).

Slike apostroferinger er det mange av i Wessels fortellinger og dikt. Den fremstillingen Wessel skaper av seg selv gjennom disse henvendelsene som vi har sett i ”Smeden og Bageren” er symptomatisk. Selvfremstillingen bidrar til å forminske alvoret og bryte ned det lille av moral som måtte finnes i tekstens verden i utgangspunktet. Wessel leker med fortellerrollen. Han opptrer som auctorial forteller, men skriver samtidig seg selv inn i den fiktive handlingen. Denne leken forsterkes ved at opplysningene han gir om seg selv ikke stemmer overens med det man som leser vet om Wessel. Allerede opplysningen som presenteres i den første parentes er et eksempel på dette:

Han sig en Fiende fik; dem kan man altid faae;
(Jeg ingen har; det gaar
Min Læser ligesaa!)

Her sier Wessel at han ikke har noen fiender og at han ønsker det samme for sine lesere. En nobel tanke, hadde det ikke vært for at fundamentet for ønsket ikke er troverdig. I følge

biografiske opplysninger hadde Wessel en rekke uvennskap og møtte fiendtlige innstillinger. En av Wessels fiender skal ha vært krigsråd Peter Neergaard, hvis person og familiesituasjon blir implisitt hengt ut i fortellingen ”Herremanden”. Den impotente herremannen havner i helvete for synder utført av hans sønn, som i følge fortellingen var ham tilskaffet av kuskens omgang med fruen. Sønnen, Jens Neergaard, skrev et smededikt til Wessel som svar, og dette kan ha fremprovosert det senere nokså spottende epigrammet over gamle krigsråd Neergaard:¹²⁷

Herunder hviler Krigsraad Neergaard.
Den Store, Store, Store,
Kun Himlen veed, hvad godt han gjorde,
Gjorde, gjorde.
At tale om hans kjere Frue
Da var hun venlig som en Due;
At tale om hans tvende Sønner
Det ei Umagen lønner;
Men naar jeg tænker paa hans Datter,
Kan jeg ei bare mig for Latter.¹²⁸

Også neste parentesbemerkning i ”Smeden og Bageren” inneholder en usannhet:

De drak (jeg selv i Kroe vil drikke;
For andet kommer jeg der ikke.
Anmerk dog, Læser! dette:
Jeg immer gaaer paa de honette.)

At Wessel kun besøkte de hederlige og ”korrekte” kroene er vel så usannsynlig som at han ikke hadde fiender. Begge utsagnene bidrar til leken med fortellerrollen og sår tvil om Wessels moralske troverdighet. Alvoret reduseres og må gi tapt for skjemtet, ironien og den lette tonen. Tar vi Wessels ord om seg selv for deres pålydende (ikke-ironiske) verdi, ser vi samtidig at hans selvfremskildte jeg kommer godt ut av det. Han spiller rollen som en korrekt historieforteller som holder seg på den rette siden av de sosiale normene. Denne selvfremskillingen av den forstilt fromme Wessel går på bekostning av moralen, som i versfortellingens kontekst blir meningsløs og går tapende ut av fortellingen:

Beredt til Døden alltid vær!
Den kommer, naar du mindst den tænker nær.

Vi ser at den avsluttende moralen sett i forhold til fortellingens brutale innhold nærmest blir umoralsk. Alvhild Dvergsdal mener at det er et gjennomgående trekk i Wessels

---

¹²⁷ Linnestad 1992, 29-31

¹²⁸ Wessel 1942, 343

versfortellinger at spennet mellom innledningen og avslutningen er så kraftig at det trekker tekstene i stykker.¹²⁹ Oppløsning av moral gjør seg også gjeldende i de versfortellingene jeg skal gå videre med i det følgende.

Den intetsigende og tapende moral i ”Smeden og Bageren” kan illustreres med den mindre kjente versfortellingen ”Den stjaalne Taft”.¹³⁰ Her fortelles det om en mann som stjeler et godt stykke taft fra en kremmer. Kremmeren følger etter ham og konfronterer ham med tyveriet, hvorpå mannen må levere det tilbake. Det foregår altså en gjenoppretting av den opprinnelige situasjonen, som jeg har vært inne på ovenfor. Godset er tilbake hos eieren, og tyven har ikke fått noen videre straff utover skammen ved å bli oppdaget. Innholdet er enkelt, og moralen Wessel trekker ut av denne fortellingen, er tilsvarende ukomplisert og ”logisk”. Dette uttaler dikteren selv i sin lekende og frekke omgang med leseren:

Moral.
Du troer mig, Læser! ei kapabel,
At lede ud af denne Fabel
En skikkelig Moral,
Om jeg blev gal:
Og jeg troer derimod, jeg en har fundet ud.
Saa tørt et Æmne har en bedre aldrig havt,
Saa sød som Honning, skarp som Luud,
Min Ven!
Du sande skal med mig. Hvad siger Du om den?
Min kiære! stiel ei Taft!

Moralen er uangripelig innenfor fortellingens rammer, utover dette er den irrelevant og absurd. Dette forsterkes av at tyveriet ikke får andre synlige konsekvenser enn at taftet må tilbakeleveres. Balansen opprettholdes, men moralen bidrar ikke til lærdom eller ny innsikt.

Av denne type moral finnes det flere eksempler i Wessels tekster. Som nevnt var La Fontaines moralske fabler en inspirasjonskilde for Wessel, men mens La Fontaines fabler har en allmenngyldig moral, har moralen i Wessels komiske fortellinger kun gyldighet for den enkelte fortelling, og knapt nok det: ”Spørg, før du lover Fædre / At gjøre deres Søn / Ved Prygl og Skiildsord bedre: / Hvor stor er jeres Søn?” (”Den bekymrede Moder”). Ofte dreier det seg om en moral uten gyldighet overhodet, i det moralen får den samme meningsutslettende funksjon som i ”Smeden og Bageren”, eller har minimal gyldighet som i

---

¹²⁹ Dvergsdal 2002, 46

¹³⁰ Wessel 1787 (I), 141-144

”Den stjaalne Taft”. Et annet eksempel på dette, er den korte moralen fra fortellingen ”Posthuset”¹³¹:

Historien kan lære Publikum,
at Jyden og kan være dum.

Utover denne lærdommen finnes her ingen allmenn moral, selv om fortellingen handler om et tyveri. Det Wessel forespeiler i denne fortellingen, er at leseren skal få vite ”hvad den Jyde stor Ulempe leed”, men fortellingens innhold blir også her slitt i stykker og dominert av Wessels underfundige fortellerstemme og hans lek med rollen som historieforteller.

4.1.2 ”Sadelen”

En av de komiske fortellingene hvor Wessels selvframstilling er særskilt tydelig, er ”Sadelen”¹³². I likhet med mange av de andre fortellingene, er ”Sadelen” bygget opp av ujevne strofer med ujevn lengde, enkelte med en rapsodisk utforming. Rimmønsteret veksler mellom parrim (”Spansk stillede sig an / Vor Herremand”), kryssrim (”Den Sadelmager havde Ret, / Om hvilken strax vi faae at høre. / En Sadel, meget god og net, / Hans Herremand ham bød sig giøre”) og kiastiske rim (”Og med en Air, som byder: Kryb! / Af Bondesadelmager / En Reverens modtager / Til Jorden dyb”). ”Sadelen” er ikke blant de korteste versfortellingene, men innholdsmessig er her forholdsvis lite som skjer. Fortellingen bygges opp slik at det blir mulig å fremføre en vits med et beskjedent poeng: En herremann er misfornøyd med en sal han har fått laget og ”Maaskee, for bedre Kiøb at faae, / Han satte ud derpaa.” Han møter salmakeren og anklager ham for slett arbeid fordi ”mit Hoved er den ikke efter.” Salmakeren påpeker da også at den strengt tatt ikke er laget etter herremannens hode, ”Thi, sandt at sige, har /Jeg gjort den efter min – – / & cetera”. Den avsluttende moralen står til og utdyper salmakerens utsagn:

Naar en Skoemager Skoe dig sender,
Du maa ei lade hilse ham:
”Gid, kiere Mester! I faae Skam!
”De passe jo ei mine Hænder.”

Wessels innskutte anmerkninger om seg selv tar like stor plass som selve handlingen i ”Sadelen”. Etter innledningen om herremannen følger en apropos til leseren som forklarer at dikteren ikke skal gå nærmere inn på denne mannens sak, ”Thi Herremandens Hund / Til Rov

---

¹³¹ Wessel 1787 (I), 158-167

¹³² Wessel 1787 (I), 145-150

jeg ellers bliver, / Hvormed en Herremand mig engang før har truet, / Udi et Manuskript, paa Svnestrup publiceert”.

Den herremann Wessel omtaler, er formodentlig den tidligere omtalte Jens Neergaard, sønnen til Peter Neergaard som implisitt portretteres i ”Herremanden” og eksplisitt i epigrammet over krigsråd Neergaard (sitert ovenfor i kapittel 4.1.1). I ”Sadelen” formidler dikteren et annet budskap om seg selv enn i ”Smeden og Bageren”. Wessel vil denne gangen fremstå som åpen og ”ærlig” med leseren, og han sparer på selvironien. Han innrømmer her at han har fiender og bør trå forsiktig. Denne ærligheten overfor leseren kommer videre til syne gjennom en lang strofe, som er en innledning til moralen. Når selve handlingen er fortalt og hovedpersonene i fortellingen er sendt hver til sitt, sitter Wessel igjen og har leseren for seg selv. Her går han inn i en refleksjon rundt nettopp jeg-stemmen og dikterrollen.

Wessel begynner med å stadfeste forfatterens glede over å kunne skrive om seg selv:

Hvor glædes en Forfatter ei,
Når han kan ofte sige: jeg,
Og mine, min, og mit og mig,
Evindeligen.

I følge Wessel er det en fryd for ”de forfattende Personer [...] at lære Verden, hvad Talent / Dem Himlen alle, som de troe, har sendt.” En forfatter tror også – sier Wessel – at det er han selv som er den riktige dikter, og at ”Han derpaa giver sig til Fanden, / At hans Collega har lidt Skade paa Forstanden.” Wessel er her generell i sin stempling av forfatterstanden. Hans ordvalg viser ikke at han sikter mot en spesiell gruppe forfattere, men at han snarere skjærer alle over én kam. På denne måten ekskluderer han heller ikke seg selv fra selskapet, og han må gjøre dette eksplisitt:

Af siste Sortiment er jeg
Just ei.
Min Digtetitel er og ei saa rigtig,
At over Brødrene jeg mig kan gjøre vigtig.

Her fremstår Wessel som beskjedent med hensyn til sin dikterstatus. Han sier at han ikke er av den kapasitet at han kan stille seg over sine dikterkolleger. Men gjennom å skrive seg selv ut av de selvfremelskende dikteres selskap, viser han likevel at han er bedre enn dem. Han gir seg selv overtaket og spiller rollen som den moralsk seirende. Til tross for denne positive selvfremstillingen, må Wessel innrømme at han har noe til felles med de ”jeg-skrivende” dikterne. Han sier at ”i at skrive *jeg* og *mig*, / Jeg er dem ei uliig.” Wessel går så langt som til

å innrømme at bruken av *jeg* ofte fører til at han kommer bort fra poenget: ”Den Skumlelyst, og Lyst at skrive *jeger*, / Giør, at *jeg* alt for vidt udskeier”. Det troverdige ved innrømmelsen forsterkes av at det er akkurat det som skjer i denne historien: Når Wessel ”ramler utpå” og skriver om bruken av ”*jeger*” hos seg selv og andre, trekker han fokus bort fra selve fortellingen og gir refleksjonen nærmest et metaperspektiv.

Den ”svakheten” Wessel viser gjennom denne innrømmelsen, blir til en viss grad rettet opp igjen når han endelig forklarer sitt forsett med å skrive om *jeg*-bruken:

Thi egentlig var det nu min Propos,
Den dyrebare *Jeg* at føre her på Bane,
For at besværges dem, som troe, jeg, liig en Flane,
Af Sædelæren leer,
Ved Sandheden, at de ei troe det meer.

Grunnen til at Wessel brukte tid og plass på refleksjonen, var ganske enkelt for å vise at han ikke anser seg selv som bedre enn andre diktere og at han ikke ler av morallæren. Her fremskriver han igjen seg selv som beskjedne og ”korrekt”.

I denne selvframstillingen er særlig avslutningen spennende. Her knytter nemlig Wessel sin egen inntreden i diktene direkte til en problematisering av moralen:

Først latterlig Moralen blev,
Naar *jeg* af Fias med Vold den til alvorligt drev.
Maaskee man sige vil: ”Best da at skrive ingen.”
Det kan saa være. Men til Tingen.”

Vi ser her en tydeliggjøring fra Wessels side av det som tidligere har blitt omtalt: Det er hans egen skjemtefulle omgang med moralen som gjør det hele latterlig. Han innrømmer videre at det kanskje da er best ”at skrive ingen” moral, men overser denne fornuften med et skuldertrekk: ”Det kan saa være. Men til Tingen”. Deretter følger moralen med vitsen om sko og hender, som er sitert ovenfor.

4.1.3 ”Hundemordet”

En lignende behandling av moralen finnes i ”Hundemordet”¹³³. Fortellingen handler om en tømmerstevne som angripes av en hund. Han kløyver hundens hode med en øks og stevnes for retten av hundens eier, en slakter. Mens eieren mener tømmerstevnen kun hadde trengt å jage hunden bort med skaftet, er stevnen selv av den oppfatning at da hunden angrep ham med

---

¹³³ Wessel 1787 (I): 131-135

tennene, var det naturlig å svare med øksen. Dommeren gir tømmersvennen medhold i prinsippet om skarpt imot skarpt og idømmer hundens eier å betale retten to mark.

Et bemerkelsesverdig trekk ved denne fortellingen er at moralen som presenteres er en allmenngyldig moral, om enn enkel og kort, liksom Wessel selv skriver: ”Moralen her skal kort, dog noget fyndig gives: / Man ei om Bagatel maae med sin Næste kives.” Her presenteres faktisk en moral som kan ha betydning både for selve fortellingen og for andre sammenhenger. Den er enkel og heller ikke spesielt banebrytende, men mer forventes heller ikke av Wessel. Men heller ikke denne moralen får beholde sin posisjon som allmenngyldig og didaktisk særlig lenge. Allerede i innledningen til fortellingen mister nemlig moralen sin betydning, det vil altså si før den er blitt presentert. Her skriver Wessel at han i denne fortellingen ikke kommer til å befatte seg med noen moral. Hans begrunnelse er at det ikke nytter med en moral for slike mennesker – da først og fremst slakteren – som denne fortelling handler om: ”Som de vil være, lad dem blive! / Moral skriv for dem, hvo som vil!” Når han da endelig kommer til stedet der moralen vanligvis ville blitt presentert, skriver han:

Jeg lovede vel i Fortalen,
At ikke røre ved Moralen;
Dog, Loven, siger man, er ærlig,
Men Holden er besværlig.
I Enden af mit Værk at strø moralske Træk,
Derefter var jeg før, og er endnu en Giæk.

Når han så presenterer moralen, er det for sent. Ved innledningsvis å formidle til leseren at en moral er nytteløs og at det ikke er noen grunn til å komme med en slik nytteløs moral, mister moralen som til slutt dukker opp sin hensikt og sitt innhold. Wessel foregir å presentere moralen av gammel vane, det er det han alltid gjør, og det hører med til versfortellingens konvensjoner. På denne måten nedskriver Wessel seg selv og sin egen karakter. Han innrømmer at han er dårlig til å holde det han lover, slik han lovte å ikke røre ved moralen (”Dog, Loven, siger man, er ærlig, / Men Holden er besværlig”), og han beskriver seg selv som en ”Giæk”, en person som er til spott og skaper morsomheter for andre på grunn av sin tåpelige og påfallende atferd. Ved å beskrive seg selv på denne måten, setter Wessel moralen ut av funksjon; kan leseren ikke stole på moralens opphavsmann, kan man heller ikke stole på moralen. Også her blir moralen like bagatellmessig som lærdommen som kan trekkes ut av fortellingen.

4.1.4 Avsluttende bemerkninger: Dikningens forgjengelighet

I fortellingene vi har studert ovenfor, har vi sett at moralen brytes ned og blir uten verdi. Når forbindelsen mellom moralen og resten av fortellingen brytes, brytes også forbindelsen mellom moral og logikk, og mellom moral og ”virkelighet”.¹³⁴ Slike brudd oppstår i fortellingene når jeg-stemmen presser seg frem og griper inn på bekostning av moralen. Denne jeg-stemmen leker med genren, språket og konvensjonene på en måte som får frem et uhøytidelig selvportrett av det diktende jeget. Eksempler på dette har vi sett i både ”Smeden og Bageren”, ”Sadelen” og ”Hundemordet”. Det uhøytidelige selvportrettet svarer til Wessels uhøytidelige og lette omgang med litteraturen. Som i drikkevisene går Wessels livsvisdom ut på det å leve mens man kan, og ta inn over seg og nyte livets små, men mange gleder. Samtidig gir dikteren uttrykk for en lede og en melankolsk bevissthet ikke bare om livets forgjengelighet, men også om dikningens forgjengelighet. Verken moralen eller innholdet har noen annen betydning enn å fornøye. Wessel sier at hans dikting ganske sikkert har et forbedringspotensial, men at det vil være nytteløst for en dikter av hans type å prøve å utnytte det. Det ville ikke være bryet verdt. Det hele tjener ikke til noe, det er kun ”Fisfjas og Comoediesladder”.¹³⁵

4.2 Lesninger av diktene

Leken med fortellerrollen som kommer tydelig frem i versfortellingene, vises vel så godt i diktene. Her finnes ikke bare lystigheten og leken vi blant annet har sett i drikkevisene, men også alvoret. Dette kommer særlig til syne i tyngre dikt som ”Søvnen”. Både i dette større diktet og i de mindre går Wessel inn i rollen som ”seg selv”. Han skildrer sine omgivelser og portretterer lystig seg selv på godt og vondt, og hele tiden konkurrerer vittigheten med en melankolsk grunnstemning.

Forholdet mellom disse to grunnstemningene skal jeg i det følgende utforske i diktene ”Impromptu over Tandpine”, ”Søvnen”, ”Vaaren” og ”Min lille søde Sophie Moer!”.

---

¹³⁴ Dvergsdal 2002, 47

¹³⁵ Fra *Lykken bedre end Forstanden*, i Wessel 1787 (II), 249

4.2.1 ”Impromptu over Tandpine”

Et dikt hvor det vittige og det melankolske og nærmes sorgtunge kommer tydelig frem, er ”Impromptu over Tandpine”.¹³⁶ Her apostroferer Wessel den personifiserte tannpinen og setter spørsmålstegn ved dennes valg av offer:

Du, Tændernes uhøflig’ Giæst,
Al Roeligheds og Friheds Pest,
[...]
Men siig mig, når du plage skal,
Hvi falder just paa mig dit Valg,

Wessel mener nemlig han har nok å stri med og forstår ikke hvorfor valget faller på ham:

Paa mig, som seer kun sorte Dage,
Og sorte haver lagt tilbage;
Paa mig, som meer ei Kiøle har,
Og har den ubetalt jeg bar;
Hvis Krop knap fire Skilling gielder,
Hvis Aand Bekymring daglig fælder,
Hvis Creditorer er en Flok?
Er dette dig ei Plager nok?

Selv om plagene virker umulige å bære, viser det seg at problemet kan løses. Nød lærer som kjent naken kvinne å spinne, og Wessel finner snart en mulig utvei i det Hr. – – viser seg, sorgløs og lykkelig:

Der gaaer Hr. – – glad og feed,
Som nu af ingen Plage veed;
Forlad du mig, tag ham i Steden,
Og lad ham faae lidt Sorg blandt Glæden.

Løsningen er kynisk, i ordets moderne forstand. I *Norske Selskabs Vers*-Protokol er diktet noe endret, slik at ”Hr. – –”, som blir Wessels mulige utvei, oppgis å være Thomas Hammond Meldahl¹³⁷, Wessels trønderske selskapsbror i Norske Selskab. Dette gjør ikke diktet mindre kynisk og kaldt: ”Se! der gaaer Meldahl glad og feed”¹³⁸. Logikken er enkel: la noen andre overta min smerte, så slipper jeg. Liksom i drikkevisene, løses problemet med enkle grep og et lite skuldertrekk.

Den rapsodiske formen, med et tydelig parrimmønster, gjør diktet enkelt og oversiktlig. Diktet fungerer nærmest som en epistel, et klagebrev fra et offer til hans gjerningsmann.

---

¹³⁶ Wessel 1787 (II), 139-140

¹³⁷ Denne varianten med Meldahl er også brukt i de fleste utgaver av Wessels dikt på 1800- og 1900-tallet.

¹³⁸ *Norske Selskabs Vers-Protokol* 1935, 145-146

Wessels person er direkte til stede i diskursen. Her er ingen selvreflekterende parentesbemerkninger slik som i versfortellingene. Viktigere enn den formelle forskjellen, er den tematiske forskjellen mellom selvframstillingen i ”Impromptu over Tandpine” og i versfortellingene. Jeg vil illustrere det ved å ta utgangspunkt i den tidligere omtalte ”Smeden og Bageren”. I denne fortellingen spilte Wessel rollen som en from person og en moraliserende historieforteller, og gjennom denne selvframstillingen brøt han ned moralen og gjorde alvor et til skjemt. I ”Impromptu over Tandpine” vises en langt mer nedbrutt og sortstemt Wessel, som plages av smerte og sorg. Leseren får ikke her servert løgner om en from og avholdende person, men gis tvert i mot et usminket innblikk i en dyster hverdag med pengeneid og lidelse. Denne sorgtunge tilværelsen gjør Wessel ondskapsfull. Han er nå så lei av smertene at han heller ønsker å overføre dem til sin egen selskapsbror enn å selv måtte lide mer med dem. Men til tross for den langt mer melankolske og nedbrutte selvframstillingen leseren blir presentert for her, er resultatet i stor grad det samme som i ”Smeden og Bageren”. Begge steder går Wessel seirende ut av situasjonen og hever seg over moralen. I begge typer dikt bedriver han den samme rolleleken på moralens bekostning. Resultatet blir at motsetningene – lek og livslyst på den ene side, og melankoli, depresjon og lede på den andre – jobber mot det samme målet, det seirende jeg.

4.2.2 ”Søvnen”

Et dikt der selvframstillingen fremstår som alt annet enn lekende og lett, men der melankolien og leden til gjengjeld er desto tydeligere, er det vellykkede prisdiktet ”Søvnen”.¹³⁹ Diktet bærer undertittelen ”Ode” og er et drømmende, filosofisk hyllingsdikt til søvnen og dens storhet og makt. Diktet ble skrevet som et bidrag til Norske Selskabs *Poetiske Samlinger. Første Stykke* i 1775, og er ansett som et av få, om ikke det eneste, seriøse og sentrallyriske dikt fra Wessels penn. Det er bygget opp av tretti strofer, hver bestående av fire verselinjer med firfotede jamber og et gjennomgående kiastisk rimmønster med fast veksling mellom mannlig og kvinnelig utgang: AbbA.

Diktet tar form av en apostrofe, en tiltale til søvnen. Diktets jeg henvender seg til søvnens du. Søvnen tar jeg-personen med inn i drømmenes verden. Når morgenen kommer er jeg-personen atter fylt med nytt liv. Denne prosessen konnoterer forestillingen om oppstandelse fra døden. Men diktet ender ikke i religiøs trøst og forsoning. I siste strofe får jeg-stemmen

---

¹³⁹ Wessel 1787 (II), 173-180

klarsynet tilbake, og man kan her spore en angst og redsel som søvnen ikke lenger kan beskytte mot:

Du, dobbelt skøn, fordi jeg sov!
Du skal min Tone Styrke give,
Du blide Morgen skal oplive
Den Røst, som synger Søvnens lov.
(...)
Til Døden Livet grændsede,
Hver Evne Syntes slidt af Ælde,
Og Bygningen til Fald at hælde,
Da du, o Søvn! mig vinkede.
(...)
Vær hilset Morgen! Søvn farvel!
Tak for den svangre Roe og Varme,
Som nys i dine kielne Arme,
Nyt Liv udklækked' i min Siel.
(...)
Elendighed, hvis Glædes Stand,
Med dig begyndt, med dig ophører,
Den sukkende fra sin Velgiører
Nu fløi til Virkeligheds Land.
(...)
Skal og den store Morgens Bud,
Som os af sidste Søvn bør vække –
Hvem skal den Vaagnende forskrække?
Mit Blod blev Iis! o! frels mig Gud!

Søvnens rolle kan her leses som dødens stedfortreder. Den sovende blir tatt med på en reise ikke ulik reisen inn i dødens rike, liksom i Dantes *Divina Commedia* eller *Draumkvedet*. Reisen fungerer nærmest som en innvielse i en skjult, metafysisk verden. Den har visse likhetstrekk med en dannelsesreise, i det den sovende tilføres nye opplevelser, men uten at tilbakevendingen nødvendigvis åpner for ny kunnskap. Når morgenen kommer, vender den sovende tilbake til livet. Den dødlignende tilstanden var kun midlertidig og snarere enn livsutslettende var den livgivende, men kun for en stakket stund, frem til angsten atter vender tilbake.

I dette diktet finnes et element av virkelighetsflukt. I drømmene trer jeg-personen inn i en alternativ virkelighet. Søvnen legger seg som et ”Dække, som du drager / Imellem ham og Dagens Plager”:

Ei SmerTERS giftig Braad formaaer
Dit Sløer, o Søvn! at giennemtrænge.
O! Skiul ham bag det, skiul ham længe,
Hans Bødler vaager udenfor.

Vi ser her noe av den samme tematikken som i ”Impromptu over Tandpine”. Det lyriske jeg preges av tunge tanker, sorg og melankoli og søker en løsning på problemet, men er ganske ulike. Mens løsningen på tannpinen er å overføre smertene til en annen, på en utspekulert og egoistisk måte, blir løsningen på smerten her å rømme inn i søvnen. Det faktiske livet er for tungt å bære, og søvnen som dødens bror blir et trygt og godt alternativ.

Her fremstår Wessels jeg-stemme som resignert heller enn klagende. Han er maktesløs og overgir seg til søvnen som til en beskytter (”Jeg tryg mit Væsen dig betroer”). Alvoret i diktet forsterker forestillingen om det martrede jeg-et. Når Wessel bryter med sitt vante skjemt, kan det virke treffende at han velger søvn- og drømmetematikken, som unndrar seg det våkne livs realiteter. Livsleden og forgjengelighetsfølelsen kommer tydeligere frem nettopp fordi han ikke spøker dette emnet, søvnen, bort med vittigheter. Det sløret som hviler over jeg-stemmen, hviler samtidig over hele diktet og bidrar til den melankolske stemningen. Samtidig fremstilles situasjonen på en måte som leder tankene hen til rusen og dens tilslørende effekt. Søvnen får samme funksjon som alkoholen i drikkevisene, den sløver og holder sorg og glede på et jevnt nivå.

Drømmenes verden og alternative virkelighet er så levende og ekte at når lyset atter bryter frem og den sovende vekkes fra søvnen, slår dagen brått mot ham:

Nu strømte Lys og Sandhed til,
Nu faldt Fortryllelsernes Teppe,
Og Sielen fatted’ endnu neppe,
At, hvad den saae, var Skuespil.

I sin bok *Melankoliska rum* skriver Karin Johannisson om flukten – *fugue* – som en tvangsmessig reise, en lidelse som gjorde seg gjeldende rundt år 1900. I et lignende perspektiv betrakter hun 1600- og 1700-tallets litterære dannelsesreiser. Hun tolker dem vel så mye som en flukt fra melankolien som et middel til ny innsikt om verden.¹⁴⁰

Oder til søvnen er imidlertid en litterær konvensjon på 1700-tallet. Blant annet skrev Peter Harboe Frimann en ode til søvnen i *Poetiske Samlinger* fra 1775. Selv om Wessels virkelighetsflukt i ”Søvnen” representerer en litterær konvensjon, er det Johannisson beskriver som *fugue* etter mitt skjønn av betydning i beskrivelsen av virkelighetsflukten i hans søvndikt. Fenomenet *fugue* ble omkring år 1900 definert som en tvangsmessig reise eller vandring kombinert med identitets- og hukommelsessvikt. Johannisson eksemplifiserer

---

¹⁴⁰ Karin Johannisson, *Melankoliska rum* (Stockholm: Bonniers Förlag, 2010), 177-178

fenomenet med historien om Albert Dadas, den første som ble klinisk diagnostisert med lidelsen. Hun beskriver Dadas tvangsmessige reise slik:

Han reste besatt, förhäxat, utan att veta vem han var eller varför han reste. Han visste bara vart han var på väg. När han kom fram visste han inte varifrån han kommit, och kunde bara minnas delar av sitt förflutna.¹⁴¹

Reisen hadde ingen praktisk nytte, men det er sannsynlig at den hadde en eksistensiell mening i form av flukten fra melankoli, lede og tomhet, og mot befrielse og inspirasjon. I så måte synes Johannissons beskrivelser av fuguen å støtte opp under Linnestads teori om Wessels manisk-depressive sykdom, og den innflytelse sykdommen kan ha hatt på hans poetiske produksjon. Dette vil jeg komme tilbake til i kapittel 5.

4.2.3 "Vaaren"

Utover siste halvdel av 1700-tallet begynte litteraturen i Europa å peke i nye retninger. En kan snakke om en pre-romantikk, som med utspring i Tyskland og England etter hvert skulle bli en viktig inspirasjonskilde for norske og danske diktere. Med sine henrykte naturskildringer peker både Ewald og Tullin frem mot 1800-tallets romantiske litteratur, mens Wessels diktning snarere kan sies å peke bakover. Wessel priser ikke naturen og identifiserer seg ikke med et høyerestående dikter-jeg. Som tidligere nevnt, preges hans dikt av logisk fornuft og inspirasjon fra Holberg og de franske klassisister, som igjen tok utgangspunkt i den antikke diktningen og da i særdeleshet den latinske tradisjonen. I fortellingen "Sadelen" så vi også Wessels formulerte tanker om sin egen diktergjerning, som hadde brodd mot en subjektiv og følelsesladet diktning.

Diktfragmentet "Vaaren"¹⁴² er en parodi på Tullins beundrede dikt "Majdagen" (1757) og et utfall mot den nye litterære smak, som i følge Wessel er "Om ei den verste, er i Sandhed ei den gode"¹⁴³. Formelt peker også diktet bakover. Det er holdt i aleksandrinere, som Wessel brukte i *Kierlighed uden Strømper*. Den seksfotede jamben og parrimet er gjennomført i hele fragmentet. Den rapsodiske formen fører hele tiden historien fremover, inntil den brytes i de to siste avsluttende verselinjene som står alene. Motivasjonen for å skrive diktet baserer seg på en skepsis til de nye diktertendensene og den nye poetiske smaken. Wessel innrømmer dette gjerne:

---

¹⁴¹ Johannisson 2010, 177

¹⁴² Wessel 1787 (II), 125-128

¹⁴³ Wessel 1787 (II), 125

Kun Christen-Kierlighed mig, andet ei, indblæste
Den Lyst, at høvle lidt paa Smagen hos min Næste.
(Til Smagens Politur, jeg troer, man bruger Fiil;
Men høvle, syntes mig, faldt bedre i min Stiil.)

Her skinner kritikken gjennom på to måter. For det første er Wessel oppriktig nok med leseren til å innrømme sin skepsis. Han skammer seg ikke over den. For det andre gir han beskjed om sin poetiske metode. Her er ordvalget signifikant. Wessel er klar over at den siste finpussen på et litterært verk gjøres med fil¹⁴⁴, som betyr å pusse vekk alt som gjør et dikt smakløst. Men Wessel foretrekker et kraftigere redskap enn den forsiktige filen. Han ønsker å ”høvle lidt paa Smagen” hos sine dikterkolleger, fordi høvelen passer ham bedre (”faldt bedre i min Stiil”). Det kan altså late til at Wessel anser seg selv som grovere og mer ”naturlig” enn sine dikterkolleger, og dette kommer tydelig frem videre i diktet.

Til tross for skepsisen oppsøker bymennesket Wessel – med Tullins ”Majdagen” i bakhodet – for en gangs skyld naturen for å se om skjønnheten som males i de nye diktformer faktisk stemmer overens med virkeligheten. For Wessels del blir besøket en fadese. Allerede når han skal puste inn den søte balsamlukt fra engen, får han bekreftet sine fordommer:

Da Æolus med Fart mig i mit Ansigt springer,
Vred, for jeg hilsede hans Fætter Zephyr mildt,
Og puster Støv, hvis Lugt fra Balsom let var skilt.
Min Skade lærte mig, at Vestenvinden blæser
Ei altid lige mildt paa Digter og paa Læser.

Wessel finner altså raskt ut at hva man leser i de naturskjønne ha-stemte diktene, er forfinede overdrivelser. Wessel gir likevel ikke opp sitt forsett om å teste sannhetsgehaltet i denne naturmalende stilen. Han gjør et nytt forsøk, men må oppgi forsøket halvveis inn i skildringen:

Og saae den grønne Mark – den var – ja! Herre Gud!
Man veed hvordan en Mark, naar den er grøn seer ud.

Utsagnet er ironisk, satirisk og latterliggjørende, og Wessel fremstår nærmest irritert over at man skal måtte skildre noe alle i utgangspunktet vet hvordan ser ut. Men dette dreier seg ikke bare om hva øyet kan se. Ei heller naturens lyder kan behage Wessel, enten det er klang som når man ”regelløs slaaer på et stemt Klaveer” eller det er ”Køer, Faar, Sviin, som brøle, bræge, grynte”. Lydene han beskriver er like grove som høvelen han helst benytter, og han lar

---

¹⁴⁴ Blant andre Jens Baggesen skriver i fortalen til sine *Comiske Fortællinger*: ”Jeg stræbte derfor at anvende den mueligste Flid paa mit Arbejde og at bruge Fiilen saa længe jeg nogenledes kunde.” Fra Jens Baggesen, *Poetiske Skrifter* (Kjøbenhavn: J. H. Schubothes Boghandel, 1889), 1:297

seg ikke påvirke til billedskjønne skildringer av småfugl og bier. Det hele ender med at han må gi opp, flykte fra det støvete landskapet, og endelig konkludere med at han ikke orker mer av denne lovprisende stilen. Den er ikke i tråd med hans litterære smak:

Den første Stemme er de andre Stemmer værd;
Men for Musikens Skyld jeg staaer ei længer her.

Det kommer tydelig frem av dette diktet at Wessel var ukomfortabel med den nye dikterstil som vokste frem ved siden av klassisismen. Han sier han ønsker å ”høvle lidt paa Smagen hos min Næste”, og gjør så dette ved å vise den skjevheten som finnes i forholdet mellom den pre-romantiske, høystemte naturdiktningen og naturen slik han faktisk erfarer den. Wessel tar altså leseren med på en ekskurs ut til ”Floræ Egn”, men må flykte tilbake igjen til sin egen hverdag. Denne flukten innebærer også en poetologisk litterær flukt som finnes i selve diktets utvikling. Både når han bitende ironisk avbryter sin beskrivelse av den grønne mark, fordi man jo vet godt hvordan en grønn mark ser ut, og når han går til de lugubre og skitne deler av naturen og beskriver ”Køer, Faar Sviin, som brøle, bræge, grynte”, flytter han diskursen over på sin banehalvdel. Han vender tilbake til sin egen wesselske stil, en stil der ironi, humor og livets mindre behagelige sider er frekvente elementer.

Diktfragmentets selvframstilling viser igjen en dobbelthet. Wessel spiller rollen som from kristen som er god mot sin neste:

Kun Christen-Kierlighed mig, andet ei, indblæste
Den Lyst, at høvle lidt paa Smagen hos min Næste.

Det er den kristne nestekjærligheten som er grunnen til at Wessel vil file litt på sin nestes smak; han gjør det av ren altruisme. From og god fremstår han også når han beskriver sine forsøk på å ta inn over seg naturens skjønnhet:

Men, skjønt jeg lidet godt hos Flora torde spaae,
Og Maaden, som hun strax bød mig velkommen paa,
Min Fromhed gav mig Mod, trods Stormen, frem at trænge,
I Haab, at, naar jeg gik opmerksom langt og længe,
En Art af Skjønhed mig vel engang forekom,
Som over Næstens Smag formildede min Dom.
I dette fromme Haab aftørrede jeg Støvet,
Ved hvilket nylighden mig Synet var berøvet,

Denne forstilte fromheten står i komisk kontrast til det Wessel faktisk gjør i diktet, og det gode og nestekjærlige aspektet blir ironisk og latterlig i forhold til det kritiske. Wessel tilbyr sine litterære råd ut av godhet, men han søker samtidig å demaskere den tullinske smaken i samtiden. I ”Vaaren” bruker han vidd og ironi for å vise det han anser som hulhet og falsk

skjønmmaling av virkeligheten i den tidsriktige preromantikken. Wessel fremstiller seg selv som litteraturkritiker.

4.2.4 ”Min lille søde Sophie Moer!” – Wessel i rollen som den bedre halvdel

Den forstilt fromme og nestekjærlige Wessel vi ser i ”Vaaren”, kan også illustreres med et dikt utformet som et rimbrev signert Johan Herman og hans kone Anna Catharina Wessel (f. Bukier, 1748-1813). Brevet er stilet til ”Lille søde Sophie Moer”, den norske forfatterinnen Magdalene Sophie Castberg (1755-1825), senere Buchholm. Wessels lek med roller vises også godt i diktet, som jeg her siterer i sin helhet:

Min lille søde Sophie Moer!
velkommen vær til Flekkefiord!
tilligemed det lille Noer.
Lyksaligt blev det kolde Nord,
da du til Sorg for dem, her boer,
igien til elskte Mage foer.
Hvis nok en Sønnik hos dig groer,
saa gid den blive mere stor,
end det forkued’ Bissenøer,
som ynkedes paa danske Jord!
Hils Bisse; han bar Sørge-Flor,
hvis han fik see, som jeg ey troer,
hvor Jonas min er frisk og stor,
og hvor mod ham den liden Mikkell
er kun en ussel Perpendikkel.
Kort sagt: Gud bædre svage Fædre.
som ej kan gjøre Tingen bædre!
Tilbyde Hjelp i andens Sag
er Skam for den, som selv er svag.
I Morges var det koldt, jeg frøs,
og hermed, søde Moer, adieus.
A. C. Wessel.

Til hvad er sagt, jeg vil tillægge,
Gud see i Naade til dem bægge!
J. H. Wessel.¹⁴⁵

Diktet består av 23 firfotede jambiske verselinjer med et elegant rimmønster, der de tretten første verselinjene har identisk mannlig utgang (”Moer–Flekkelfiord ... troer–stor”). Deretter følger fire parrim, to med kvinnelig og to med mannlig utgang. Etter Anna Catharinas navntrekk (A. C. Wessel) følger de to siste verselinjene, med ett kvinnelig parrim, før diktet avsluttes med Johan Hermans navn (J. H. Wessel). Til tross for at den største delen av diktet

---

¹⁴⁵ Hentet fra Liv Bliksrud, ”Et leilighetsdikt av Johan Herman Wessel”, *Danske studier*, 150-154, 2011, 150-151. Se også Bliksruds gjennomgang av diktet for opplysninger om bakgrunn og opphav.

er signert Anna Catharina Wessel, er det stor sannsynlighet for at Johan Herman er den egentlige forfatteren også av denne delen. Både ordvalg, syntaks og rimmønster er typisk for Wessels diktning, og for eksempel hilsningsformen, ”Min lille søde Sophie Moer!”, finner vi igjen i leilighetsdiktene ”Min søde Jomfrue Lynge, Moer”¹⁴⁶ og ”Min lille vakkre Madam Knudsen!”¹⁴⁷.

Rimbrevet til Magdalene Sophie Castberg er et rolledikt, der Wessel går inn i rollen som sin kone og skriver i hennes navn. Et slikt spill med masker og identiteter er typisk i den lekende diktningen på 1700-tallet.¹⁴⁸ Rolleleken gjør det også mulig for Wessel å ironisere og harselere over ekteparet Castberg, som får gjennomgå av ”fru Wessel”. ”Fru Wessel” fremstår som stolt mor og stiller ekteparenes sønner opp mot hverandre. Hun mener at ”Bisse” (Magdalene Sophies ektemann, Peter Leganger Castberg) ville skamme seg om han hadde sett Jonas’ (Wessels sønn) overlegne fortrinn over sin egen Mikkel:

Hils Bisse; han bar Sørge-Flor,
hvis han fik see, som jeg ey troer,
hvor Jonas min er frisk og stor,
og hvor mod ham den liden Mikkel
er kun en ussel Perpendikkel.

Nedsettende ord om andres barn er ille nok, men ”fru Wessel” nøyer seg ikke med det og går videre til Herr Castberg:

Kort sagt: Gud bædre svage Fædre.
som ej kan gjøre Tingen bædre!
Tilbyde Hjelp i andens Sag
er Skam for den, som selv er svag.

Her påstår ”fru Wessel” at Castberg er impotent (”svage Fædre, / som ej kan gjøre Tingen bædre”), og at det er skammelig at han da tilbyr hjelp for andres påstått lignende problemer. Disse antydningene kan forklares med at Castberg det første året av Wessels ekteskap spøkte med at Wessel ikke var forplantningsdyktig, og tilbød ham sin assistanse¹⁴⁹.

Impotenstematikken var også et vanlig humoristisk emne i 1700-tallsdiktningen, og Wessel benytter seg av det i flere dikt, blant annet i ”Herremanden”¹⁵⁰. Etter denne rekken med angrep på familien Castberg, snur ”fru Wessel” på hælen og avslutter med en generell bemerkning

---

¹⁴⁶ Fra ”Tres humble Serviteurs” i Wessel 1942, 305

¹⁴⁷ Wessel 1787 (II), 155

¹⁴⁸ Bliksrud 2011, 152-153

¹⁴⁹ Bliksrud 2011, 152

¹⁵⁰ Ibid.

om det kalde været og et kort adjø: ”I Morges var det koldt, jeg frøs, / og hermed, søde Moer, adieu.”

Når ”fru Wessel” så har signert og endt sin skrivning, rekker Johan Herman akkurat å skyte inn en liten hilsen fra seg selv:

Til hvad er sagt, jeg vil tillægge,
Gud see i Naade til dem bægge!

Når Wessel nå har blitt ”seg selv” igjen, trer han ut av rollen som harselerende forelder og inn i rollen som den fromme motvekt til hustruen. Han viser seg fra sin beste side og ber Gud se i nåde til venneparet. Liksom i ”Vaaren”, der Wessels forstilte fromhet står i komisk kontrast til hans handlinger (se ovenfor), får hilsenen til familien Castberg et ironisk preg, når Wessel i rollen som sin kone nettopp har kommet med alt annet enn kjærlige utfall mot den samme familien. Til tross for ironien, sørger Wessel likevel for en balanse mellom det negative og det positive, samtidig som det er han selv som kommer best ut av det i rollen som den fromme og nestekjærlige venn av familien.

4.2.5 Avsluttende bemerkninger: Fra rollelek til kritikerens inntreden

Vi har fulgt Wessels lek med roller gjennom dikt som viser forskjellige portetter av dikterjeget. Vi har sett den plagede og tyngede Wessel i ”Impromptu over Tandpine” og ”Søvnen” og motsatt har vi sett Wessels skjelske lystighet og forstilte fromhet i ”Vaaren” og rimbrevet til ”Min lille søde Sophie Moer”. De to rollene korresponderer med den iboende dobbeltheten mellom lyst og lede i Wessels diktning som er denne avhandlingens hovedtema.

I tillegg til disse aspektene, har jeg også forsøkt å belyse Wessels tendens til å opptre som didaktiker og litteraturkritiker. Jeg mener denne tendensen kommer tydelig frem i ”Vaaren”, der Wessel tilbyr sine litterære råd og sine tanker om den tidsriktige preromantikken han ikke finner seg til rette i. Den didaktiske tendensen i ”Vaaren” finnes også andre steder i Wessels diktning, og den kan leses som nok en rolle han påtar seg, en rolle som på den ene side fremmer leken, men på den annen side viser at han har en seriøs holdning til sitt arbeid. Det lekende aspektet illustreres for eksempel godt gjennom verset til prost Hersom:

Seer De Provst Hersom,
Saa sig ham, at dersom
Han ei hører op at rime,

Saa taber han sin Estime.¹⁵¹

Under påskudd av å bevare Hersoms gode rykte, slipper Wessel her frem med sin kunnskap om hva som er god og hva som er dårlig diktning. Resultatet kan sammenlignes med forholdet mellom moral og jeg-stemme i versfortellingene; Wessel fremstår som seirende på bekostning av den annen part. Dette er et lekent vers med en leken og ironisk litterær oppfordring, men det finnes andre eksempler på Wessels litterære didaktikk, eksempler som tydeligere illustrerer det seriøse aspektet ved denne virksomheten. Disse skal jeg ta for meg i det følgende.

---

¹⁵¹ Wessel 1942, 332

5 *Votre Serviteur Otiosis*

Jeg har i de tidligere kapitlene søkt å belyse hvordan livslyst og livslede tematisk kommer til uttrykk i Johan Herman Wessels diktning. Disse temaene er aktuelle også med hensyn til Wessels liv, preget av alkohol, depresjon og sykdom. Med utgangspunkt i sin teori om at Wessel var manisk depressiv, viser Bjørn Linnestad en grafisk fremstilling, et psykrokronogram, over Wessels humørsvingninger fra 1760 til hans død i 1785.¹⁵² En slik fremstilling vil nødvendigvis være spekulativ, men kan likevel bidra til å danne et meningsfullt bilde av dikteren. Linnestad viser at svingningene ble større fra 1775 og utover, altså de siste ti årene Wessel levde. Det vises blant annet en depressiv fase i 1776, da han skrev det mislykkede skuespillet *Lykken bedre end Forstanden*, og i 1777, da han var sengeliggende et år med diagnosen melankolsk stupor. Videre er det interessant å se at Wessel i 1784 opplevde en manisk fase som sammenfaller med oppstarten av ukebladet *Votre Serviteur Otiosis*, før han utover året 1784 svingte ned til et normalområde. I 1785 opplevde Wessel en ny oppsving, dog stadig innenfor normalområdet, og skrev *Anno 7603*, et skuespill som ble enda mer mislykket enn *Lykken bedre end Forstanden*. Den 29. desember samme år, døde Wessel etter lang tids sykeleie.

I 1784 og 1785 gav Wessel ut sitt ukeblad *Votre Serviteur Otiosis*¹⁵³ (heretter omtalt som *Votre Serviteur*). Ukebladet er sparsomt undersøkt og så å si ikke behandlet i Wessel-litteraturen. Materialet er interessant, både i seg selv og som en utgivelse som skriver seg inn i den fremvoksende litterære tidsskrifttradisjonen på 1700-tallet; både Christen Pram og Claus Fasting, begge medlemmer av Norske Selskab samtidig som Wessel, var med på å utgi tidsskrifter.¹⁵⁴ Materialet har også relevans for min tematikk. *Votre Serviteur* gir et godt bilde av forholdet mellom lyst og lede både i Wessels diktning og liv. Tematikken kommer særlig til uttrykk gjennom den tydelige selvframstillingen i tekstene. Jeg vil i det følgende gi en presentasjon av ukebladet og dernest studere måten Wessel fremstiller seg selv på.¹⁵⁵

---

¹⁵² Linnestad 1992, 62

¹⁵³ Fr./lat. Din ydmyke tjener i ledige stunder (min oversettelse).

¹⁵⁴ Eivind Tjønneland, innledning i *Opplysningens tidsskrifter: Norske og danske periodiske publikasjoner på 1700-tallet* av Eivind Tjønneland (red.) (Bergen: Fagbokforlaget, 2008), iv-v

¹⁵⁵ Tekstmaterialet hentet fra utgavene av bladet, er lest i Norske Selskabs bibliotek. Versfortellingene for øvrig er hentet fra *Johan Herman Wessels Samtlige Skrifter*, 1787.

5.1 Om bladet – et ukeblad av føljetonger

På 1700-tallet vokste det frem en ny trend innenfor den litterære offentlighet i flere europeiske land: Det ble vanlig å trykke romaner og andre litterære tekster som føljetonger i avisene. Daniel Defoes *Robinson Crusoe* ble for eksempel utgitt i 1719 og trykket som føljetong i den engelske dagsavisen *Original London Post* samme år.¹⁵⁶ Føljetongtrenden spredte seg etter hvert til Skandinavia, og det ble vanlig med både romanutdrag og kortprosa fortellinger i flere norske aviser og tidsskrifter. I 1760-årene finner vi i overkant av 40 kortprosa fortellinger hentet fra forskjellige bøker, blant disse både satirer og moralske karakterer.¹⁵⁷ Blant de skjønnlitterære genrene som trykkes i aviser og tidsskrifter på midten 1700-tallet, finnes også et stort antall moralske fabler. Tyskeren Christian Fürchtegott Gellert (1715-1769) utga i 1746 sin samling *Fabeln und Erzählungen*, og av ham finner vi seks fabler i *Norske Intelligenz-Seddelar* i 1760-årene. Gellerts fabler går på vers og har en avsluttende uthevet moral merket ”Lærdommen”.¹⁵⁸

Vi ser at Johan Herman Wessel hadde tradisjon og trend i ryggen da han bestemte seg for å utgi sitt eget ukeblad. *Votre Serviteur* utkom i til sammen 54 numre i 1784 og 1785, og hvert nummer inneholder en versfortelling, eller en del av en versfortelling som fortsetter som føljetong i det neste nummeret. Hvert nummer er på ca. åtte sider, hvorav den siste siden ofte er nesten tom. Det beskjedne omfanget speiles godt i tittelen (se note); det kan ikke ha krevd mange ledige stunder gjennom uken for å lese et nummer. Fortellingene i bladet har ofte ikke overskrifter, sannsynligvis på grunn av slurv fra Wessel i rollen som redaktør, hvilket vitner om en noe ledig holdning til eget arbeid.

Det er nyttig å se på hvilke fortellinger som utkom i de forskjellige numrene. Fordelingen av fortellinger kan gi oss et inntrykk av forholdene rundt Wessels litterære produksjon de siste årene han levde. Et overblikk over den totale utgivelsen forteller at de fleste av Wessels beste historier, som ”Smeden og Bageren” og ”Hundemordet”, ble trykket i numrene som kom ut i 1784. Mot slutten av året og videre utover i 1785, blir kvaliteten på fortellingene jevnt over lavere. Det siste nummeret (54) utkom i juli samme år. I forordet til Gyldendals standardutgave av Wessels dikt forklarer Francis Bull dette med at Wessel i de tidlige numrene kunne trykke fortellinger han hadde liggende fra så langt tilbake som 1770-årene,

---

¹⁵⁶ Aina Nøding, *Vittige kameleoner: Litterære tekster i norske adresseaviser, 1763-1769*. (Avhandling for graden Ph.D 2007: Det humanistiske fakultet, Universitetet i Oslo, 2007), 155

¹⁵⁷ Nøding 2007, 156

¹⁵⁸ Nøding 2007, 86-87

mens han i de senere utgavene slet mer med å fylle bladet.¹⁵⁹ Dette kan ses i sammenheng med Wessels dalende fysiske helse, samtidig som Linnestads psykrokronogram kan bidra til å forklare Wessels svekkede kapasitet.¹⁶⁰

Litt billedlig kan vi si at *Votre Serviteur* markerer begynnelsen på slutten på Wessels liv og forfatterskap. Bladet kan leses som et siste forsøk fra Wessel på å produsere noe for ettertiden. Samtidig ville det kommet godt med økonomisk hvis bladet hadde blitt en suksess. Uansett er det snakk om underholdning, enten Wessel ønsker å underholde leserne med gode historier, eller han vil underholde seg selv og sin familie med nødvendige midler. Forholdet mellom de to former for underholdning står sentralt i bladet, med det estetiske målet på den ene siden, og det praktiske målet på den andre.

5.2 Lyst og lede – Wessels selvframstilling i *Votre Serviteur*

Jeg har tidligere tatt for meg Wessels selvframstilling slik den kommer til uttrykk i et utvalg av hans versfortellinger, dikt og småvers. Gjennom analysene har jeg argumentert for at Wessels stemme i disse tekstene åpner for en lek med roller som videre kan belyse temaene livslyst og livslede. Jeg har også vist hvordan Wessel går inn i rollen som litteraturkritiker og forsvarer sitt syn på litteratur (se kapittel 4.2.3 om ”Vaaren”). I *Votre Serviteur* mener jeg å kunne argumentere for den samme rolleleken, men da i tillegg med et aspekt som ikke finnes i hans øvrige produksjon. Dette aspektet springer ut fra Wessels faktiske roller i *Votre Serviteur*. Her er han ikke lenger bare skjønnlitterær forfatter, han er også ansvarlig utgiver og redaktør. Redaktørrollen gir Wessel muligheten til å gå videre med sin litteraturredaktikk og på den måten videreføre sitt litteratursyn til ettertiden.

Som utgiver med problemer med å fylle numrene med stoff, henvender Wessel seg til leserne for hjelp, blant annet gjennom leserbidrag og -konkurranser. Fortellingen i nummer 6 bærer tittelen ”Løb! En virkelig Tildragelse, tilsendt. – Vise.”, altså en fortelling Wessel har fått tilsendt til bruk i bladet.¹⁶¹ Wessel opplyser om hvorvidt tekstene er skrevet av ham selv eller innsendt av bidragsytere. Blant annet er moralen i historien ”Quæ quibus antiferam?” fra

---

¹⁵⁹ Bull 1942, XX

¹⁶⁰ Se vedlegg for en detaljert oversikt over numrene av *Votre Serviteur*.

¹⁶¹ Alvild Dvergsdal diskuterer muligheten for at Wessel selv kan ha skrevet fortellingen. Se Alvild Dvergsdal, ”En glemt fortelling fra Wessels *Votre Serviteur Otiosis*, *Edda* 3:237-244, 2003

nummer 28 merket ”Indsendt”,¹⁶² mens moralen i ”Sent fra T-----p.” i nummer 38 er merket ”HiemmeGIort”.¹⁶³ I nummer 9, der fortellingen ”Den fri Vognleie” er trykket, har Wessel også trykket et lite vers på baksiden av tittelbladet etter oppfordring fra det man kan anta er en leser:

”(Efter Begiering indført.)

Ravgalt, naar man skal Pæle gjøre,
At see kun for sig smækker Busk.
En fremmed Vogn af egen Kudsk,
Som her, man da maae lade kiøre.”¹⁶⁴

”Den fri Vognleie” fortsetter i neste nummer (10), og også her har Wessel trykket et vers på baksiden av tittelbladet:

”En frit tilbuden Vogn er god,
Skjønt man iblandt ei tager derimod.
Min helt fik en, han gad havt ingen.
Hvorfor? Enhver begriber Tingen.”¹⁶⁵

Verset i nummer 10 er ikke markert med ”Efter Begiering indført” liksom i nummer 9. Det er heller ikke godt å vite om versene stammer fra Wessels hånd eller fra den leseren som ønsket dem innført. Likevel gir denne kommunikasjonen med leserne et bilde av Wessel som en redaktør som tar i mot innspill og åpner for deltagelse.

5.2.1 ”Stella” – ”Jeg gjerne vil Medchristen skaane”

Wessels rolle som litteraturkritiker, didaktiker og redaktør, kommer også tydelig frem i blad nummer 15-22, som utkom i 1784. Disse numrene inneholder versfortellingen ”Stella”.

”Stella” er Wessels lengste fortelling og ble i *Votre Serviteur* trykket over åtte numre, fra nummer 15 til 21, og med moralen i nummer 22, der også fortellingen ”Den fromme Bekiender” ble trykket. Fortellingen er en parodi på Goethes skuespill *Stella – ein Schauspiel für Liebende*, fra 1775/1776.

Goethes stykke handler om offiseren Fernando som er gift med Cäcilie. Fernando lengter vekk fra det tomme ekteskapet og forlater familien. Han finner lykken hos Stella, men forlater også henne, for så å møte henne igjen tre år senere. Fernandos kjærlighet til Stella viser seg å

---

¹⁶² Johan Herman Wessel, *Votre Serviteur Otiosis: Et Ugeblad* (København, 1784), nr. 28

¹⁶³ *Votre Serviteur Otiosis* 1784, nr. 38

¹⁶⁴ *Votre Serviteur Otiosis* 1784, nr. 9

¹⁶⁵ *Votre Serviteur Otiosis* 1787, nr. 10

være like sterk fremdeles. I mellomtiden har Stella blitt fortrolig venninne med Cäcelie, og når Fernando igjen møter sin tidligere hustru, skjønner han at hans følelser overfor henne og datteren Lucie, er like sterke som kjærligheten til Stella. Han vil skyte seg som den eneste løsningen på konflikten, mens Stella er fortvilet og vil flykte. Cäcilie hindrer begge katastrofene, og det hele ender med at de alle omfavner hverandre i takt med Stella, Fernando og Cäcilies antydende replikkveksling.¹⁶⁶

STELLA an ihrem Hals. O du! – –
FERNANDO, beide umarmend. Mein! Mein!
STELLA, seine Hand fassend, an ihm hangend. Ich bin dein!
CÄCILIE, seine Hand fassend, an seinem Hals. Wir sind dein!¹⁶⁷

Handlingen i Wessels versfortelling ”Stella”¹⁶⁸ ligger tett opp til Goethes original. Soldaten Benter forelsker seg i Doris. Hun blir gravid og de bestemmer seg for å gifte seg, men rekker det ikke før Benter blir sendt i krigen for å forsvare sitt land som er under angrep (”Og fløi derhen hvor han af Mars var buden”). Han sender et brev til Doris, men brevet blir stjålet av en sjalu fetter som også er betatt av henne. Fetteren skriver et brev til hver av dem og forteller at den andre er død. Benter mister nå dødsforakten og kjemper seg frem til en karriere i forsvaret. Han møter en dame som er svært lik Doris (”I Smukhed og i Dyd hun Doris ligned”), og de gifter seg. Benter blir utnevnt til general og sendt utenlands. En sersjant blir sendt hjem etter å ha blitt såret, og tilbake i gamlelandet ser sersjanten sønnen til Doris og ser at han ligner på generalen. Sersjanten hilser sønnen fra hans far, hvorpå Doris sender ut en speider som bekrefter at det er Benter som er den store generalen alle snakker om. Benter kommer hjem igjen og Doris drar for å møte ham. På et herberge på veien treffer hun Benters nye kone. De blir gode venner, Doris forteller om planen, og de reiser videre sammen. Når de kommer frem skjønner den nye konen at det er hennes mann Doris er på leting etter. Damene dåner og skriker til i det Benter kommer inn i rommet. Her er ingen konkluderende avslutning, det blir bare slått fast at Benter nå har to koner: ”Een Kone havde han, og dertil Een giøre tre.”

Fortellingen består av 477 verselinjer, med varierende lengde, takt og rimmønster. Tidvis diskler Wessel likevel opp med taktfaste aleksandrinere, sitt mest brukte versemål:

Jeg beder Læseren mig Resten creditere;

---

¹⁶⁶ Denne avslutningen er endret i den reviderte utgaven fra 1805.

¹⁶⁷ Johan Wolfgang von Goethe, *Stella: Fassung von 1775*, *Goethes Werke*, bd 4 (München, 1994), 347

¹⁶⁸ Wessel 1787 (I), 198-234

Han derom læse skal i næste Nummer mere.

Handlingen i fortellingen brytes ofte av Wessles vante kommentarer til leseren. Handlingen er i seg selv en parodi på Goethe skuespill, og de innskutte kommentarene bidrar til å forsterke denne parodien, og regelrett gjøre leseren oppmerksom på Goethes svakheter. I Goethes *Stella* er det kjærligheten som står i sentrum. Som et godt eksempel på ”Sturm und Drang”-diktningen, er skuespillet et ”Drama der intimen Welt der Individuen”, en liten gruppe av Goethes tidlige stykker. Stilen og tematikken blir ubønnhørlig kritisert av Wessel, som i sin versfortelling bruker mye plass på å lange ut mot Goethes overveldende bruk av følsomme ytringer:

Vor Doris kom til Liv – Jeg vil ei Hjerter saare.
Om meer Besvimelse, om Hulken, Suk og Taare,
Her var Anledning nok at skrive ynkelig,
Saa Læseren saasnart ei skulde komme sig.

Men, skjønt jeg Rimer er (hør, Læser! noget Nyt),
Saa har jeg dog et iegodt Gemyt,
Og for, par Compagnie, at hulke, sukke, daane,
Jeg gierne vil Medchristen skaane.

Her ser vi den samme forstilte edelmodigheten og kristenkjærligheten jeg tidligere har kommentert i ”Vaaren”. Wessel sier at han kunne ha skrevet mer ynkelig og patetisk om Doris’ sorg, men at leseren da ikke ville kommet seg like raskt som Doris etter besvimselen. Han vil heller spare sine medkristne for den overfølsomme stilen, og allerede i innledningen viser han de lesere som eventuelt er interessert i slikt til Goethes original:

Du, som best lide kan lidt ømt og fiint i Talen,
Henvend dig til Originalen!

Som i ”Vaaren” velger Wessel også her et grovere redskap enn fil for å pusse på sin fortelling. Med det fremhever han kontrasten mellom den myke romantiske stil og sin egen grove omgang med teksten:

Jeg kun skrubhøvlet har min Stiil.
(Det gaar saa langsomt med en Fiil)

I sin hovedoppgave om Wessel, kobler Camilla Lindblad kritikken av Goethes følsomme stil til Norske Selskabs egen behandling av kjærlighetsemner. Det wertherske og rousseauske tungsindige alvoret i Goethes omgang med kjærligheten, står i kontrast til Norske Selskabs

hedonistiske anakreontikk.¹⁶⁹ Det er tydelig at Wessel (som viktig bidragsyter til Norske Selskabs drikkeviser og vers) ikke ser den litterære verdien i Goethes stil. Som i ”Vaaren” ser han heller en mulighet til å parodierte, en mulighet til å vise sin sanne wesselske smak. I ”Stella” er dette vel så tydelig som i ”Vaaren”: Wessel viser direkte til det parodierte verket, han er åpen om sitt motiv, og i motsetning til i ”Vaaren”, forsøker han ikke å like det han ser. Selvfremstillingen bærer likevel preg av det samme: Den erfarne klassisist Johan Herman Wessel ønsker å skåne sine medkristne for den nye litterære smak, mens han på veien kan forkynne sine egne preferanser.

5.2.2 Mellom linjene – ”Votre Serviteur til Anonymus”

Vi har sett hvordan Wessel i ”Stella” fremstår som en tilbakeskuende litteraturkritiker som er skeptisk til den nye smak som ubønhørlig er i emning. I forbindelse med denne selvfremstillingen, er det også interessant å se på de delene av *Votre Serviteur* som ikke er versfortellinger. Som redaktør er Wessel nemlig like personlig inngripende overfor leseren som han er som dikter, og denne inngripen åpner for en kommunikasjon med leseren som kan belyse leden og bevisstheten om at hans litterære liv ebber ut.

Dette trekket ved Wessel som redaktør viser seg tydelig i blad nummer 20 i 1784, der han i tillegg til del seks av versfortellingen ”Stella”, presenterer en leserkonkurranse:

Priismaterie.

Den som kan opdage Udfaldet af denne Historie, og vil give sin Cavalliers Parol, eller i vidrig Fald sværge ved sin Ære, ikke uden af sit Genie at have udfundet samme, loves Premie af alle udkomne Nummere.

Af
Votre Serviteur.

Navnet, om forlanges, førtiet.¹⁷⁰

I neste nummer (21) presenteres vinneren av konkurransen. Her slår Wessel sammen sine roller som utgiver og dikter, og knytter vinneren vittig og underfundig til ”Stella” som konkurransen tar utgangspunkt i:

P. S.

---

¹⁶⁹ Camilla Lindblad, *Komikk og ironi i Johan Herman Wessels versfortellinger: en hermeneutisk studie i Johan Herman Wessels bruk av komikk og ironi med utgangspunkt i de komiske versfortellingene og tiden de oppsto i* (Hovedoppgave i nordisk litteratur, Universitetet i Oslo, 2007), 96

¹⁷⁰ *Votre Serviteur Otiosis* 1784, nr. 20

Prisen, som blev udsat i No. 20, blev vunden af en Dame, som ikke er gammel, men har en mand som er det, og synes have nok i sin Ene. Skulde hun, i lige Tilfælde vilde træde i Fru Benters Fodspor, hvo vilde da ei sige: Hvor finder man slig Troe i Israel?¹⁷¹

Disse anmerkningene viser på samme tid Wessel som en leken og seriøs formidler og utgiver. Han inkluderer leserne i arbeidet og åpner for en toveiskommunikasjon. Vel så mye som en gest til publikum, vil dette også kunne tolkes som et PR-stunt. Det er et faktum at ukebladet ikke var en stor suksess og at Wessel hadde problemer med å få det til å gå rundt. Dette vises også i at vinneren av konkurransen ”loves Premie af alle udkomne Nummere”. En leserkonkurranse kan således fungere som en interessevekker. Wessel ønsker å skape blest rundt utgivelsen ved å henvende seg direkte til leserne og samtidig få noen utgaver av bladet i omløp. Dette kan tolkes som en lek, som minner om Wessels personlige inngripen i fortellinger og dikt. Men det kan også tolkes som et siste forsøk fra en desperat litterat som trenger penger til seg og familien, mens han merker at han ikke lenger har det som skal til for å nå målet.

At Wessels litterære produksjon gikk nedover, og at han vender seg til leserne for hjelp, illustreres også godt i et annet nummer av ukebladet. I nummer 24, også utkommet i 1784, lar Wessel trykke en innsendt versfortelling. Dette viser i seg selv at han ikke lenger er like produktiv som tidligere, og at han har problemer med å fylle bladet. Samtidig viser Wessels kommunikasjon med innsenderen at han gjerne hjelper nye diktere med gode råd og tips. Før fortellingen legger han med innsenderens note i diktform:

Jeg sender Dem halv fuldendt Stykke.
Maaskee, ifald jeg traf min Herres Sprog,
De Votre Serviteur til Medarbeider tog.

Hvem veed Peer Bodkers Lykke?¹⁷²

I neste nummer får leseren referert den videre kommunikasjonen mellom den anonyme innsenderen og Wessel selv. Her takker innsenderen for at Wessel lot trykke hans fortelling og spør om muligheten for å kunne sende inn mer:

Anonymus til Votre Serviteur.

Det var mig kjær, de lod mit Vers indrykke
Jeg venligst Dem adspørge tør,

---

¹⁷¹ *Votre Serviteur Otiosis* 1784, nr. 21

¹⁷² *Votre Serviteur Otiosis* 1784, nr. 24

Om mere fra min Haand, de vilde lade trykke?¹⁷³

Med hensyn til rollen som litteraturkritiker og didaktiker, er Wessels svar interessant:

Votre Serviteur til Anonymus

Skriv ubenævnte meer!
Thi intet heller seer
Jeg Votre Serviteur!
Jeg mig dog maae udbede dette.
De ei for længe lader giette.
Men reent ud siger, hvad er meent,
Thi, om min Vens Opløsning kom for seent,
Saa fandtes der blant vores Folk
Vel mangan mislig Tolk.¹⁷⁴

Det er tydelig at Wessel ønsker flere innsendte bidrag. Samtidig velger han å komme med noen tips til forbedring av den anonymes skrivestil; han oppfordrer innsenderen til å komme raskere til poenget og ikke la leseren gjette for lenge. Her dukker igjen høvelen og filen opp. Wessel skriver selv kort og konsist, hvilket han ironisk nok trekker frem i ”Stella”, som tidligere nevnt er hans lengste fortelling: ”Og, for at være kort; thi kort at være, / Man allerbedst af mig kan lære”.¹⁷⁵ Til tross for sine mange litoter, reduksjoner og nøkterne språk, går Wessel sjelden rundt grøten. Dette grepet tipser han innsenderen om og viser seg fra sin beste side som didaktiker og erfaren dikter og mentor.

5.3 Avsluttende bemerkninger om *Votre Serviteur Otiosis*

I juli 1785 kom nummer 54 av *Votre Serviteur Otiosis*. Det skulle bli det siste nummeret av Wessels ukeblad. Bladets popularitet hadde i løpet av de 53 foregående numrene gått markant ned ettersom den litterære kvaliteten på fortellingene ble stadig dårligere, og Wessel må ha skjønt selv at dette ikke var lønnsomt. Det kan også være så enkelt som at han ikke hadde mer å komme med. I moralen i første del av ”Stella” (trykket i *Votre Serviteur* nr. 15, 1784) gir Wessel i form av et lekent rim leserne tips om hva man bør gjøre når man er lei av å skrive:

Naar af at rime du er kied,
Hr. Rimer! gjør som jeg: læg Pennen ned!¹⁷⁶

---

¹⁷³ *Votre Serviteur Otiosis* 1784, nr. 25

¹⁷⁴ Ibid.

¹⁷⁵ Wessel 1787 (I), 214

¹⁷⁶ Wessel 1787 (I): 202

I *Votre Serviteur* treffer vi en Wessel-stemme som er nært beslektet med stemmen i diktene og versfortellingene. Redaktøren Wessels direkte kommunikasjonen med leserne står i stil med jeg-stemmens inngripen og selvfremstilling. Også i *Votre Serviteur* spiller Wessel på forholdet mellom det lekne og det alvorlige. Eksemplet fra "Stella", sitert over, illustrerer dette: Gjennom sin oppfordring til "Hr. Rimer" sier Wessel på en leken og lystig måte at han ikke har mer å bidra med. Denne lystigheten motstilles av bevisstheten om at han i virkeligheten mest sannsynlig ikke hadde så mye mer å by på. Det ser vi også av at den kvalitetsmessig tynne fortellingen "Stella" ble dratt ut i 8 numre. Da Wessel la ned pennen i det siste nummeret (39 numre etter at han skrev oppfordringen), visste han at det var på høy tid.

6 Wessel og Baggesen

I 1785 ga den unge dikteren Jens Baggesen ut sin samling *Comiske Fortællinger*. Baggesen må ha sett på Wessel som et forbilde; fortellingene er tydelig inspirert av Wessels versfortellinger, og som nevnt i innledningen, var Baggesen i 1787 med på å utgi den første samling av Wessels skrifter.

Baggesen er den som mest umiddelbart viderefører den stilen og genren som Wessel perfektionerte i sine komiske fortellinger. Det er noe umiskjennelig wesselsk ved Baggesens tekster. I fortellingen ”Det fortvivlede Mord”,¹⁷⁷ om et fatalt kortspill, kommer dette tydelig frem. Ikke bare er motivet inspirert av det wesselske lunet, men stil, utforming og oppbygning viser også en sterk likhet med Wessels versekunst. Fortellingen begynner med en innledende strofe som inviterer leseren med på det som videre skal skje:

Hvad Ondt kan Spil dog ikke forårsage!
Nys har man et Exempel seet;
I London eller her, det kommer ud paa eet;
Thi Tingen kan desværre sig tildrage
Saavel i Danmark som i Engelland,
Paa alle Steder kort, hvor Polskpas spilles kan.
Jeg uden Omsvøb altsaa vil
Fortælle det til Skræk for hver, som elsker Spil.

Advarselen til leseren (”Fortælle det til Skræk”) og den vilkårlige og tilfeldige omtalen av handlingens geografiske plassering (”I London eller her, det kommer ud paa eet”), viser likhetstrekk med Wessels tilsiktet skjødesløse formuleringer i versfortellingene. Det samme gjør avslutningen i fortellingen, som er utformet som en moralsk appell og apostrofering av leseren:

Forsag al Spil og Mord; men, om du det ei kan,
Min Læser! da gaee bort – og gjør som han.

Som Wessels arvtager får Baggesen imidlertid ikke de beste skussmål i litteraturforskningen. I motsetning til Wessel, er Baggesen lite treffsikker i sine fortellinger, hevder F.J. Billeskov Jansen. Han mener at Baggesen svikter i sitt forsøk på å fornye den gammeldagse fortellermåten Wessel representerer. Den moderne og raffinerte fortellermåten, der stilkomikken avløser situasjonskomikken, fungerer ikke hos Baggesen. I følge Billeskov Jansen, biter heller ikke ironien. Det gjelder ”fx i den nordiske Gudetravesti ’Poesiens

---

¹⁷⁷ Baggesen 1889, 5-8

Oprindelse'; de ophobede mytologiske, historiske, litterære Allusioner trætter, og de billige Refleksjoner breder sig".¹⁷⁸ Dette står i kontrast til Billeskov Jansens anerkjennende omtale av Wessels egen stil: "Wessel ynder ikke den lette erotiske Pointe; hans Komik er af den mest grundmurede art; ud fra et barokt usandsynligt Grundlag føres Fortællingen igennem med uigendrivelig Logik".¹⁷⁹

Den wesselske stilen er likevel ganske godt gjennomført i Baggesens debutarbeid. Men Baggesen tilhører en ny generasjon diktere, og det varer ikke lenge før han lar seg inspirere av andre diktere enn Wessel. Forholdet mellom de to dikterne er imidlertid egnet til å kaste lys over den aller siste delen av Wessels forfatterskap.

6.1 "Til Hr. Jens Baggesen" – Wessels siste råd

Da Baggesen ga ut sine *Comiske Fortællinger* i 1785, skrev Wessel diktet "Til Hr. Jens Baggesen".¹⁸⁰ Diktet til Jens Baggesen var noe av det siste Wessel skrev. Sammen med skuespillet *Anno 7603* og ukebladet *Votre Serviteur Otiosis*, markerer det slutten på Wessels forfatterskap. Diktet tematiserer dikterens dobbelte livsfølelse, kombinasjonen av lyst og lede. På den ene side ser vi lysten etter å lese og bidra til den gode litteraturen, på den annen side vises en melankolsk tilbakeskuende lede rundt bevisstheten om at bidragene ikke lenger fungerer som de engang gjorde. Som da han besluttet å oppgi den videre utgivelsen av *Votre Serviteur*, må Wessel da han skrev diktet til Baggesen ha visst at hans litteratur ikke lenger var i tiden. Gjennom ordvalget i diktet viser Wessel at han ser hvilken vei det går. Han er for svak for sin sterke rival: "Han stiger i sin Flugt, jeg daler". Wessel legger våpnene ned og anerkjenner den unges stigende talent. Det er verdens sirkelgang; én blir født, en annen dør, og Wessel må la sin arvtager slippe til. De faktiske forhold rundt Wessels diktning og liv på denne tiden, gir troverdighet til erkjennelsen: Baggesens samling kom ut i 1785, den 29. desember samme år døde Johan Herman Wessel.

Diktet til Baggesen er utformet som et brev til og om den unge dikteren. Liksom i leserkorrespondansen i *Votre Serviteur*, påtar Wessel seg rollen som den erfarne dikteren, som her trekker til side sceneteppet for det nye unge talent. Wessel begynner med å vise sin

---

¹⁷⁸ Billeskov Jansen 1947, 138

¹⁷⁹ Billeskov Jansen 1947, 137

¹⁸⁰ Wessel 1787 (II), 161-163

overraskelse over å få en konkurrent i dikterfaget, en ung konkurrent som liketil gjør en god jobb:

Men nu er Pokker løs;
En Snees Aars gammel Knøs
Fød der, tør skrive Vers, dem gode skrive,
Som Aftenposten ham skal evig ei tilgive.

Jeg fra Korsøer mindst ventede Rivaler,
Da *Baggesen* gav ud sit Manifest.

Wessel fremstår i begynnelsen nesten oppfarende og alarmert ("Men nu er Pokker løs") over denne unge jypplingen ("En Snees Aars gammel Knøs") som skriver vers. Han stiller seg også ironisk overrasket til at hans rival kommer fra Korsør, en liten by på Sjællands vestkyst, et godt stykke fra Wessels København ("Jeg fra Korsøer mindst ventede Rivaler"). Likevel må han samtidig innrømme at han ser den utfordrende dikters ferdigheter ("dem gode skrive").

Til tross for utbruddet, skal Baggesen ikke frykte kamp og motmæle fra Wessel, som etter forholdene finner det best å legge våpnene ned:

Jeg først saa godt som sidst lær falde Flag;
Thi naar man tabe skal, at tabe uden Slag
Er efter mine Tanker bedst.
Rivalen er for stærk og jeg for svag,
Han stiger i sin Flugt, jeg daler;
Men dalende jeg har det Haab, den Tørst,
At tidt jeg læse skal hans Vers med Lyst.

Wessel erkjenner at han er for svak til å slåss mot sin rival ("Han stiger i sin Flugt, jeg daler"). Han overgir seg til Baggesen, og han håper heller at han ofte skal få lese den unge dikterens vers i tiden fremover. Stemningen i sitatet viser en følelse av melankoli og lede over ikke å kunne forsvare seg, men også gleden over å ha oppdaget noe nytt og godt i litteraturen. Disse to aspektene skaper til sammen en bittersøt stemning i dette diktet, som kombinerer lysten og leden på en nesten gripende måte.

Overgivelsesmotivet, der Wessel trer til side og klargjør veien for Baggesen, forsterkes av at sitatet inneholder en subtil allusjon til Bibelen. I Johannes' evangelium fortelles det om døperen Johannes som vitner om Jesus. Her kan vi lese disse linjene:

Jeg er ikke Messias, men jeg er sendt i forveien for ham. Den som har bruden, han er brudgom. Men brudgommens venn som står og hører på ham, gleder seg over å høre

brudgommens stemme. Denne glede er nå blitt min, helt og fullt. Han skal vokse, jeg skal avta.¹⁸¹

Liksom Johannes går foran og klargjør veien for Messias, har Wessel gått foran og trer nå til side for Baggesen. Som brudgommens venn (Johannes) som gleder seg over å høre sin venn brudgommens (Messias') stemme, gleder Wessel seg til å lese Baggesens vers ("At tidt jeg læse skal hans Vers med Lyst"). Likeledes er det Johannes' vitnesbyrd om at Messias skal vokse mens han selv skal avta som er bakgrunnen når Wessel skriver at "Han [Baggesen] stiger i sin Flugt, jeg daler". Bibelallusjonen bidrar til å forsterke alvorret i Wessels utsagn. Samtidig tilfører det diktet en verdighet og en storhet som også gjøres gjeldende i Wessels komplimenter til Baggesen.

Det er komplimentene til Baggesen som skaper gleden og lysten i diktet. Selv kan nok Baggesen ha ment at disse komplimentene var overdrevne. I en note til diktet kommenterer Baggesen dem på en så beskjeden og underdanig måte at det hele kan minne om Wessels forstilte fromhet fra "Vaaren" og "Stella":

Denne unge Versemagers [Baggesens] Ubetydelighed havde vist ikke skaffet ham et Brev fra vor udødelige Wessel, og deri en Opmuntring af større Vægt, end alle Journalisters Roes, dersom ikke samme var blevet mishandlet af en ubeføiet Dommer. Maaske min Sygdom i samme Tid, og øvrige, ikke meget lykkelige, Tilstand, har bidraget til en Compliment, som jeg slet ikke fortienet; thi vor Digters hierte var ligesaa ualmindeligt som hans hoved.¹⁸²

Baggesen fremhever godheten som stammer fra dikterens ualminnelige hjerte. Denne godheten blir i Wessels dikt til Baggesen også fremført gjennom rent konkrete råd. Til tross for erkjennelsen av Baggesen som arvtager, og selv om Wessel innrømmer at hans tid som dikter går mot slutten, viser Wessel seg også i dette diktet som en didaktiker. Wessel synes å tale fra hjertet når han skriver:

Men nu et Raad jeg giver dig,
Som var bestandig fulgt af mig:
Korsørianske Ven!
Mod klog, mod taabelig Kritik
Spids aldrig pen!
Den sidste derved ufortient
For stor en Ære fik;
Den første, taus, lad blive vel anvendt!
Om Myrias Emanueller
Bidsk til dig skeler,
Saa see du rolig ligefrem.

---

¹⁸¹ Joh. 3, 28-30

¹⁸² Wessel 1787 (II), 161

Til Tidsfordriv engang iblandt,
Naar Tiden er dig lang, du skotte ned til dem,
Som, for du vittig var, i dig Misdæder fandt.

Disse rådene peker bakover på Wessels diktning og litterære liv. Effekten av at Wessel viser til sin egen litteratur, er at litteraturen fremheves som stadig relevant og holdes i live. Wessels råd til Baggesen om å følge i hans fotspor viser troen på og ønsket om at det han har bidratt med skal være verdt noe. Det konkrete rådet Wessel gir Baggesen, er at han ikke må svare på kritikk ("Mod klog, mod taabelig Kritik / Spids aldrig Pen!"). Rådet spesifiseres med en referanse til Emanuel Ballings (redaktør i Aftenposten) angrep på Baggesen i Aftenposten den 7. oktober 1785 ("Om Myrias Emanueller / Bidsk til dig skeler"). Wessel viser også tidligere i diktet til denne hendelsen, når han skriver om den unge dikteren som skriver gode vers som "Aftenposten ham skal evig ei tilgive". Emanuel Ballings angrep hadde tatt form av et epigram, men det er sannsynlig at det var Baggesen som var den første til å angripe: På omslaget av septemberutgaven av *Minerva* hadde Baggesen fått trykket et nærgående epigram mot Balling, med tittelen "Aarstiderne. Til E. B."¹⁸³

Wessel ønsker her å gi fra seg det han har av visdom og erfaring, muligens før det er for sent. Om Baggesen har tatt lærdom av Wessels gode råd om hvordan en dikter skal håndtere kritikere, er ikke godt å si. Men han har utvilsomt bidratt til å videreføre den wesselske stilen. Den lette verskunsten, som balanserer mellom smil og tårer, var og ble Baggesens rette element. Som Wessel parodierte han Goethe og romantikerne, og som Wessel var han kritisk til tidens autoriteter, også de litterære.¹⁸⁴ Baggesen hegnert også om Wessels komikk, og prøvde å etterleve den i sin egen diktning. I det henseende er det verdt å nevne, om ikke annet for symbolverdien, at diktet "Til Hr. Jens Baggesen" etterfølges i utgaven fra 1787 av Wessels komiske gravskrift over seg selv:

Han aad og drak, var aldrig glad,
Hans Støvlehæle gik han skieve,
Han ingen Ting bestille gad,
Tilslidst han gad ei heller leve.¹⁸⁵

---

¹⁸³ I. Levin, "Anmærkninger", *Samlede Digte*, av Johan Herman Wessel (København: Gyldendal, 1901), 205-206

¹⁸⁴ Mogens Brøndsted og Sven Møller Kristensen, *Danmarks Litteratur fra Oldtiden til 1870* (København: Gyldendal, 1969), 106-107

¹⁸⁵ Wessel 1787 (II), 164

6.2 Arven etter Wessel

Etter Wessel kom Baggesen. Da han døde i 1826 hadde Wessel vært død i 41 år.

Romantikken rådet i den danske og norske litteraturen, og nye strømninger hadde for lengst tatt over for Wessels klassiske stil. Likevel føres noe av Wessel videre, og i dag kan vi fremdeles se eksempler på den wesselske stil.

Vi har sett på forholdet mellom Wessel og Jens Baggesen. Det er tydelig at mye av Baggesens litterære inspirasjon kom fra Wessel. I mindre grad enn Baggesen, men fremdeles påvirket av Wessels diktning, er det naturlig å trekke frem Johan Sebastian Welhaven. Til tross for at hans diktning anses som langt mer meningsladet og seriøs enn Wessels, er Welhaven en dikter med utpreget vidd og ironi, og han har på sitt vis også videreført Wessels epigramtradisjon. Et eksempel er denne hilsenen fra Welhaven til J.L. Heiberg, skrevet som en tilegnelse i *Norges Dæmring*:

Min Mo'r er Datter af en Cammermeyer,
og han var gift med Deres Faders Tante;
og tro mig, blant Kognaterne, jeg eier,
er denne Dame mig den mest pikante.
Jeg venter, at De Tankegangen gjetter:
Hun gjør Dem efter Kjødet til min Fætter.

O, gid De fandt, naar her De bruger Sonden,
blot nogle Glimt af Fætterskab i Aanden.¹⁸⁶

Den wesselske spissfindigheten viser seg her både i språk, innhold og form. Welhaven presenterer en tankerekke som bygges opp av en snedig og leken logikk, og som resulterer i en oppfordring ("O, gid De fandt, naar her De bruger Sonden, / blot nogle Glimt af Fætterskab i Aanden"). Denne formen kjenner vi igjen fra Wessels småvers og hilsner, for eksempel denne, fra en stambok:

Lev vel og fornøiet!
Hav stedse for Øiet,
Du ei er ret frisk.
For meget av Kjødet
Saa mangel har dødet,
Spiis derfor helst Fisk.¹⁸⁷

På 1900- og 2000-tallet finnes det fremdeles spor av den wesselske tradisjonen. Jeg vil nevne noen spredte eksempler: En dikter som Herman Wildenvey, med sin formfullendte og

---

¹⁸⁶ Johan Sebastian Welhaven, *Samlede Skrifter* (Kjøbenhavn: Gyldendal, 1867), 1:250

¹⁸⁷ Wessel 1787 (II), 133

stramme komposisjon, sin mnemotekniske metrikk og sine alltid stødige rimmønstre, viser slektskap med Wessel. Det samme gjelder Zinken Hopp og André Bjerke, som begge gjennom barnerim, morovers og – liksom Wildenvey – anekdotelignende dikt, kan sies å ha videreutviklet den wesselske formtradisjonen.

I 1952 ga dansken Poul Sørensen, under pseudonymet Poeten, ut sin diktsamling *Barske Børnerim*. Jørgen Mogensen sto for illustrasjonene og den lille boken har utkommet i flere opplag siden den gang. Det er noe wesselsk over disse morbide versene, både hva gjelder den stramme oppbygningen og det kaldt ironiske innholdet. Det moralske aspektet finnes også her, med direkte henvendelse til leseren i god Wessel-ånd, som i det innledende diktet ”Til læseren”:

Smaa, uskyldigt-kaade Vers
vække kan en Del Kommers,
og det sker, at de tillige
kan belære og berige.

Hvis I Ældre lægger Vægt
paa at faa den yngre Slægt
gjort selvstændig, kvik og klog,
saa forær dem denne Bog.¹⁸⁸

Disse diktene er mer ”på kanten” enn hva Wessels dikt i dag synes å være, men så er de da også skrevet nesten to hundre år senere. Innholdet har dog klare likhetstrekk. Både hos Sørensen og Wessel er det hverdagssituasjoner og vanlige folk det diktes om. Her finnes også humor som kommer frem gjennom en lystig forgjengelighetsfølelse og enkle og effektive løsninger på ulike problemer. Et godt eksempel er diktet ”Hensikten helliger Midlet:

Da Svend laved Spræl ved Familiens Taffel,
stak Mor ham kolsindigt i hjel med sin Gaffel.
Far gned sine Hænder tilfreds efter Mordet:
”Naa, nu sidder Knægten da stille ved Bordet!”¹⁸⁹

Også Jan Erik Vold bør trekkes frem som en naturlig viderefører av den wesselske tradisjonen. Selv om Volds dikt bryter med den klassiske og stramme komposisjonen som Wessel perfektionerte, har den underfundige, humoristiske og enkle stilen blitt videreutviklet hos ham og – vil mange si – blitt gjort til et varemerke. At Vold har et forhold til Wessel, vises godt gjennom dette diktet fra 1969:

---

¹⁸⁸ Poeten [Poul Sørensen], *Barske børnerim: for viderekomne voksne*. (København: Borgen, 1981), 1 (upaginert)

¹⁸⁹ Sørensen 1981, 22 (upaginert)

at smørrebrød er ikke
mat og kjærlighet

er ikke hat det er
for tiden hva jeg

vet om smørrebrød og
kjærlighet skrev johan

herman wessel. mon ikke
han tok dobbelt feil¹⁹⁰

I nynorsk litteratur er Arne Hjeltnes og Jon Hjørnevik wesselske i den forstand at begge skriver humoristiske, underfundige, enkle og rimfulle dikt. Diktene kan handle om det meste, og liksom hos Wessel, slipper ingen unna. Av Hjørneviks dikt ”Leveregel” kan vi se at Wessels lune lever videre i moderne former:

Det var mor sitt prinsipp,
ho hevdar det no,
at slett ingen mann
kom i buksa på ho.

Men far smiler lurt,
i sanningas spegel,
eit unntak stadfestar
alltid ein regel.¹⁹¹

Eksemplene ovenfor viser at den wesselske stil har overlevd gjennom årenes løp. Dette forteller noe om allmenngyldigheten i hans diktning, men først og fremst forteller det at Wessels lette og skjelske humor er kommet for å bli. Men Wessels særegne poetiske tvetydighet, som kombinerer lek og lede, livslyst og forgjengelighetsfølelse, må vi gå til Wessel selv for å finne. Og det kan vi ta oss tid til, i ledige stunder.

---

¹⁹⁰ Jan Erik Vold, *Kykelipi* (Oslo: Gyldendal, 2002), 14

¹⁹¹ Jon Hjørnevik, *Dikt i oppsamling: lyriske perler for svin* (Oslo: Samlaget, 2008), 52

7 Avslutning

Målet med denne avhandlingen har vært å utforske hvordan de tematiske størrelsene livslyst og livslede gjør seg gjeldende i Johan Herman Wessels fortellinger, dikt og småvers.

Gjennom nærlesning av tekstene har jeg forsøkt å skape et bilde av forholdet mellom disse tematiske størrelsene. Tilsynelatende er livslyst og livslede to motstridende impulser, som hos Wessel fungerer sammen og skaper en følelse av forgjengelighet. Men disse impulsene holdes i en form for balanse. Denne balansen bagatelliserer motsetningene mellom lysten og leden, og den søker mot å oppheve og undergrave dem.

Forholdet mellom livslyst og livslede kommer spesielt godt frem i de tekstene der Wessel leker med sin egen rolle, enten som forfatter eller redaktør. Vi har sett at det uhøytidelige selvportrettet Wessel skaper gjennom jeg-stemmen i versfortellingene, bidrar til å bryte ned moralen. Ut fra det uhøytidelige selvportrettet springer en dobbelthet: Wessels livsvisdom går ut på å ta inn over seg livets små gleder, men dikteren gir samtidig uttrykk for en lede og en melankolsk bevissthet om livets og litteraturens forgjengelighet. Verken moralen eller innholdet i fortellingene har noen betydning utover å fornøye. Rolleleken i versfortellingene har sin parallell i drikkevisene, der leken med genrekonvensjonene bidrar til en ironisk lesning av tekstene. Drikkevisenes konvensjoner tilsier at de skal bidra til å skape glede. I Wessels drikkeviser motstilles vellysten som alkoholen tilbyr av et forbehold: vellysten er kun midlertidig.

I diktene har jeg belyst den samme leken med fortellerrollen vi har sett i versfortellingene. I tillegg har jeg forsøkt å belyse en tendens som jeg mener er viktig med hensyn til min tematikk: Wessels rolle som litteraturkritiker og didaktiker. Når Wessel tilbyr sine litterære råd og tanker om de litterære strømningene i samtiden, mener jeg det vitner om en bevissthet rundt egen litteratur. Wessel må ha sett hvordan preromantikken overtok for hans egen klassisistiske diktning. Mer enn i diktene mener jeg dette vises spesielt godt i *Votre Serviteur*. Som redaktør for sitt eget ukeblad ønsket Wessel innsendte bidrag, og han tok innsenderne i skole. Her ser vi Wessels ønske om å føre sin litterære smak videre. Samtidig vitner kommunikasjonen med innsenderne – sammen med ukebladets litterære kvalitet og skjebne – om en følelse av forgjengelighet, og en bevissthet om at han ikke lenger har det som skal til for å bidra til litteraturen.

Forholdet mellom livslust og livslede vitner om en fruktbar dobbelthet som jeg mener gir Wessel en spennende dybde. Spesielt spennende er denne dybden og dobbeltheten er i de tekstene Wessel leker med sin egen rolle, og i særdeleshet i *Votre Serviteur*. Dette ukebladet er så å si upløyd mark i Wessel-forskningen, og om min lesning av bladet ikke nødvendigvis er et stort nybrottsarbeid, mener jeg det kan bidra til å sette fokus på noe nytt hos Wessel. Uansett åpner min lesning av tekstene for et syn på dikteren som mer enn en skjelsk skøyer. Wessel er verdt å lese, og hvis jeg gjennom dette arbeidet har kunnet nyansere synet på ham og hans litteratur, er det en god bonus.

Litteratur

Primærlitteratur:

Wessel, Johan Herman. *Samtlige Skrifter*. Bd 1 og bd 2. København: A. F. Steins Skrifter, 1787.

Wessel, Johan Herman. *Digte*. Oslo: Gyldendal, 1942.

Wessel, Johan Herman. *Votre Serviteur Otiosis: Et Ugeblad*. København, 1784-1785.

Norske Selskabs Vers-Protokol. Oslo: Norske Selskab, 1935.

Sekundærlitteratur:

Andersen, Per Thomas. *Norsk litteraturhistorie*. Oslo: Universitetsforlaget, 2001.

Baggesen, Jens. Monrad, Peder Johan. Pram, Christen. "Fortale". I *Samtlige Skrifter*. Av Johan Herman Wessel. København: A. F. Stein Skrifter, 1787.

Baggesen, Jens. *Poetiske Skrifter*. Kjøbenhavn: J. H. Schuboths Boghandel, 1889.

Beyer, Edvard. Beyer, Harald. *Norsk litteraturhistorie*. Oslo: Aschehoug, 1978.

Bellman, Carl Michael. *Fredmans epistlar: Ord och musik*. Stockholm: Bonnier, 1909.

Billeskov Jansen, F.J. *Danmarks Digtekunst*. Bd 2: *Klassicismen*. København: Ejnar Munksgaard, 1947.

Bjerke, André. Innledning til *Kierlighed uden Strømøer: Comiske Fortællinger*. Av Johan Herman Wessel. Oslo: Gyldendal, 1967.

Blikrud, Liv.. *Den smilende makten: Norske Selskab i København og Johan Herman Wessel*. Oslo: Aschehoug, 1999.

Blikrud, Liv. "Et leilighetsdikt av Johan Herman Wessel". *Danske studier* 2011, 150-154.

Boye, A. E. "Om Wessels Levnet og Skrifter". I *Samlede Digte*. Av Johan Herman Wessel. København, 1878

Bredsdorff, Thomas. *Den brogede oplysning: Om følelsernes fornuft og fornuftens følelse i 1700-tallets nordiske litteratur*. København: Gyldendal, 2003.

Brøndsted, Mogens. Kristensen, Sven Møller. *Danmarks Litteratur fra Oldtiden til 1870*. København: Gyldendal, 1969.

Bull, Francis. "Inledning". I *Digte*. Av Johan Herman Wessel. Kristiania: Gyldendalske Boghandel, 1918.

Bull, Francis. Paasche, Fredrik. Winsnes, A. H. Houm, Philip. *Norsk litteraturhistorie*. Bd. 2. Oslo: Aschehoug, 1958.

- Bull, Francis. *Norske Selskab i København: tre kåserier*. Oslo: Norske Selskab, 1972.
- Colton, Joel. Kramer, Lloys. Palmer, R. R. *A History of the Modern World*. Tiende utgave. New York: McGraw Hill, 2007
- Den Store Danske: Gyldendals åbne encyklopædi. "Helstaten",
http://www.denstoredanske.dk/Danmarkshistorien/Den_lange_fred/Det_gamle_samfund/Helstaten.
 21.02.12. Oppsøkt 28.04.12.
- Dvergsdal, Alvhild. "Nedrigt og øvrighet i *Kierlighed uden Strømper*". *Edda*, 1: 1996.
- Dvergsdal, Alvhild.. "Johan Herman Wessel: Klassisist? Romantisk? En drøfting med utgangspunkt i hans versfortellinger". *Nordlit* 11:37-59, 2002.
- Dvergsdal, Alvhild. "En glemt fortelling fra Wessels *Votre Serviteur Otiosis*, *Edda* 3:237-244, 2003.
- Engelstad, Carl Fredrik. *Norske Selskabs blomst og krone: Johan Herman Wessel*. Oslo: Aschehoug, 1992.
- Fjord Jensen, Johan. Møller, Morten. Nielsen, Toni. Stigel, Jørgen. *Dansk litteraturhistorie*. Bd 4. Copenhagen: Gyldendal, 1983.
- Friis, Aage, Linvald, Axel og Mackeprang, M. (red.). *Schultz Danmarkshistorie: Vort Folks Historie gennem Tiderne*. Bd 4. København: Schultz, 1942.
- Goethe, Johan Wolfgang von. *Stella. Fassung von 1775. Goethes Werke*. Bd 2. München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 1994.
- Haarder, Jon Helt. "Det særlige forhold vi havde til forfatteren: Mod et begreb om performativ biografisme". *Norsk Litteraturvitenskapelig Tidsskrift* 1:1–14, 2005.
- Haugen, Trond. *Forgjengelighetens poetikk: En studie i Carl Michael Bellmans Fredmans epistlar*. Acta Humaniora 192. Avhandling for graden dr. art. Universitetet i Oslo, 2004.
- Hjørnevik, Jon. *Dikt i oppsamling: lyriske perler for svin*. Oslo: Samlaget, 2008.
- Johannisson, Karin. *Melankoliska rum*. Stockholm: Bonniers Förlag, 2010.
- Knudsen, Trygve. "Norskheter i Wessels skriftspråk". Sommerfeldt, W.P. (red.). *Johan Herman Wessel og Norge*. Oslo: Fabritius & sønners forlag, 1942.
- Langberg, Harald. *Den store satire: Johan Herman Wessel og "Kærlighed uden Strømper"*. København: Gyldendal, 1973.
- Levin, Israel. "Tillæg". I *J. H. Wessels samlede Digte*. Av Johan Herman Wessel. København: Reitzelske Forlag, 1862.
- Levin, Israel. "Anmærkninger". I *Samlede Digte*. Av Johan Herman Wessel. København: Gyldendal, 1901.

- Lie, Jonas. Innledning til *Utvalgte Digte*. Av Johan Herman Wessel. Kjøbenhavn: Steen, 1870.
- Lindblad, Camilla. *Komikk og ironi i Johan Herman Wessels versfortellinger: en hermeneutisk studie i Johan Herman Wessels bruk av komikk og ironi med utgangspunkt i de komiske versfortellingene og tiden de oppsto i*. Hovedoppgave i nordisk litteratur. Universitetet i Oslo, 2007.
- Linnestad, Bjørn. *Vesen gjennom vidd og vers: Om Johan Herman Wessel*. Vestby historielag, 1992.
- Michelsen, Knud. Pedersen, Vibeke A. Sandstrøm, Bjarne et al. *Dansk litteraturs historie*. Kjøbenhavn: Gyldendal, 2007.
- Nøding, Aina. *Vittige kameleoner: Litterære tekster i norske adresseaviser, 1763-1769*. Acta Humaniora 304. Avhandling for graden Ph.D. Universitetet i Oslo, 2007.
- Ovid. *Ars amandi: Kunsten å elske*. Gjendiktet av Thea Selliaas Thorsen. Oslo: Gyldendal, 2006.
- Poeten [Poul Sørensen]. *Barske børnerim: for viderekomne voksne*. Kjøbenhavn: Borgen, 1981.
- Sommerfeldt, W. P. Forord til *Norske Selskabs Vers-Protokol*. Oslo: Norske Selskab, 1935.
- Sørensen, Øystein. *Helt konge: Utagerende umoral i de nordiske kongehus*. Oslo: Kagge, 2003.
- Tjønneland, Eivind (red.). *Opplysningens tidsskrifter: Norske og danske periodiske publikasjoner på 1700-tallet*. Oslo: Fagbokforlaget, 2008.
- Vold, Jan Erik. "Etterord". I *Samlede dikt*. Av Sigbjørn Obstfelder. Oslo: Gyldendal, 2001.
- Vold, Jan Erik. *Kykelipi*. Oslo: Gyldendal, 2002.
- Welhaven, Johan Sebastian. *Samlede Skrifter*. Bd. 1. Kjøbenhavn: Gyldendal, 1867
- Winsnes, A.H. *Det Norske Selskab: 1772-1814*. Kristiania: Aschehoug, 1924.
- Øyslebø, Olav. *Stilstudier*. Oslo: Universitetsforlaget, 1969.

Vedlegg: Oversikt over numrene av *Votre Serviteur Otiosis*

Votre Serviteur(.)

Otiosis.

-X-X-X-X-X-X-

(Et Ugeblad,)

No. 1-54.

(Andet Oplag. / Heraf udgaaer et Blad hver Tirsdag.)

(*Khb. 1784-85*)

-
- ❖ No. 1. (Fortelling uten tittel) – ”Hundemordet.” / Khb. 1784. Trykt hos M. Hallager.
  - ❖ No. 2. ”Den forvovne Siellands Faer.” / Khb. 1784. Trykt hos M. Hallager.
  - ❖ No. 3. (FUT) – ”Den stjaalne Taft.” / Khb. 1784. Trykt hos M. Hallager.
  - ❖ No. 4. ”Sadelen.” / Khb. 1784. Trykt hos M. Hallager.
  - ❖ No. 5. ”Den gamle Skade.” / Khb. 1784. Trykt hos M. Hallager.
  - ❖ No. 6. ”Løb! En virkelig Tildragelse, tilsendt. – Vise.”
  - ❖ No. 7. ”Posthuset.” / Khb. 1784. Trykt hos M. Hallager.
  - ❖ No. 8. ”Posthuset. (Fortsat)” / Khb. 1784. Trykt hos M. Hallager.
  - ❖ No. 9.¹⁹² ”Den fri Vognleie. Ode.” / Khb. 1784. Trykt hos M. Hallager.
  - ❖ No. 10.¹⁹³ ”Den fri Vognleie. (Fortsat.)” / Khb. 1784. Trykt hos M. Hallager.
  - ❖ No. 11. (FUT) – ”Fyrsten og Forbryderen.” / Khb. 1784. Trykt hos M. Hallager.
  - ❖ No. 12. (FUT) – ”Den druknede.” / Khb. 1784. Trykt hos M. Hallager.
  - ❖ No. 13. ”Toujours Perdrix.” / Khb. 1784. Trykt hos M. Hallager.
  - ❖ No. 14. (FUT) – ”Supplicanterne.” / Khb. 1784. Trykt hos M. Hallager.

---

¹⁹² Bak tittelbladet:

”(Efter Begiering indført.)

Ravgalt, naar man skal Pæle gjøre,
At see kun for sig smekker Busk.
En fremmed Vogn af egen Kudsk,
Som her, man da maae lade kiøre.”

¹⁹³ Bak tittelbladet:

”En frit tilbuden Vogn er god,
Skjønt man iblandt ei tager derimod.
Min helt fik en, han gad havt ingen.
Hvorfor? Enhver begriber Tingen.”

- ❖ No. 15. (FUT) – ”Stella.” / Khb. 1784. Trykt hos M. Hallager.
- ❖ No. 16. (FUT) – ”Stella (forts.).” / Khb. 1784. Trykt hos M. Hallager.
- ❖ No. 17. (FUT) – ”Stella (forts.).” / Khb. 1784. Trykt hos M. Hallager.
- ❖ No. 18. (FUT) – ”Stella (forts.).” / Khb. 1784. Trykt hos M. Hallager.
- ❖ No. 19. (FUT) – ”Stella (forts.).” / Khb. 1784. Trykt hos M. Hallager.
- ❖ No. 20.¹⁹⁴ (FUT) – ”Stella (forts.).” / Khb. 1784. Trykt hos M. Hallager.
- ❖ No. 21.¹⁹⁵ (FUT) – ”Stella (forts.).” / Khb. 1784. Trykt hos M. Hallager.
- ❖ No. 22. ”Moral til No. 21.” + (FUT) – ”Den fromme Bekiender.” / Khb. 1784. Trykt hos M. Hallager.
- ❖ No. 23. (FUT) – ”Smeden og Bageren.” / Khb. 1784. Trykt hos M. Hallager.
- ❖ No. 24. (FUT)¹⁹⁶ – ”(Følgende er mig af en Anonymus tilsendt.)” / Khb. 1784. Trykt hos M. Hallager.
- ❖ No. 25.¹⁹⁷ (FUT – forts. fra No. 24.) / Khb. 1784. Trykt hos M. Hallager.

---

¹⁹⁴ Etter fortellingen:

”Priismaterie.

Den som kan opdage Udfaldet af denne Historie, og vil give sin Cavalliers Parol, eller i vidrig Fald sværge ved sin Ære, ikke uden af sit Genie at have udfundet samme, loves Premie af alle udkomne Nummere.

Af
Votre Serviteur.

Navnet, om forlanges, førtiet.”

¹⁹⁵ Etter fortellingen:

” P. S.

Prisen, som blev udsat i No. 20, blev vunden af en Dame, som ikke er gammel, men har en mand som er det, og synes have nok i sin Ene. Skulde hun, i lige Tilfælde vilde træde i Fru Benters Fodspor, hvo vilde da ei sige: Hvor finder man slig Troe i Israel?”

¹⁹⁶ Før fortellingen:

”Jeg sender Dem halv fuldendt Stykke.
Maaskee, ifald jeg traf min Herres Sprog,
De Votre Serviteur til Medarbejder tog.

Hvem veed Peer Bodkers Lykke?”

¹⁹⁷ Etter fortellingen:

”Anonymus til Votre Serviteur.

Det var mig kjært, de lod mit Vers indrykke
Jeg venligst Dem adspørge tør,
Om mere fra min Haand, de vilde lade trykke?

Votre Serviteur til Anonymus

Skriv ubenævnte meer!
Thi intet heller seer
Jeg Votre Serviteur!
Jeg mig dog maae udbede dette.
De ei for længe lader giette.
Men reent ud siger, hvad er meent,

- ❖ No. 26. "Effod(i)untur opes, Irritamenta malorum." / Khb. 1784. Trykt hos M. Hallager.
- ❖ No. 27. (FUT) / Khb. 1784. Trykt hos M. Hallager.
- ❖ No. 28.¹⁹⁸ "Quæ quibus antiferam?" / Khb. 1784. Trykt hos M. Hallager.
- ❖ No. 29. (FUT) – "Den bekymrede Moder." / Khb. 1784. Trykt hos M. Hallager."
- ❖ No. 30. (FUT – forts. fra No. 29) / Khb. 1784. Trykt hos M. Hallager.
- ❖ No. 31. "Sød Grød for Vandgrød og Vandgrød for Sødgrød." / Khb. 1784. Trykt hos M. Hallager.
- ❖ No. 32. "Komedie i en Akt, grundet paa en virkelig Tildragelse." / Khb. 1784. Trykt hos M. Hallager.
- ❖ No. 33. "Tycho Brahes Dag." / Khb. 1784. Trykt hos M. Hallager.
- ❖ No. 34. (FUT – forts. fra No. 33.) / Khb. 1784. Trykt hos M. Hallager.
- ❖ No. 35. "Indsendt." / Khb. 1784. Trykt hos M. Hallager.
- ❖ No. 36. "Hiemmegiort." (forts. fra No. 35)
- ❖ No. 37. (FUT – forts. fra No. 36.)
- ❖ No. 38.¹⁹⁹ "Sent fra T-----p."
- ❖ No. 39. (FUT).
- ❖ No. 40. (FUT).
- ❖ No. 41. "Den jydsk Kavalier."
- ❖ No. 42. (FUT).
- ❖ No. 43. "Fader og Søn, een Mand."
- ❖ No. 44. "Det kolde Blod."
- ❖ No. 45. "De to Agerhøns."
- ❖ No. 46. "De to Agerhøns. (Fortsat.)"
- ❖ No. 47. (FUT) – forts. fra No. 46.
- ❖ No. 48. "Gasconaderne."
- ❖ No. 49. (FUT) – forts. fra No. 48.
- ❖ No. 50. "Relata refero."
- ❖ No. 51. "David og Jonathan."
- ❖ No. 52. (FUT) / Trykt hos Christian Friderik Holm.
- ❖ No. 53. ?
- ❖ No. 54. (FUT)

Thi, om min Vens Opløsning kom for seent,
 Saa fandtes der blant vores Folk
 Vel mangel mislig Tolk."

¹⁹⁸ No 28: Moral merket "Indsendt".

¹⁹⁹ Moral merket "Hiemmegiort".